

Ankara Üniversitesi Yayın No: 704

Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayın No: 627

IV. MÜLKİYE ULUSLARARASI İLİŞKİLER KONGRESİ

KÜRESELLEŞMENİN SONU?

BİLDİRİ KİTABI

Editör
Prof. Dr. Çınar ÖZEN

Ankara, 2021

ISBN: 978-605-136-514-5

ISBN: 978-605-136-514-5

© Copyright: A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi 2021

ANKARA ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI NO:704
A.Ü. SİYASAL BİLGİLER FAKÜLTESİ YAYINLARI NO:627

KÜRESELLEŞMENİN SONU?

END OF GLOBALIZATION?

15-16-17 EKİM 2020
15-16-17 OCTOBER 2020

BİLDİRİ KİTABI

**ULUSLARARASI KONGRE
INTERNATIONAL CONGRESS**

Editör
Prof. Dr. Çınar Özen

AÜ SBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Cebeci Kampüsü, Ankara

DÜZENLEME KURULU / ORGANIZATION COMMITTEE

Çınar Özen	Atay Akdevelioğlu
Nuri Yeşilyurt	Abdullah Pekel
Ahmet Akçam	Bihter Çarhoğlu Çelikdemir
Dilek Çelik Keskinoglu	Ece Kalender
Esra Altınova Telatar	Eylül Renin Tutu
Haldun Osman Yürümez	Hüseyin Kaylı
Kürşat Güç	Orhan Gafarlı
Özlem Pınar Oran	Tuğba Yürük
Tuğçe Kelleci	Uğur Pektaş
Zeynep Fırat	

HAKEM KURULU / PEER REVIEWERS

Funda Keskin Ata	Sertaç Başeren
Erdem Denk	Melek Fırat
Özlem Kaygusuz	Çınar Özen
Erel Tellal	

BİLİM KURULU / SCIENTIFIC COMMITTEE

Ayşe Ömür Atmaca, <i>Hacettepe Üniversitesi</i>
Efrat Aviv, <i>Bar-Ilan University</i>
Ekavi Athanassopoulou, <i>National and Kapodistrian University of Athens</i>
Engin Berber, <i>Ege Üniversitesi</i>
Burak Gülboy, <i>İstanbul Üniversitesi</i>
Pınar İpek, <i>Bilkent Üniversitesi</i>
Hasan Kanbolat, <i>Ankara Politikalar Merkezi</i>
Li Lifan, <i>Shanghai Academy of Social Sciences</i>
Gencer Özcan, <i>İstanbul Bilgi Üniversitesi</i>
Ivan Prostavkov, <i>Moscow Higher School of Economics</i>
Thomas Risse, <i>Berlin Free University</i>
Fatih Tayfur, <i>Orta Doğu Teknik Üniversitesi</i>
Boris Vukicevic, <i>University of Montenegro</i>
Jerzy Zdanowski, <i>Polish Academy of Sciences</i>
Sanjay Seth, <i>(Goldsmiths) University of London</i>

IV. Mülkiye Uluslararası İlişkiler Kongresi Program

Açılış Konuşması: Prof. Dr. Thomas Risse, Berlin Özgür Üniversitesi		
I. Oturum (Prof. Dr. Funda KESKİN ATA)		
15 Ekim	1	Hüdayi Sayın, Yasemin Konukçu Küreselleşmeye Teorik Bir Yapısöküm Üzerinden Bakmak
	2	Mehmet Hişyar Korkusuz Küreselleşmenin Progresyon ve Regresyon Sarmalında Konumsuz Seyir Rotası
	3	Ali Bilgin Varlık Küreselleşmeye Dair Kuramsal Tartışmalar
	4	Aydoğan Kutlu, Ferda Koç Küreselleşmenin Sonunda Tarih, Tarihin Sonunda Küreselleşme: Küreselleşme İdeolojisi ve Fukuyama
	5	Samet Zenginoğlu Küreselleşmenin Dikotomisi: Küreyelleşme (Globalization) ve Mikro-Küreselleşmeler
II. Oturum (Prof. Dr. Sertaş Hami BAŞAREN)		
15 Ekim	6	Sezgin Mercan, Kıvılcım R. Bilgin Normatif Aktör Avrupa Birliği'nin Küresel Yönetişim Krizi: Avrupa Komşuluk Politikası Örnek Olayı
	7	Özlem Sefer Katı Avrupa Şüphesizliği, Brexit ve Avrupa Birliği'nin Geleceği
	8	Arzu Al, Kübra Yılmaz Yeni Küreselleşme ve Brexit'in Uluslararası Politik Ekonomi Açısından Değerlendirilmesi
III. Oturum (Prof. Dr. Erdem DENK)		
15 Ekim	9	Aysel Çetinkaya Uyar Rekabet Hukuku Perspektifinden Küreselleşme ve Çok Uluslu Şirketlere İlişkin Değerlendirme
	10	Talat Kaya Uluslararası Yatırım Uyuşmazlıklarının Çözümü Konusunda Yeni Nesil Küresel Kurallar Oluşturma Arayışları
	11	Alexander Sotnichenko Reality and Challenges of a Multipolar World System in the XXI Century

Açılış Konuşması: Prof. Dr. Li Lifan, Şangay Sosyal Bilimler Akademisi		
IV. Oturum (Prof. Dr. Melek FIRAT)		
16 Ekim	12 Barış Esen	Güç Mücadelesi Çerçevesinde ABD-Çin Ticari İlişkileri
	13 Maimaiti Yalikun	Belt and Road Initiative and Mediterranean Region - Authoritarianism as an Opportunity?
	14 Tolga Bilener	Çin-Afrika İlişkileri Bağlamında Yeni Emperyalizm Tartışmaları
	15 Veyssel Tekdal	Hegemonyanın Ötesinde: Küresel Politik Ekonomide Çok-Merkezlilik ve Çin'in Önde Gelen Bir Dış Sermaye Kaynağı Haline Gelmesi
V. Oturum (Prof. Dr. Çınar ÖZEN)		
16 Ekim	16 Berna Aksoy Özcan	Küreselleşme ve Ulus-Devlet Bağlamında Çevre Güvenliği Sorununa Faydacılık İlkesi Üzerinden Bakış
	17 Ali Engin Oba	Küreselleşmede Devletlerin Aracı Çok Taraflı Diploması ve Birleşmiş Milletlerin Reformu Konusu
	18 Cem Savaş	Küreselleşmenin Sınırlarından Küresel Yönetişim Paradoksuna: 21. Yüzyılda Diploması Kavramının Yeni Anlamları
	19 Nergiz Emir	Uluslararası Örgütler ve Küreselleşme İlişkisi: Covid-19 Pandemisi Sürecinde Dünya Sağlık Örgütü'ne Yönelik Eleştiriler
VI. Oturum (Prof. Dr. Erel TELLAL)		
16 Ekim	20 Senem Yıkar	Küresel? Kültür
	21 Sultan Deniz Küçükler	Hegemonya ve Bölgesel Güçler Bağlamında Antik Hellen Siyasal Dünyası

VII. Oturum (Doç. Dr. Özlem KAYGUSUZ)		
17 Ekim	22 H. Nilüfer Uğur Dalay	Küreselleşmenin Paradigmalarını Sorgulatan Alametler (Askeri Harcamalar, İttifaklar ve Bölgeselleşme)
	23 Hilal Görgün	Küreselleşme Bağlamında Arap Ayaklanmaları
	24 Ersoy Kutluk	Küresel Terörizm İle Mücadelede Türkiye'de Stratejik Güvenlik Yönetimi
VIII. Oturum (Dr. Öğr. Üyesi Atay AKDEVELİOĞLU)		
17 Ekim	25 Uğur Özgöker, Hüseyin Çelik	Teknolojik Değişimin Son Evresi: Küresel Dünyanın Sonu
	26 Melisa Çetin	Cinsiyet Ayrımcılığının Küreselleşme Bağlamında Değerlendirilmesi
Kapanış Konuşması: Prof. Dr. Alexandr Dugin, Moskova Devlet Üniversitesi		

Katılımcı Listesi

1. Alexander SOTNICHENKO, Doç. Dr., *St. Petersburg Devlet Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü*
2. Alexandr DUGIN, Prof. Dr., *Moskova Devlet Üniversitesi*
3. Ali Bilgin VARLIK, Dr. Öğr. Üyesi, *İstanbul Arel Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü*
4. Ali Engin OBA, Prof. Dr., *Çağ Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü*
5. Arzu AL, Doç. Dr., *Marmara Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü*
6. Aydoğan KUTLU, Arş. Gör. Dr., *Kastamonu Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü*
7. Aysel ÇETİNKAYA UYAR, Dr. Öğr. Üyesi, *Kırklareli Üniversitesi, Hukuk Fakültesi*
8. Barış ESEN, Dr., *Beykent Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü*
9. Berna AKSOY ÖZCAN, Dr. Öğr. Üyesi, *Nişantaşı Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü*
10. Cem SAVAŞ, Dr. Öğr. Üyesi, *İstanbul Gelişim Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü*
11. Ersoy KUTLUK, Dr. Öğr. Üyesi, *Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü*
12. Ferda KOÇ, Arş. Gör., *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü*
13. H. Nilüfer UĞUR DALAY, Dr. Öğr. Üyesi, *Özyeğin Üniversitesi, Hukuk Fakültesi*
14. Hilal GÖRGÜN, Doç. Dr., *İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Tarih Bölümü*
15. Hüdayi SAYIN, Dr. Öğr. Üyesi, *İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü*
16. Hüseyin ÇELİK, Prof. Dr., *Nişantaşı Üniversitesi, İletişim Tasarımı Bölümü*
17. Kırılcım Romya BİLGİN, Dr. Öğr. Üyesi, *Başkent Üniversitesi, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü*

18. Kübra YILMAZ, Yüksek Lisans Öğrencisi, *Milli Savunma Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü*
19. Li LIFAN, Prof. Dr., *Şangay Sosyal Bilimler Akademisi*
20. Maimaiti YALİKUN, Doktora Öğrencisi, *Koç Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü*
21. Mehmet Hişyar KORKUSUZ, Dr. Öğr. Üyesi, *İnönü Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü*
22. Melisa ÇETİN, Yüksek Lisans Öğrencisi, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Kamu Yönetimi Bölümü*
23. Nergiz EMİR, Arş. Gör. Dr., *Anadolu Üniversitesi, Hukuk Fakültesi*
24. Özlem SEFER, Dr., *Bilkent Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü*
25. Samet ZENGİNOĞLU, Dr. Öğr. Üyesi, *Adıyaman Üniversitesi, Dış Ticaret Bölümü*
26. Senem YIKAR, Arş. Gör., *Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü*
27. Sezgin MERCAN, Dr. Öğr. Üyesi, *Başkent Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü*
28. Sultan Deniz KÜÇÜKER, Dr. Öğr. Üyesi, *Ankara Üniversitesi, Tarih Bölümü*
29. Talat KAYA, Dr. Öğr. Üyesi, *Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Hukuk Fakültesi*
30. Thomas RISSE, Prof. Dr., *Berlin Özgür Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü*
31. Tolga BİLENER, Dr., *Galatasaray Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü*
32. Uğur ÖZGÖKER, Prof. Dr., *İstanbul Arel Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü*
33. Veysel TEKDAL, Arş. Gör. Dr., *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü*
34. Yasemin KONUKÇU, Dr. Öğr. Üyesi, *İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü*

İ Ç İ N D E K İ L E R

The End of Globalization and the Liberal International Order?1

Prof. Dr. Thomas Risse

Küreselleşmeye Teorik Bir Yapısöküm Üzerinden Bakmak.....15

Dr. Öğr. Üyesi Hüdayi Sayın - Dr. Öğr. Üyesi Yasemin Konukçu

**Küreselleşme'nin Progresyon ve Regresyon Sarmalında
Konumsuz Seyir Rotası.....19**

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Hişyar Korkusuz

Küreselleşmeye Dair Kuramsal Tartışmalar25

Dr. Öğr. Üyesi Ali Bilgin Varlık

**Küreselleşmenin Sonunda Tarih, Tarihin Sonunda Küreselleşme:
Küreselleşme İdeolojisi ve Fukuyama33**

Dr. Aydoğan Kutlu - Ferda Koç

**Küreselleşmenin Dikotomisi: Küreyelleşme (*Grobalization*) ve
Mikro-Küreselleşmeler43**

Dr. Öğr. Üyesi Samet Zenginoğlu

**Normatif Aktör Avrupa Birliği'nin Küresel Yönetişim Krizi:
Avrupa Komşuluk Politikası Örnek Olayı.....47**

Dr. Öğr. Üyesi Sezgin Mercan - Dr. Öğr. Üyesi Kıvılcım Romya Bilgin

Katı Avrupa şüpheciliği, *Brexit* ve Avrupa Birliği'nin Geleceği51

Dr. Özlem Sefer

**Yeni Küreselleşme ve *Brexit*'in Uluslararası Politik Ekonomi
Açısından Değerlendirilmesi55**

Doç. Dr. Arzu Al - Kübra Yılmaz

**Rekabet Hukuku Perspektifinden Küreselleşme ve
Çok Uluslu Şirketlere İlişkin Değerlendirme..... 59**
Dr. Öğr. Üyesi Aysel Çetinkaya Uyar

**Uluslararası Yatırım Uyuşmazlıklarının Çözümü Konusunda
Yeni Nesil Küresel Kurallar Oluşturma Arayışları..... 63**
Dr. Öğr. Üyesi Talat Kaya

Güç Mücadelesi Çerçevesinde ABD-Çin Ticari İlişkileri..... 71
Dr. Barış Esen

**Belt and Road Initiative and Mediterranean
Region – Authoritarianism as an Opportunity? 77**
Maimaiti Yalikun

Çin-Afrika İlişkileri Bağlamında Yeni Emperyalizm Tartışmaları..... 81
Dr. Tolga Bilener

**Hegemonyanın Ötesinde: Küresel Politik Ekonomide
Çok-merkezlilik ve Çin'in Önde Gelen Bir Dış Sermaye
Kaynağı Haline Gelmesi..... 87**
Dr. Veysel Tekdal

**Küreselleşme ve Ulus-devlet Bağlamında Çevre Güvenliği
Sorununa Faydacılık İlkesi Üzerinden Bakış..... 91**
Dr. Öğr. Üyesi Berna Aksoy Özcan

**Küreselleşmede Devletlerin Aracı Çok Taraflı Diplomasi ve
Birleşmiş Milletlerin Reformu Konusu..... 95**
Ali Engin Oba

**Küreselleşmenin Sınırlarından Küresel Yönetişim Paradoksuna:
21. Yüzyılda Diplomasi Kavramının Yeni Anlamları..... 101**
Dr. Öğr. Üyesi Cem Savaş

**Uluslararası Örgütler ve Küreselleşme İlişkisi: Covid-19 Pandemisi
Sürecinde Dünya Sağlık Örgütü'ne Yönelik Eleştiriler.....105**

Dr. Nergiz Emir

Küresel? Kültür109

Senem Yıkar

**Hegemonya ve Bölgesel Güçler Bağlamında Antik Hellen
Siyasal Dünyası.....113**

Dr. Öğr. Üyesi Sultan Deniz Küçükler

**Küreselleşmenin Paradigmalarını Sorgulatan Alametler
(Askeri Harcamalar, İttifaklar ve Bölgeselleşme)117**

Dr. Öğr. Üyesi H. Nilüfer Uğur-Dalay

Küreselleşme Bağlamında Arap Ayaklanmaları.....127

Doç. Dr. Hilal Görgün

**Küresel Terörizmle Mücadelede Türkiye'de Stratejik
Güvenlik Yönetimi129**

Dr. Öğr. Üyesi Ersoy Kutluk

Teknolojik Değişimin Son Evresi: Küresel Dünyanın Sonu.....133

Prof. Dr. Hüseyin Çelik - Prof. Dr. Uğur C. Özgöker

Cinsiyet Ayrımcılığının Küreselleşme Bağlamında Değerlendirilmesi ...143

Melisa Çetin

The End of Globalization and the Liberal International Order?

Prof. Dr. Thomas Risse

Chair of International Relations and Director of the Centre for Transnational Relations,
Foreign and Security Policy
Otto-Suhr-Institute of Political Science at the Freie Universität Berlin, Germany

It is a real honour and pleasure to talk to you.¹

I want to proceed in three steps. The first is to think about indicators: How do we know the “end of globalization” when we see it? In the second step, I am going to talk about the liberal international order, its components and the sources of stress in the order. Third, I will turn the program theme around and speak about sources of resilience in the liberal international order (LIO).

1. The End of Globalization?

Let us start with the question: can we really observe an end of globalisation? On the one hand, there are some indicators that seem to suggest this. If we look at the global Covid-19 pandemic, for example, we can observe that it really disrupted the global value chains of economic globalization, and we see some re-nationalization of production in many countries.

Another indicator is the return to economic nationalism in many countries, e.g. the US under Trump turned its back on the global multilateral economic order. At the same time, we see emerging power rivalries, the most prominent being between the US and People’s Republic of China, we see regional power rivalries as you can observe in your part of the world. I do not want to mention Nagorno-Karabakh, but Russia and Turkey compete in various areas. We can also see that major multilateral institutions are under stress, the World Trade Organization (WTO) has been almost paralyzed by the refusal of the US to name judges to the

¹ I thank Mustafa Pulat for inviting me to the conference. Moreover, I am particularly grateful to Miss Ezgi Cansu Acar for editing my talk.

Dispute Settlement System. We all know about the World Health Organization (WHO) in times of the pandemic, again with the US threatening to leave it.

The UN system is also under stress in various areas. If you think about the UN Security Council, it finally managed to pass a resolution on the Covid-19 pandemic and called for a worldwide cessation of all hostilities. However, there was little follow-up and the resolution did not have much impact. Many regional organizations are also under stress, e.g. Europe and the European Union. Brexit is coming, it will likely be harsh. We also have the rise of illiberal regimes inside the EU.

I do not think that Covid-19 caused all of this but Covid-19 and the global pandemic worked as a kind of accelerator and exacerbated trends that have already been in the system before. Thus, the big question is, did realism or neo-realism get it right after all and are we returning to “*a world where life is nasty, brutish and short*” (Thomas Hobbes), as scholars like John Mearsheimer and others have been predicting for the last 30 years (see e.g. Mearsheimer 1990). Indeed, there may be all kinds of doomsday indicators that we can see, but I will say in the end: Hold your breath, wait a minute because there are also other things going on.

2. The Liberal International Order

So, let me talk in the second part about what is at stake. In this context, I would like to talk about the various components of what scholars have called the “liberal international order” (LIO).² Just to make sure: “Liberal” in this concept has nothing to do with a particular political party and also it does not mean a particular political conviction, except for liberalism in the very broadly defined sense.

When people talk about the LIO, they mean the post-1945 international order. One issue is how the “Westphalian order,” as an order that is based on nation-states and national sovereignty, relates to the LIO. Once people talk about the “liberal international order,” they usually refer

2 In this context, I would like to alert you to the upcoming 75th anniversary issue of the journal *International Organization*, “Challenges to the Liberal International Order,” edited by David Lake, Lisa Martin, and Thomas Risse. See particularly Lake, Martin, and Risse 2021.

to three components. The first is “liberal internationalism,” a commitment to the principle of multilateralism: one needs international cooperation to solve global governance issues and is committed to the peaceful resolution of conflicts. Liberal internationalism really means what John Ruggie called “principled multilateralism,” as not only cooperation, but also a principled commitment to multilateral solutions (Ruggie 1992).

The founding and constitutive document of liberal internationalism is the UN Charter which contains all the principles of multilateralism. There is a widespread myth that liberal internationalism came about essentially because of US hegemony after the World War II. It is true that the US has been an overwhelming power in the immediate post-World War II years, but I want to remind everybody that the UN Charter was a negotiated document among many states and many states have their stakes in it. It is not just an American invention, the UN system would not have come about, for example, without Latin American countries and I could go on and on to list the contributors, so it is a myth that the UN Charter is nothing but a US invention.

What is the state of liberal internationalism today? To begin with, global governance institutions cover pretty much every issue area in international affairs, both on the global and on the regional level. E.g., there are many regional multi-purpose organizations which have taken on many policy issues, from trade to environment to security (see Börzel and Risse 2016). The EU is only one of them, but there are a lot of regional organizations covering Latin America, Sub-Saharan Africa, and Asia. Most of these international institutions have something in common which is probably one of the issues why globalization is contested at the moment (see Börzel and Zürn 2021). Many international organizations including regional ones have instituted deep intrusions into national sovereignty through the pooling and delegation of authority (Hooghe and Marks 2015). Pooling of authority means that a lot of these organizations have majority voting, so member states can be overruled. Delegation of authority means that authority has been transferred to supranational institutions such as international courts etc.

The second component of the LIO is “economic liberalism.” An international economic system based on market economies as well as open and rule-based trade systems. Again, this open system was created after World War II with the Bretton Woods agreements. It culminated in the

WTO in 1995. Moreover, we not only have a globally regulated economic order, but we also have regional free trade agreements.

After World War II, the Bretton Woods agreements instituted what (again) John Ruggie called “embedded liberalism” (Ruggie 1983), an open, rule-based trade system, which nevertheless allowed the nation states to mitigate the disruptions that open economies would cause. Thus, we are talking about welfare states, etc. Of course, we all have seen the trend to neoliberalism in the meantime when welfare states came under attack. The current backlash toward economic nationalism is partly a reaction to neoliberalism or “hyper-globalization.”

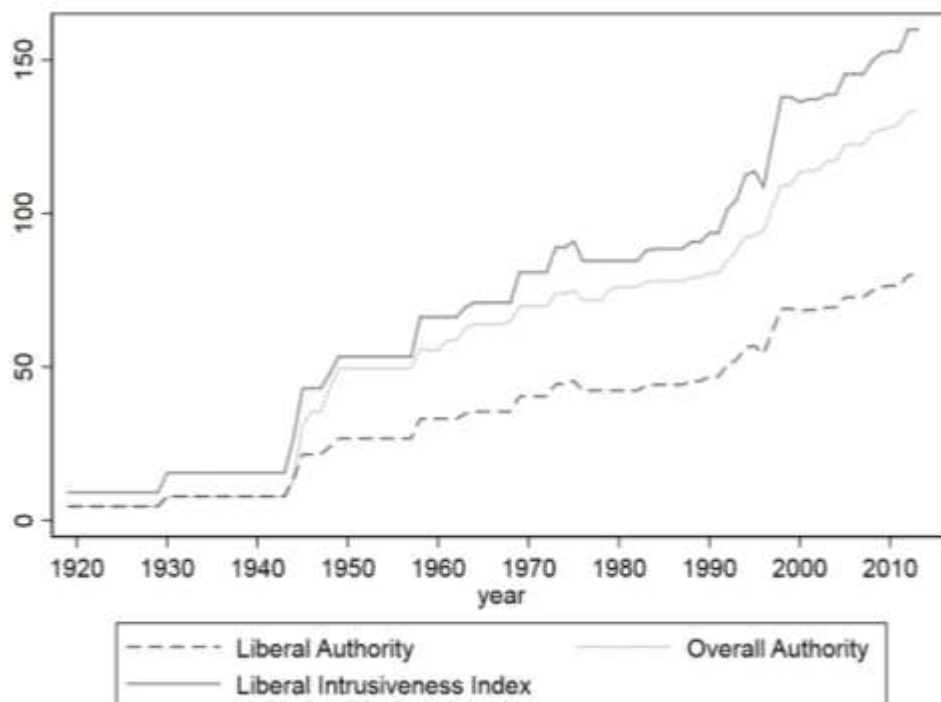
The third component of the LIO is “political liberalism.” That is probably the most contested issue at the moment. Human rights, the rule of law, democracy and all related values are enshrined in numerous international regimes starting – again - with the UN Charter, the global human rights regime, and many regional human rights institutions, such as the European Court of Human Rights. Once again, the origins of the international and regional human rights regimes did not come about as a Western imposition (see Sikkink 2017). E.g., if one looks at the Universal Declaration of Human Rights in 1948, Latin American states (as well as some Asian countries) were absolutely crucial in putting it together.

Today, we do not have just a global human rights regime, but also many regional human rights regimes with the European Convention on Human Rights (Turkey is still a treaty partner) being one of the most important. And these global and regional institutions intrude deeply into national sovereignty. Interestingly enough, while the system is under stress, there is not a single member of the United Nations that is not part of at least two to four international human rights agreements. It is also interesting that even autocratic states such as the People’s Republic of China is treaty partner of several international human rights conventions.

Of course, the LIO is currently under stress. It is challenged not only by autocratic systems such as China or Russia, but also by (mostly right-wing) populist force inside the “liberal” West. The US under Trump has just been one example, while in Europe, there are the current Polish and Hungarian governments. But we also have to mention Bolsonaro in Brazil and Modi in India, and what about the current situation in Turkey?

However, a major reason why the LIO is under stress is not just the rise of autocratic and populist regimes. There might also be contestations originating from the ever deeper intrusion of international as well as regional organizations into the national sovereignty of states. The following figure depicts the “liberal intrusiveness index.” It shows both the overall intrusiveness of international institutions into the domestic authority of nation-states since the 1920s (dotted line) and the increase in the authority of institutions pertaining to particularly political and economic liberalism (dashed line). The first major change occurs after World War II, while the second dramatic increase happened after the end of the Cold War. Today, we are partly experiencing a backlash against this evolution of the LIO.

The Liberal Intrusiveness Index

Source: Börzel and Zürn 2021.

3. Sources of Resilience

However, there are also sources of resilience, which is the third and last part of my talk. Let me start again with liberal internationalism or multilateralism. In this context, I want to quote Benjamin Franklin who said right before the Declaration of American Independence: “*We must all hang together or, most assuredly, we will all hang separately.*” What Franklin meant was that people must cooperate if they want to survive. To apply this thought to the crisis of the LIO: Just because we are facing a backlash and the rise of nationalism, global governance issues will not disappear: climate change is a reality, as is the current global pandemic. The initial reaction to Covid-19 by many states was to shut their borders and to revert to national solutions. Yet, examining the virus and developing vaccines required speedy scientific cooperation across borders, and without that cooperation (facilitated by the WHO), we would not have seen much progress. The same holds true for climate change, of course. There are no national solutions to global warming. The EU may adopt a “green deal,” but without global regimes we will not make much progress. The same is true for long-term repercussions for the global economy: national solutions will not work.

In other words, there is a functional necessity to cooperate internationally to tackle global problems. Yet, functional necessities as such are no guarantee that the problems will actually be solved. But I do think that we also have multiple stakeholders for the LIO in all parts of the world, and not just in Europe and the US. We might see a long-term decline of US leadership in world affairs, but this does not imply that the multilateral order is doomed. There are many other Latin American, African, Asian, and European states for which the LIO or at least parts of it are essential. I guess, this also holds true for Turkey.

Of course, many of the multilateral institutions are in dire need of reform. Let us just look at the UN Security Council: In its current composition, it is a relic of the end of World War II. For quite some time now, it has not reflected the new power relations and the power distribution in the international system. And we could go on and on: Voting powers in the IMF, and so on. All these international institutions are in dire need of reform, there is no question about it.

Yet, we should not just look at states as the saviours of the liberal international order. The state-centric view of global affairs is definitely over. A major development of the last thirty years is the continuous rise of non-state actors in world affairs – private companies, transnational civil society, and social movements. They all have real stakes in global governance and the future of the LIO. Without them, the problems facing us cannot be tackled.

As to economic liberalism, we will probably see some reorganization of global value chains to increase the robustness of the system. For example, we learned during Covid-19 that most of the antibiotics that are used in Europe are from China. In that sense, we probably need to increase the robustness of global value chains. Does that mean that economic globalization will just disappear? I do not think so, there are way too many vested interests. One could simply mention digitalization, the digital economy, and the like. Technological innovation does not stop at national borders. Last not least, and coming back to stakeholders, there is a broad coalition that, interestingly enough, includes China to defend the multilateral trade order and the WTO. This coalition simply needs to get its act together and become better organized.

There are also regional organizations that can serve as some of the buffers against global disruptions. Take the EU and the huge rescue package that the EU finally agreed upon. At first, Europeans did what everybody did: they closed off borders, they all reverted to nationalism during the pandemic. It took them three to four months to realize this and then, finally, they got their act together. The EU not only agreed to transform the economies towards a “green deal”, economy, it also agreed to spend € 750 bln and to share debt for the first time. In other words, regional organizations can do a lot if and when they want to.

This brings me to my last point with regard to economic liberalism: I would argue that the days of neoliberalism and “hyper-globalization” are over and that we will see a return to “embedded liberalism 2.0.” We will not just return to normal, but we might see a global trend to a more sustainable global economy, to a green economy that in the end faces the challenges by climate change.

On further sources of resilience, let me talk about political liberalism. Political liberalism -the global human rights regime - is

probably the most contested part of the LIO at the moment. It is under attack almost everywhere. At the same time, it is not over with political liberalism. We see civil society and social movements within autocratic systems. Interestingly enough, all over the world, from Belarus to Thailand and Hongkong. I want to remind everybody that the struggle for human rights worldwide has never been easy, it has always been a struggle and it had its ups and downs, so I am not totally pessimistic in this regard.

This brings me my concluding remark including an answer to the question pertaining to “the End of Globalization and the End of the Liberal International Order?” I would like to answer with a quote from Mark Twain: “*Reports about my death are greatly exaggerated.*”. Thank you very much for listening.

References

- Börzel, Tanja A., and Thomas Risse, eds. 2016. *The Oxford Handbook of Comparative Regionalism*. Oxford: Oxford University Press.
- Börzel, Tanja A., and Michael Zürn. 2021. Contestations of the Liberal International Order: From Liberal Multilateralism to Postnational Liberalism. *International Organization* 75.
- Hooghe, Liesbet, and Gary Marks. 2015. Delegation and pooling in international organizations. *The Review of International Organizations* 10 (3): 305-328.
- Lake, David A., Lisa Martin, and Thomas Risse. 2021. Challenges of the Liberal Order: Reflections on International Organization. *International Organization* 75.
- Mearsheimer, John J. 1990. Back to the Future: Instability in Europe after the Cold War. *International Security* 15 (1): 5-56.
- Ruggie, John G. 1983. International Regimes, Transactions, and Change: Embedded Liberalism in the Postwar Economic Order. In *International Regimes*, edited by Stephen S. Krasner. Ithaca NY: Cornell University Press, 195-231.
- . 1992. Multilateralism: the anatomy of an institution. *International Organization* 46 (3): 561-598.
- Sikkink, Kathryn. 2017. Timing and Sequencing in International Politics: Latin America's Contributions to Human Rights. In *International Politics and Institutions in Time*, edited by Orfeo Fioretos. Oxford: Oxford University Press, 231-250.

Çınar Özen: Thank you very much Professor Risse. Now we can move to our Q&A session. If you have questions, please raise your hands or write from the Webinar Chat. The viewers can have time to think.

Prof. Risse, you described that the hegemon, the US, which created globalized the Atlantic political-economic system after the Cold War, now is not very willing to coordinate, and to orchestrate the system. May be the Trump Administration in the US is against such a global, integrated, economic-political system. And you are arguing that the global system can function without a hegemony or without a role of the hegemon, as far as I understood, from the perspective of nationalism. But if the US is behaving against the system, as for example the Trump Administration demonstrates these kinds of manoeuvres; for example, you underlined what happens with governments in Europe? Do you think that the system can still continue to function?

Thomas Risse:³ Let me start with a reference to a famous book. In 1984, more than 35 years ago, Robert Keohane published a book called “After Hegemony”. That book was a reaction to the breakdown of the Bretton Woods system when the US refused to underwrite the international monetary order and it was the end of the dollar system.

Keohane’s argument was that there are a lot of rational interests among states to keep up international regimes even if there is no hegemon, i.e., “after hegemony.” So, maybe we should read that book again. What I mean is, yes, it’s true that the US was very important for the global international order throughout the decades, there is no question about it. For a long time, the US was the most powerful state in the system.

However, I do agree that we see a retreat of US from global leadership. There are two options: the US refrains from global leadership, but it remains benign, but also does not do much to interrupt or spoil the system. Then the other stakeholders can take up their roles, negotiate deals and get things done. One issue, for example, would be the WHO reform. Another issue is the global climate change regime. If you consider that Trump announced he would leave the Paris Agreement, while the other states are implementing the Paris Agreement on climate change, and

3 I want to thank Miss Ezgi Cansu Acar very much for editing the Q&A session.

parties have actually reached conclusions and are working reasonably well together.

The second option is that the US actively seeks to undermine the system. Then we are in a much worse situation and then it would require a lot of strength of the other states or regional organizations. We have a lot of talk in Europe about whether the EU should take a stronger global leadership role, but if the US tries to actively spoil the liberal order, we are really in trouble.

Çınar Özen: As far as I understand, it still depends on how the US, with Trump or a new administration, will perceive the globalization will behave.

Thomas Risse: Absolutely. To talk about the elections: If Biden wins, I don't think we will return to "normal," but at least the US will remain benign. I do think that the Biden Administration will have enough to do domestically for the US, as the country is extremely divided and the Biden Administration will not be too active in international affairs, which leaves room for others.

Now, a re-elected Donald Trump is a different story; we do not know what he will do, he might even leave NATO. But then again, we need to take a deeper look at US foreign policy. My doctoral supervisor, Prof. Ernst-Otto Czempiel was a scholar on American Foreign Policy and he taught us that, if you want to understand American foreign policy, you have to look at domestic politics, you have to look at different interests in the country. It is remarkable, for example, how the Pentagon and the US Military have shielded NATO and the military integration of NATO from all the brouhaha of Trump Administration.

Çınar Özen: Thank you very much. We are still waiting for further questions, especially I am waiting from our assistants. One of our PhD student Poyraz has asked "What can you say concerning the new global system where globalization deepens and widens at the same time when localization increases?"

By localization I don't mean regionalization, I mean like if the states lose power and one local city or regional government gains more power and control over the region. I believe Poyraz wanted to underline that a new level of globalization is, I think, is not the end of globalization on the

contrary, localization can come into reality. Could you dwell on this issue, as well? Do you think local entities can have a role in the international system?

Thomas Risse: In a way, they already have. If you think about what globalization means, it is interconnectedness. So, to juxtapose the global and the local misunderstands that the global is deeply embedded in the local. Look at the connections between the various diasporas. Look at the big cities, they are all global cities: Ankara, Istanbul, Berlin... There are all kinds of communities that are transnationally connected. To talk about Turkish politics in Germany; Turkish politics plays itself out in Berlin, there is no question about it. We have a huge community of migrants you all know about that and they are very interconnected. So, if globalization is about interconnectedness, it is also about localization, so I don't see that as a big antagonism here.

If we return to the local instead of the global, I am not so sure what that means. It is also an argument that globalization equals Westernization, sometimes made as a really Eurocentric argument as if Europe itself or the so-called West itself has not been deeply influenced by others over the centuries. Historians call it "entangled histories" or in French it's "histoire croisée" so you cannot simply separate these various things.

Çınar Özen: Thank you very much. Sezgin Mercan is from Başkent University, who asked "Does the EU need a Marshall Plan. Do you think Germany will be willing to do this as a primary donor? What is the role for Germany in Europe and the world?" Maybe I can reformulate this question like this; if we will not have the US to play the role it has already played during all these years of globalization; do you think Germany can have a similar role to play? Of course, with the EU, not without it.

Thomas Risse: Germany has a particular history of trying to become a regional and global hegemon and you all know how that ended. I will start with this global Marshall Plan question. We do not have a global Marshall Plan, but if you look at the package of all together 750 billion Euros that the EU member states agreed upon in July to mitigate the disruptions of the European economies, what happened there is that Germany completely reversed its stance. It is something that has been overlooked by a lot of observers. If you remember the Euro crisis, Germany was adamantly opposed for the EU to take over the debt of

individual member states. It was Germany at the time fighting for very strong austerity policies particularly in Southern European countries. If you think about what the EU decided in July, it does not amount to a kind of Marshall Plan. But for the very first time, the EU can issue joint debts and member states are together in this.

Moreover, the EU, for the very first time, will be raising its own taxes. There was always a discussion about the EU and its “tax and spend” capacity, which has been very limited as compared to the member states. So, what happened in July during this very long summit, is a major step increasing the action capacity of the EU and it was absolutely clear that Germany was a huge part of that. This is what I meant with “embedded liberalism 2.0” during my speech. I think that we have quite a reversal from the neoliberal policies that have governed us for a long time.

Finally, on Germany: Germany has always been a leader in the EU throughout the years and it certainly continues to be so. At the same time, Germany is always a reluctant leader. German elites are reluctant to take over visible leadership. But I do think there is a realization in Europe among the European states that Europe has to take a leadership role in global affairs. Europe is still trying out and it does not really work well. For example, on the Nagorno-Karabakh issue: If I had been the EU Foreign Minister Borrell, I would have travelled there immediately and from there to Moscow then to Ankara, or the other way around. It was their choosing not to play a major role in mediating the conflict. German foreign policy works well as long as it works with its European partners.

Mustafa Pulat: I have two questions. Actually, I was supposed to pose the question by our academic Erdem Denk. But I have a question of my own which is related to the issues you just have highlighted. Let’s go back to the situation in the US and regardless of who wins in the US elections, I think there is a backlash against globalization in the US. We still don’t know how this will continue even if Biden wins, but when you consider globally, for example let’s take up the case of China, they played by the rules, when you particularly focus on commercial economic and investment activities, their membership to the WTO, and after a decade or so they found themselves highly competitive and they may be inclined to take over certain responsibilities. Although in my view they have their own reservations too, in relation to taking some kind of leadership in the global affairs. Let’s assume that the US and the general Anglo-Saxon

world are becoming more hesitant to play their own roles in globalization. So, what the rest of the world would do, in your view? You have explained to us the German and the EU perspective, but I think the major question before us is, we have to reform the international organizations, we have to address the inequalities in the global economic sharing and so forth, which is a long list so, from your perspective, what could you tell us?

Thomas Risse: Maybe, first, a reaction again concerning US's role. I agree with you that there is a widespread sense in the US that they should take care of their own affairs first. It does not mean necessarily "America first" or "make America great again". But, for example, with regard to military interventions, Trump has been a supporter of retrenchment and I think that a Biden Administration will follow on that path. There is a widespread fatigue when it comes to military interventions. There is also widespread fatigue to take care of world affairs that are far away from home. I would not call it isolationism, since the US will never retreat completely from global affairs. What we are going to see, however, is a continuation of a retrenchment that already started with the Obama Administration. What does that mean for the rest of the world? The road ahead will be bumpy.

As to China: On the one hand China comes across as a rescuer of the open international economic order. However, at the same time, our companies in Europe and Germany complain that China wants an open economy everywhere else except in its own country. That was one of the issues that have been discussed when Trump got in all these trade controversies with China. A lot of people regretted that, in dealing with China, the US did not line up with the EU because EU has the same economic issues with China as the US when it comes to intellectual property rights, and the protection of investments. At that point, the People's Republic of China has to make a choice, if it really wants to become part of a multilateral global economic system. I think it is absolutely in the Chinese interest, that it needs to open up its own economy, too, and that requires some changes.

Last not least, we should talk about emerging powers such as Turkey. E.g., the Turkish government needs to understand what the stakes are when one turns away from the liberal international order. Multilateralism is not about "being nice to each other." It is about hard-nosed interests, security, economic, and otherwise, but it is also about

fundamental values, and the two go together. In my view, reverting back to an age of geopolitical rivalries of the 19th century is not a viable option. It will grossly backfire and not serve the interests and values of the emerging powers.

Mustafa Pulat: I now have two questions from fellow academics. One of them is by academic Erdem Denk.

Çınar Özen: I have the question, Erdem is asking about capitalism. Is being liberal is the only way of globalisation or does capitalism find or use the convenient ideology to globalize?

Thomas Risse: I would say it's both.

Çınar Özen: It is a question about liberalism and capitalism. Capitalism must be necessarily liberalistic, probably he is asking this.

Thomas Risse: Yes, in the sense, market economies are a constitutive part of liberalism. However, there are varieties of capitalism, starting with capitalist orders that one could call neoliberal, where the state is almost absent from the economy. Then there are market economies with rather strong welfare states to mitigate disruptive effects of, e.g., globalization. And there is state capitalism of the Chinese variety, of course. China is an autocratic system with a state capitalist economy and, thus, probably the main challenger for Western-type capitalism at the moment.

As I said during my talk, neoliberal globalization or “hyper-globalization” has probably run its course. It has produced enormous inequalities among states and inside states as a result of which we see quite a backlash against neoliberalism at the moment. The Covid-19 pandemic has only exacerbated these trends. I think that market economies will not go away, they clearly are the superior economic systems. But what type of capitalist orders we will see in the future is an entirely different question.

iv. mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Küreselleşmenin Sonu?
15-16-17 ekim 2020/Ankara

Küreselleşmeye Teorik Bir Yapı Söküm Üzerinden Bakmak

Dr. Öğr. Üyesi Hüdayi Sayın

İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi
İktisadi İdari Bilimler Fakültesi
Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü

Dr. Öğr. Üyesi Yasemin Konukçu

İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi
İktisadi İdari Bilimler Fakültesi
Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü

Bu çalışmada küreselleşme olgusu, realist ve eleştirel teori açısından analiz edilmektedir. Bildirinin temel sorunsalı küreselleşme kavramının, uluslararası ilişkiler teorilerinde yansımalarının değerlendirilmesidir. Son otuz yıl içinde dünya sistemini tarif eden bir kavram olan küreselleşme teorik ve karşılaştırmalı olarak nadiren ele alınmıştır. Zira kavram, Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan dünya düzeninin doğal görünümü olarak kabul edilmiştir. Bu çerçevede bildirimizde realizm ve küreselleşme ilişkisi ile eleştirel uluslararası ilişkiler yaklaşımlarının küreselleşme sürecini analiz biçimi değerlendirilmiştir. Bu yöntemin izlenmesinin nedeni hali hazırda dinamik bir süreç olan küreselleşme tartışmalarının teorik eksenini ve gelecek imkanlarını ortaya koymaktır.

Küreselleşme, 1990'lı yıllarda uluslararası ilişkilerde paradigma dönüşümü ve reel politik iklimin de etkisiyle bütün iktidar boşluklarını kaplama iddiasının taşıyıcısı olmuştur. Farklı toplumsal ve kültürel eğilimlere hoşgörü ile yaklaşan ve bu yönüyle ulus devlet pratiklerinden ileri bir uygarlık seviyesi kabul edilen küreselleşme süreci, Zygmunt Bauman'ın ifadesi ile "hepimizin başına gelen şeydi" ve alternatif bir okumaya yer bırakmıyordu. Bu nedenle, küreselleşme tartışması genellikle bir dizi belirsiz, sorgulanmamış ve bütüncül bir gözlemin ifadesi olarak ortaya çıkmıştır. Bu gözlemlere göre, ulus-devlet güç kaybeden ve sermaye için ayak bağı olan bir engel iken yeni bir küresel kültür ortaya çıkıyor, küresel kapitalizmin alternatifi ise ortadan kalkmış oluyordu. Bu çerçevede son on yıllarda uluslararası ilişkiler teori ve pratik olarak küreselleşme hedefinin bir parçası olarak kabul edilmiştir. Öte yandan küreselleşme, dünya piyasaları ve dışı açılma gibi popüler terimler hükümetlerin, akademik çevrelerin, sivil toplum kuruluşlarının ve ticari organizasyonların ortak terminolojisi olarak kabul görmüştür. 1990'lı

yıllarda tanımlanan fakat başlangıç noktasından uzaklaşan küreselleşme olgusu günümüzde kendi içinde çelişkili hale gelmiş ve dolayısıyla tek bir toplumsal, ekonomik ve siyasi blok anlamını ve iddiasını kaybetmiştir.

Buna karşın dünyanın siyasal olarak parçalanmış veya çatışma halindeki görünümü kolektif hareketlerin önünde mutlak bir engel değildir. Özellikle çevre ve kadın hakları konusunda ulusal ve uluslararası örgütlenmeler, eleştirel bir perspektiften yola çıkarken yine 1990'lı yılların bütünsel bakış açısını kullanarak küresel vizyonu yaşatmaya devam etmektedir. Bu çerçevede realist bir perspektiften küreselleşme, gerileyen bir eğilim olarak kabul edilmekle birlikte eleştirel teori açısından küreselleşme sürecinin beklenmeyen şekilde devam ettiği varsayılabilir.

Uluslararası ilişkiler teorileri açısından küreselleşme, düşünce kalıplarını ve akademik alanları da kapsamakta, aynı zamanda uluslararası sistemi açıklama iddiası olan bir yaklaşımdır. Uluslararası sistemde ticaret, teknoloji ve güvenlik gibi çeşitli alanlarda artan bağımlılık düzeyi kolaylıkla küreselleşme tezinin bir parçasına dönüşebilir.

Uluslararası ilişkilerin arkaik yüzünü temsil eden realizm, İkinci Dünya Savaşı sonrası “resmi” uluslararası ilişkiler teorisi olarak ortaya çıkmıştır. Realizm teorisine göre devlet iktidarı toplumun, çokuluslu şirketlerin veya uluslararası örgütlerin etkisine tabi değildir. Devletin kendisi tek ve yüce bir güçtür. Devletlerarasında barış ve ilerleme, temkinli müzakere ve güç dengesi ile sağlanır. Ancak realizm kendisini küreselleşme sürecine adapte edebilmiştir. Neo-realistler açısından toplumun, çokuluslu şirketlerin ve uluslararası örgütlerin etkisine değinmek gerekli hale gelmiştir. Küreselleşme yapısal bir olgudur ve bu bağlamda devlet ve küresel yapı karşılıklı etkileşim halindedir. Realizm, neo-realizme dönüşürken küresel yapıyı içerecek şekilde genişlemiştir. Bu genişlemeye rağmen neo-realistler küreselleşmeyi bir meydan okuma olarak görmüşler ve devletlerin davranışlarının devleti çevreleyen koşullardan etkilenebileceğini kabul etmişlerdir.

Küreselleşme tartışmalarının içeriği, eleştirel teorilerin analiz perspektifi ve analiz düzeyi ile büyük ölçüde örtüşmektedir. Zira bu teoriler, yapısal tanım ve dönüşümleri eleştirel bir şekilde ele alma geleneğini temsil etmektedirler. Tarihsel bağlamda eleştirel teorisinin analitik çerçevesi öncelikle 19. ve 20. yüzyıllarda şekillenmiştir. Karl Marx'ın (1818-1883) emeğin biçimi ve emeğin kullanım değeri, Antonio

Gramsci'nin (1891-1937) hegemonya teorisi ve organik aydınlar, Theodor Adorno (1903-1969), Max Horkheimer (1895-1973) ve Walter Benjamin'in (1892-1940) "kültür endüstrileri" analizleri siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler alanında hala güncelliğini korumaktadır.

Eleştirel teori temelde ekonomik, siyasi ve kültürel alanda olduğu gibi uluslararası sistemde de özcü bir yaklaşımı reddeder. Diğer yandan bu teoriler, üretim ilişkileri ve kapitalizmin doğasını özcü bir temelde değerlendirmektedir. Buna göre küreselleşme kapitalizmin doğasını değiştirmemiştir. Ancak bu teoriler, sosyal ve siyasal alana yönelik dar bir bakış açısını reddetme eğiliminin de temsilcileridir. Eleştirel teoriler, neo-Gramscian analizlerini, Marksizm'in yeniden formüle edilmesini, geniş bir spektrumda analiz edilen feminizmi veya post yapısalcı sorgulamaları içine alan geniş bir tartışma alanını ifade etmektedir. Bu bağlamda eleştirel teorinin küreselleşme ile ilişkisi salt bir eleştirelilik ifade etmemektedir. Eleştirel teori, insan özgürlüğü üzerindeki gereksiz kısıtlamalardan kurtulmak amacıyla toplumun yeniden inşasını hedeflerken, yerleşik iktidar biçimlerini açığa çıkarmaya yönelir. Bu nedenle eleştirel teori küreselleşme kavramının geleneksel içeriği olan ekonomik, siyasi ve kültürel çizgisi ile doğal bir gerilim içindedir.

Bunun yanında, kapitalist küreselleşmenin uluslararası gelişmiş ve istikrarlı bir küresel ekonomi iddiası, devletlerarası bağımlılık ve entegrasyon ağı, piyasa güçlerinin ekonomik alanlar üzerindeki kontrolü, ideolojik rekabetin sona erdiği iddiası ve bütün devletlerin uluslararası ticari rekabetin kurallarına uyması beklentisi neo-Marksistler tarafından yeni olmayan bir ekonomik sömürü sistemi olarak değerlendirilmiştir.

Diğer taraftan eleştirel teori açısından küreselleşmenin analiz edilmesi toplumsal hareketlerin yeniden tanımlanmasına, kapsamının genişletilmesini ve yeni bir eksene yerleştirilmesine de imkân vermektedir. Bu çerçevede eleştirel teori, küreselleşme bağlamında kültürün metalaşması ve kültürel endüstrinin teşvik edilmesinden kadın haklarına pek çok alanda küresel kapital sistemin yapı sökülmesine zemin hazırlamaktadır. Realizm ve eleştirel teori pek çok alanda olduğu gibi küreselleşme kavramı etrafında da kapsamlı bir çatışma ve tartışma halindedir.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, Realizm, Eleştirel Teori, Yapısöküm

iv. mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Küreselleşmenin Sonu?
15-16-17 ekim 2020/Ankara

Küreselleşme'nin Progresyon ve Regresyon Sarmalında Konumsuz Seyir Rotası

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Hişyar Korkusuz

İnönü Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü

İnsan ve topluma dair bilginin niteliği, derinliği ve değeri yaşanan zaman dilimi, konjonktürle tarihsel dinamikler ve süreçler, insanlık durumları, maddi ve kültürel üretim güçleriyle geçmişten geleceğe bir süreklilik ve değişim trendinde biçimlenir. Tabiat ve Evren'e ilişkin olarak bir dereceye kadar mümkün olabilecek laboratuvar ortamında gerçekleştirilebilecek bağımsız ve objektif özellikte deneysel modellemeler sosyal bilimler için tahayyül edilemeyebiliyor. Bu durum insan ve toplum gerçeğinin modernite bağlamındaki akletme tarzının rasyonel, mantıklı boyutlarını içeren ve aşan yönleriyle de alakalıdır. Sosyal teorinin inşası ve tezahürleri bilginin toplumsal tarihiyle birlikte varlık, bilgi ve değer boyutlarıyla sübjektif ve objektif pek çok bilinmeyen anlama, anlamlandırma ve açıklama modellerini kapsamaktadır. Görece genç bir bilim dalı/alanı olan Uluslararası İlişkiler disiplini gerçekçi, çoğulcu ve inşacı pek çok yaklaşımı bünyesine katarak isbat-ı vücud etmeyi sürdürmektedir. Küreselleşme kapsamı, konusu, unsurları ve boyutlarıyla sui generis özelliğe sahip olduğu için disiplinlerarası bir bakışla çalışmayı gerekli kılmaktadır. Aslında hiçbir bilimsel çalışma ve araştırma bunu gerçekleştiren bilim insanının dünyasından ayrı ve kopuk olarak tam bir nesnellik ve gerçeklik iddiasını ispatlama fırsatını bütünüyle yakalayamaz. Bu işin doğası gereği böyledir; çünkü herkes kendi teorik perspektifine göre dünyayı anlamaya ve yorumlamaya çalışır. Metodolojik ve mantıksal eleştiriler bu sürecin sağlamlasının yapılabilmesi için gereklidir.

Küreselleşme'nin ekonomik, politik, kültürel ve teknolojik boyutları kapitalizmin tarihsel gelişimindeki dalgalanmalarla ilişkilendirilebileceği gibi moderniteye dair süreçlerin de etki ve dinamiklerinden

beslenmektedir; bu durum küresel ve yerel düzeylerde farklı sonuçlara ve problematlere yol açarak öngörülemeyen bir seyir rotasında ilerlemektedir.

Modernizmin, sömürgecilik ve yayılmacılıkla karakterize zihinsel izdüşümleri ve algılarını nötralize ederek, Batı merkezli tarihselliklerle yüklü geçmişinin izlerinden ve çağrışımlarından sıyrılmak adına ortaya çıkarılan bir çatı ya da anahtar kavram olan ‘küreselleşme’ üzerinde herkes kendi pozisyonu ve perspektifine göre değerlendirme yapabilmektedir. Bir üst anlatıdan söylemsel-kurgusal niteliğe, gerçeklikten mit ve farklılaşmış imaj ve sembol üretimine uzanan çok geniş bir yelpazenin küreselleşmenin bağlamı içine konulabildiği görülebilmektedir. Zaman-mekan ayrışması, zaman-mekan sıkışması ya da dünyanın küçülmesi, küresel bir bilincin ve farkındalığın oluşması tanımlamalarında görünen hususlar küreselleşmenin ifadelendirilmesinde ayırt edici çizgilerdir. Küreselleşmenin ekonomik, politik, kültürel ve çevresel etki ve boyutlarına bakıldığında ‘küyerel’ (glocal) adlandırması birbirine zıt süreçleri, farklı olgu ve algıları bünyesine katabilecek bir diyalektik kapasiteye işaret etmiş olmaktadır. Bu bağlamda ana damarı küresel kapitalizm olan bir yeni zihniyet inşası ve biçimlenişinden bahsetmek olanaklıdır. 1870-1914 yılları arasındaki ilk geniş ölçekli küreselleşme dalgasından farklı olarak daha kapsamlı görünen ikinci küreselleşme dalgasının (1970'lerden itibaren giderek artan bir ivmelenmeyle) çok daha derin, yoğun ve kuşatıcı bir nitelikte geliştiği düşünülmektedir. Finans kapitalizminin ulusal sınırları aşan niteliği bilgi ve teknoloji devrimi ve kültür endüstrisinin imaj ve sembol üretimleriyle de bütünleşerek bütün bir dünyanın tek mekan olarak algılanmasına yol açacaktı. İnsanlığın tek bir küresel topluma dönüştüğü yaklaşımına şimdiden bakarak geçmişin evrimiyle küreselleşme aşamasına geldiği varsayımı zımni bir finalizmi de içermektedir. Tarihin sonu yaklaşımları ve batı liberalizminin enternasyonal bir hüviyete taşınması düşünceleri kendi üzerine katlanan ve kıvrılan batı merkezli bir dünya tasavvurunun cisimleşmesi olarak da okunabilir.

Tarihsel bağlamda üç önemli dalga ya da şok olarak görülebilecek tarım, sanayi ve bilgi devrimleri insanlığın globalleşme sürecini biçimlendirirken pek çok unsur, aktör ve bileşen karşılıklı iletişim ve etkileşim içindedir. Günümüzün başat ekonomi politik sistemi merkantilizm, endüstriyel kapitalizm ve finans kapitalizmi evreleriyle yapılandırıldı. Kapitalizmin kendi yapısal çelişkilerini ve işlevsel

arızalarını aşma kapasitesinin bir yansıması olarak da okunabilecek küreselleşme süreçlerinde bir örtme, öteleme ve dönüştürme eğilimi söz konusudur. Katı haldeki egemen siyasi ve ideolojik unsurların küreselleşme sayesinde esnek kültürel meydan okumalar ve insani doğal açılımlarla kendini yeniden üretme imkanına erişirmek istediği de düşünülebilir. Ekonomik, siyasi, sosyal, kültürel boyutlarıyla farklı dinamiklerle işleyen bir küreselleşmeden bahsetmek de mümkündür. Ancak işin esasında kapitalin, bilgi ve teknolojinin ve kontrollü bir tarzda da olsa insani çabaların makro ölçekte iş ve faaliyet görme talebi bulunmaktadır. İç ve dış politika askeri, ekonomik açıdan güç ve çıkar mücadeleleri ekseninde dikey boyutta, diplomasi ve kültür etkileşimleri kanalıyla iletişim ve müzakere zemininde yatay boyutta birbirine yeniden eklenmektedir. Yerel olanın küreselleşmesi ya da küresel olanın yerelleşmesi diye nitelendirilen şey aslında insani ve sosyal ilişkilerin karşılıklı iletişim ve etkileşimle interaktif bir ortam içerisinde yoğunlaşmasıdır. Küreselleşmenin asıl farkı yerelleşmeyi doğuran dinamikleri olmuştur. Yerel olanın da küreselleşme üzerine etkisi vardır. Yerinden edici güçler (küresel) ile yeniden yerleştirici güçler (yerel) arasındaki med-cezir ilişkisi küreselleşme bağlamında bir dinamizmi içermektedir. Yerel ve küresel arasında en belirleyici realite olan kültür, bir milletin hayat tarzı ve maddi-manevi olarak ürettiği her şey olarak değerlendirilebilir. Bu noktada kültürün dikey, hiyerarşik askeri-politik güç unsurlarının sert güç karakteristiğini dengeleyebilecek yumuşak güç dinamiğine sahip olduğu ileri sürülebilir. Küreselleşmenin itici gücüyle zaman-mekan uzaklıkları arasındaki düzeylerde ortaya çıkan esneklikle beraber farklı toplumsal bağlamlar ve toplumsal bağlantılar arasında ortaya çıkan süreçler yerküre ölçeğinde yeni bir ağ ve şebekeleşme yapısına yol açmıştır. Kapitalizmin yıkıcı yaratıcılığı diye öne sürülen durum aslında yıkım ve yeniden inşa süreci ile birlikte küreselleşme için de fazlasıyla söz konusudur. Küreselleşmeye destek ya da karşı oluşun kritiğe tabi tutulmasında temel faktör kâr haddini maksimize etme dürtüsüyle ilişkili olarak sermaye konusundaki engel tanımazlığın emek için söz konusu edilmemesidir. Uluslararası ekonomik işbirliği ve ulus-ötesi yapılar güçlünün ve egemen yapıların daha bir büyümesine yol açarak olası bir Kuzey-Güney geriliminin alt yapısını da hazırlamıştır. Her şeye rağmen küreselleşmenin tıpkı kapitalizmde olduğu gibi tüm toplumsal yapıları ve ilişkileri alt üst oluşturma uğrattığı kesin olan bir durumdur. Bu bakımdan eşitsizlikler-gerilimlerle birlikte

homojenleştirme ve farklılaştırma dinamiklerini eş zamanlı olarak harekete geçirmiştir. Bu noktada Kapitalizmin devrevi dalgaları gibi küreselleşmenin de imkan, refah ve yayılma sürecini takiben kriz, daralma ve durgunluk uğraklarından geçmesi kaçınılmaz bir durumdur. Küreselleşme bir bakıma Batılı metropol ülkelerin kapitalizmin ve modernizmin tarihsel maluliyetini aşma çabasıdır da denilebilir. Küreselleşme ile birlikte ortaya konan merkez-sizleşme eğilimi yeni bir uyumla karşılıklı bağımlılık ve ilişkiselliklerin derinleştirilmesi amacına matuf görülebilir. Zamandaki süreksizlikle karakterize modernizmin yeni bir evrenselleşme mekansal kayıtları öteleyerek küresellik içinde yeniden konumlandığı da öne sürülebilir. Kurumsal ağırlıklı formel okumalar yerine insan, sivil toplum ve kimlikler merkezli çoğul yaklaşımlara zemin hazırlayan yeni bir ortak geleceğin inşası hedeflenmektedir. Bu süreçte mikro, normo ve makro ölçekler ile beraber farklı yapılanmalar söz konusu edilmektedir.

Ulus-Devlet'in buharlaşmaması bir yana küreselleşme, pek çok öngörüsünün ve iddiasının gerçekleşmemesi üzerine yeni bir regresyon dönemine girmiş görünmektedir. Küreselleşmede 1990'ların Progresyon eğiliminin hızı yavaşlamış kimilerine göre de duraklamış vaziyettedir. Bu gelişmede politik ve kültürel küreselleşmenin sahici boyutlarının eksik kalması kadar küreselleşmenin öncüsü konumundaki ABD'nin yaşadığı ekonomi politik (özellikle finansal boyutta yaşananlar), toplumsal ve insani krizler büyük bir rol oynamıştır. Ama en önemli boyut küreselleşmenin yapısal çelişkilerine rağmen sürekli tanımlayıcı, belirleyici ve denetleyicilik iddialarıyla dışavurduğu hegemonik yük ve zaafı doğmaktadır. Kapitalin merkez olarak Batı'dan Doğu'ya (Asya'ya) doğru yer değiştirme hareketi tarihsel kapitalizmin progresyon ve regresyon süreçlerini andıran genişleme ve daralma dönemlerini andırırsa bile esasen tahmin edilemez nitelikte bir arayış içinde olduğu ve arada kaldığı söylenilebilir.

Mevcut sistemsizlik ve deregülasyonun (kuralsızlıklar) sürdürülebilir olmadığı çok açıktır. Küreselleşmenin sonu iddiasından çok, başlangıçta vaad ettiği şirazesinden ve yörüngesinden çıktığı söylenilebilir. Bunalım kriz dönemlerinde görülen regresyon, bir önceki evreye dönüş eğilimi, yapı ve kurumların meşruluğundan çok insanların ve toplumların tutum, davranış ve alışkanlıklarından kaynaklanmaktadır. Toplumsal ve insani hafıza bir şekilde travma ve şokları ve yaralı bilinç

durumunu aşma yönelimine girmektedir. Bölgeselleşmenin ve devlet başta olmak üzere geleneksel yapıların güçlenmesini bu çerçeveye yerleştirmek uygun bir yaklaşımdır. İçinde bulunulan zaman diliminde kesinliklerin kalkması ontolojik güvenlik ve epistemolojik meşruluk bağlamında bir belirsizliğe yol açmıştır. Doğa ve Tarih boşluğu kaldırmayacağı için örgütlü ve düzenli hazır güçler hangi perspektif ve tutunum içinde olursa olsun belirleyici bir öneme sahip olacaktır.

Küreselleşme kendi varoluşsal alanını inşa ederken pek çok alandan, kurumdan, güç bileşeni ve unsurdan beslense de kavram ve bağlamını yeni bir tarihsellikte her bir insan teki ve topluma mümkün olduğu kadar daha çok hitap edebilecek bir vaad ve imkân sunan sembol, imaj ve pratikle albenili bir pelerinle takdim edebilme yeteneğini devreye sokmaktadır; ancak fiili durum ve doğal insani, ekonomik, toplumsal ve kültürel sınırlar bu iddiaları ispat edebilecek yüz güldürücü sonuçlara yol açabilmiş görünmemektedir. Yeryüzünün insanlığın ortak ve biricik yaşam alanı olarak görülmesine esin kaynağı teşkil edecek adil, makul ve meşru bir küyerellik eğilimi dinamik ve diyalektik farklı eşiklerle kendi denge ve adaptasyon mekanizmaları içinde insanlığın ve toplumların, devletlerin ortak iradesini yansıtabildiği nisbette konumsuz seyir rotasıyla beraber artı ve eksileriyle bir bütün olarak tarihteki katalizör rolünü oynamaya devam edecektir. Daha yaşanılabilir bir dünya için realite ve moraliteyi yeni bir rasyonalite ile eklemlayebilecek farklı akılların bileşke vektörünün inşasına gereksinim vardır.

Anahtar Kelimler: Bilgi'nin Toplumsal Serüveni, Küreselleşme'nin Boyutları, Kapitalizm-Modernite ve Küreselleşme, Küyerel Yaklaşımlar, Küreselleşme'nin Seyir Rotası

iv. mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Küreselleşmenin Sonu?
15-16-17 ekim 2020/Ankara

Küreselleşmeye Dair Kuramsal Tartışmalar*

Dr. Öğr. Üyesi Ali Bilgin Varlık

İstanbul Arel Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Uluslararası İlişkiler (İngilizce) Bölümü

Giriş

Akademik alana 1980'lerin ortalarından itibaren dâhil olan küreselleşme tartışmaları bugün dahi gündemin önemli bir kısmını işgal etmektedir. Bu durum başlıca dört nedenden kaynaklanmaktadır. Bunlardan bincisi, bilginin nesnel olamamasıdır. İkincisi, kavramın çok boyutlu ve karmaşık yapısının tartışma alanını genişletmesidir. Üçüncüsü, olguya yönelik tahlillerin, çoğunlukla bugün ve gelecek üzerine kurulmuş olmasına karşın, tarihsel birikim, dönüşüm ve süreklilik hakkında yeterli seviyeye ulaşmamış olmasıdır. Dördüncüsü ise geçen otuz yıla yakın süre zarfında küreselleşme olgusunun henüz durulmamış olmasıdır. Bireysel, toplumsal, ekonomik, siyasi, coğrafi vb. çok sayıda dinamiği bir arada şekillendiren niteliği, küreselleşmeye yönelik kuramsal yaklaşımlar arasındaki gerilimi körüklemektedir.

1. Küreselleşmenin Tanımlanmasına ve Oluşumuna İlişkin Yaklaşımlar

Yukarıda sunulduğu üzere, küreselleşme kavramının tanımlanmasında, bilim felsefesi ve varlıkbilim bakımından sorunlar bulunduğu altını çizmek gerekiyor. Bu nedenledir ki küreselleşmeyi modelleyen spesifik kuramlar geliştirilememiş, akademik tartışma, olguya yönelik yaklaşımlar ya da saptamalar çerçevesinde gelişmiştir. Küreselleşmenin tanımlanmasına ilişkin yaklaşımları üç ana başlık altında toplamak mümkündür (Karadeli,2005) . Bunlar: 1) Yenilik yaklaşımı 2)

* Bu bildiri metni yazarın, “Küreselleşme: Dönüştüren Bir Sürecin Analizi” adlı kitabından alıntılanarak hazırlanmıştır.

Geçmişe dönüş saptaması ve Devamlılık yaklaşımı 3) Dönüşüm yaklaşımıdır.

Bu yaklaşım ve saptamalar küreselleşmenin yarattığı sonuçlar itibariyle literatürde geniş kabul gören; küreselleşmeciler, şüpheciler ve dönüşümcüler sınıflandırması ile yakın ilgisi nedeniyle incelemeye değerdir. Yenilik yaklaşımı, küreselleşme taraftarlarının (hyperglobalist); geçmişe dönüş saptaması ve devamlılık yaklaşımı, küreselleşmeye şüpheyle bakanların düşünsel temellerini oluşturur. Dönüşümcü yaklaşımın ise taraftar ya da karşıtlık üzerine kurulmadığını kaydetmek gerekir.

1.1. Yenilik Yaklaşımı

Çoğunlukla neoliberal eğilimli düşünürler tarafından benimsenen yenilik yaklaşımı, küreselleşmenin bilgi ve teknoloji, sermaye, mal, hizmet ve insan hareketliliğinde kaydedilen küresel hareketliliğin zaman ve mesafe kavramlarını esnettiği kendine özgü bir yapı olduğunu ileri sürerler. Roland Robertson, Leslie Sklair, Thomas L. Friedman, Kenichi Ohnara, Martin Albrow ve Francis Fukuyama'nın görüşleri bu yaklaşım çerçevesinde değerlendirilir. Onlara göre küreselleşme geçmişteki benzerlerinden çok daha geniş ve derin etkiler yaratan dinamiklerin harekete geçirdiği 25-35 yıllık yeni bir oluşumdur. Bu nedenle bir sürekliliğin devamı olarak değerlendirilemez. Dünyayı yönlendiren iktidar anlayışının ve yapılarının yeni olduğunun altını çizen görüşün daha uçtaki temsilcileri, küreselleşmeyi ilk gerçek küresel uygarlığın kurucusu olarak tanımlarlar (Duncan, 2003).

Yenilikçilere göre küresel ekonominin yükselişi, her unsurun bir diğerini dönüştürürken dönüştüğü küresel düzeyde kültürel melezleşme (*hybridization*) yaratmaktadır (Wang ve Yeh, 2005: 176; Bhabha, 1994). Küresel yayılma ve küresel yönetim kurumlarının doğuşu köklü bir biçimde yeni bir dünya düzeni kurmaktadır. Bu yeni dünya düzeni küresel piyasanın kurallarına göre belirlenecektir. Bu durumda devlet, uluslararası ortamın belirleyici aktörü olma niteliğini kaybedecektir. İletişim ağları, ulaştırma imkânları, finansal akışkanlık ve yaygın ticaret; küresel bir uygarlığın doğuşu için karşılıklı bağımlılığın arttığı, insanları ortak çıkarlarda buluşturan bir zemin oluşturmaktadır.

1.2. Geçmişe Dönüş Saptaması ve Devamlılık Yaklaşımı

Döngüsel tarih yaklaşımından etkilenen geçmişe dönüş saptaması, Soğuk Savaş'ın baskıladığı dinamiklerin serbest kalmasıyla küresel ekonominin önceki işleyişine geri döndüğünü ileri sürer. Bu kapsamda küreselleşme; Soğuk Savaş sonrası kapitalist dünyanın kazandığı ideolojik savaşı ekonomik alanda da gerçekleştirmek için uluslararası sermaye tarafından başlatılan bir süreçtir (Şen, 2004: 181). Bu saptama esas itibarıyla, küresel ölçekte yaşanan ekonomik entegrasyon ölçütlerinden hareketle, dünyanın I. Dünya Savaşı öncesindeki seviyeye ancak 2000'li yıllarda ulaşabildiğini ortaya koyan verilere dayanmaktadır. Buna göre, dünya emperyalist rekabetin en şiddetle yaşandığı döneme geri dönmüştür. Buradan hareketle, süreç içerisinde XXI. yüzyılın uluslararası sisteminin, XVIII. ve XIX. yüzyılların çok kutuplu devletler sistemine benzeyeceği beklenmelidir.

Her ne kadar “Geçmişe Dönüş”çüler kategorisinde olmasa da bugünkü dünya düzeninin; askerî bakımdan tek kutuplu (ABD), ekonomik bakımdan üç kutuplu (ABD, Çin, AB), siyasal bakımdan çok kutuplu hâle geldiğini, bu durumun Soğuk Savaş'ın güç dengesi kurallarını değiştirdiğini saptayan Joseph S. Nye Jr.'ın (2004: 4) görüşleri, dolaylı da olsa bu saptamayı güçlendirir. Benzer şekilde, ABD eski Dışişleri Bakanı Henry Kissinger'in (2002: 15) yeni düzenin en az altı büyük güçten -ABD, AB, Çin, Japonya, Rusya ve olasılıkla Hindistan- birçok orta ve küçük devletten oluşacağı yönündeki saptaması ise tarihsel süreçte devamlılık üzerinden bir değişime işaret eder.

Bu saptamalardan hareketle küresel siyasette büyük ölçekli ani değişimlerin imkânsız olduğunu ya da çok yavaş bir seyirde gerçekleştiğini savunan bir kısım ekonomik yapısalcılar tarafından desteklenen devamlılık yaklaşımına göre, küreselleşme kapitalizmin yaygınlaşmasından, hız ve derinlik kazanmasından ibarettir (Wallerstein, 2005: 45; Şaylan, 1995:136). George Modelski, Immanuel Wallerstein, Samir Amin, Paul Hirst ve Grahame Thompson'un görüşleri bu yaklaşım çerçevesinde değerlendirilir. Amin, bu süreci jeo-ekonomik emperyalizmin uygulamalarından ibaret olarak görür (Amin, 2001).

Devamlılık yaklaşımına göre her ne kadar, teknolojik ilerleme bakımından bir önceki döneme oranla çağ atlayan gelişmeler yaşanmış olsa da esasen küreselleşme, yeni bir süreci yansıtmaktan çok, geçmiş

Batı'nın dünya hâkimiyetini ele geçirdiği 500 yıl öncesine dayanan ideolojik bir tutumun ifadesidir. Onlara göre, küreselleşme -Kuzey Yarımküre'nin belirli kesimleri hariç (Waltz, 2000: 47)- gerçekte dünya ölçeğinde hiçbir zaman var olmamıştır. Üretimin büyük bir bölümü, hizmet sektörü, işgücünün hareketliliği küreselleşmiş değildir. Ulus-aşan şirketler ve bölgesel ölçekte faaliyet gösteren çok-uluslu şirketler büyük devletlere aittir. Bugün dünya ticaretinin tamamına yakını, ABD, AB, Çin ve Japonya tarafından yönlendirilmektedir.

1.3. Dönüşüm Yaklaşımı

Dönüşüm yaklaşımı, çoğunlukla sosyal bilimciler tarafından desteklenmektedir. Bu yaklaşımı benimseyenler, dünya düzeninde tarihî bir kayma yaşandığını kabul ederler. Buna göre XIX. yüzyılın sonunda başlayan fakat dünya savaşları ve Soğuk Savaş ile kesintiye uğrayan süreç, 1970'li yıllardan itibaren hızlanarak yeniden dünyaya yayılmaya başlamış ve giderek kalıcı bir hâl almaya başlamıştır. Dönüşümcülere göre, dünya ekonomileri ve iletişim sistemleri tüm modern zamanlar boyunca insanların, kültürlerin ve ülkelerin birbirine kenetlendiği bir yapı sağlamıştır. Son gelişmeler, bizi yeni bir boyuta, bir üst seviyeye aktarmış ve önemli bir nitel kayma yaşanmasına yol açmıştır. David Held, James N. Rosenau, William I. Robinson, Saskia Sassen'in görüşleri bu yaklaşım çerçevesinde değerlendirilir.

Dönüşümcülere göre, küreselleşme birçok açıdan yeni ve ciddi bir gelişmedir; ancak aynı zamanda 5.000-10.000 yıllık uzun bir tarihsel sürecin parçasıdır (Held ve McGrew, 2000). Buna göre, bir taraftan geleneksel merkez ve çevre yapısının yerine geçen yeni bir küresel iş bölümü yükselirken, öte yandan da Güney ve Kuzey arasındaki artan bir "anakronizm" (tarihsel olarak farklı gelişim eğilimi) oluşmuştur.

2. Küreselleşmenin Tanımlanmasına ve Oluşumuna İlişkin Yaklaşımların Mukayesesi

Yenilikçi yaklaşım, birikim ve gelişim süreçlerini dikkate almaması nedeniyle tarihsel bütünlükten yoksundur. Bu eleştiri, küreselleşmenin Aydınlanma Çağı sonrasındaki modernitenin sonucu olarak ortaya çıktığı, bu nedenle de yeni bir olgu olmadığı yönündeki saptamaya dayanır (Featherstone ve Lash, 2012: 1).

Yenilikçi yaklaşım, Batı dışında dünyanın geri kalanında yaşanan olumsuzlukları açıklayamaması nedeniyle yetersizlikler içermektedir. Buna ilaveten yaklaşım, Batı Dünyası'nda yaşanan sosyal katmanlar arasındaki çelişkileri göz ardı eden yönüyle de eksiktir.

Devamlılık yaklaşımı, küresel ölçekte ekonomik bütünleşmenin sadece bugünün dünyasıyla sınırlı olmadığını saptayan ve küreselleşmenin kapitalizmle ilişkisini ortaya koyan yönüyle olgununun tanımlanmasına önemli katkı sağlamaktadır. Buna karşın, meseleyi sadece yeni emperyalizm bağlamıyla sınırlı tutması nedeniyle kısıtlıdır.

Dönüşüm yaklaşımı ise 1980'lerden itibaren tecrübe edilen küreselleşmeyi tarihsel bütünlük içinde ele alan yönüyle olgunun çözümlenebilmesi için bir başlangıç noktası oluşturmakta yeter şartları sağlamaktadır. Buna karşın Batı Dünyası'nın küreselleşme içindeki önemini vurgulamakta kısıtlı kalmaktadır.

Devamlılık ve dönüşüm yaklaşımlarını birlikte ele alan bir modelin küreselleşmenin bütün boyutlarıyla tanımlanmasında gerek ve yeter şartları bir arada sağlayabileceği değerlendirilmektedir. Böylelikle küreselleşmeyi hazırlayan etkenleri ve küreselleşmenin yaşandığı süreçleri bir arada incelemek mümkün olabilecektir.

3. Küreselleşmenin Sonuçlarına İlişin Yaklaşımlar

Küreselleşme olgusunun, başat güçler tarafından şekillendirilen yeni dünya düzenlerinin dayatmacı ortamında ivme kazanması, bu süreçte kazananlar ve kaybedenler arasındaki uçurumun derinleşmesi, kavrama yönelik yaklaşımlarda zıtlıkları körüklemektedir. Bu nedenle küreselleşmenin neden olduğu değişiklikler hakkında bir uzlaşıdan bahsetmek mümkün değildir.

Olgunun doğasında var olan çelişki nedeniyle, küreselleşmenin, eskinin yerine yeniyi, yerelin yerine evrenseli koyduğunu iddia ederken, aslında toplumsal, ekonomik, siyasal ve çevresel açıdan sorunlu, üstelik de istikrarsız olduğunu ileri süren yaklaşımlar, onu emperyalizmin başlıca vasıtası olarak görmektedirler (Khor, 2000). Buna karşın küreselleşmeyi çağdaşlaşma ve gelişme olarak tanımlayan, bunun önüne geçilemeyecek ve üstelik de geçilmemesi, dahası desteklenmesi gereken bir süreç olduğunu savunan yaklaşımlar mevcuttur (Oran, 2001: 1). Özetle kürenin

neresinde bulunulduğuna ve algılamadaki farklılıklara bağlı olarak, pek çok nedenden ötürü küreselleşmenin sonuçlarına ilişkin yaklaşımlarda farklılıkların bulunmasının kaçınılmaz olduğunu söyleyebiliriz.

Küreselleşmenin sonuçlarından hareketle yapılan yorumları küreselleşmeciler, kuşkucular ve dönüştürücüler olmak üzere üç ana başlık altında toplamak mümkündür.¹

- Küreselleşmeciler, günümüzde devletlerin küresel ekonominin şartlarına bağımlı olduklarına dikkat çekmektedirler. Küreselleşmecilere göre bu zorunluluk, ulusal devletlerin karar alan ve koşulları belirleyen olma özelliğini ortadan kaldırmakta ve onları, verilen kararları uygulayan olma konumuna itmektedir.

- Kuşkucular bu yaklaşıma karşı çıkarak, mevcut koşulların geçici olduğunu, yoğunlaşan uluslararası ve sosyal hareketlerin karşısında devletlerin güçlerini artırmalarına olanak sağlayan pek çok aygıtı sahip olduklarını savunurlar.

- Dönüştürücüler ise ulusal devletin önceki dönemlerde sahip olduğu temel belirleyici olma özelliğini yitirmesine karşın, küresel ekonomik, politik ve sosyal ortamın koşullarına olan etkisini göz ardı etmezler. Küreselleşmenin yarattığı etkileri esas alan yaklaşımlar, kolaylık ve kesinlikleri itibarıyla rağbet görmekteyse de sonuçlardan hareket ederek nedenleri göz ardı etmeleri sebebiyle yanlış olmasalar bile eksiktirler. Bu yaklaşımlar arasındaki başlıca farklılıklar; olguda yeni olan gelişmeler, egemen özellikler, sürecin hükûmetlere olan etkisi, temel dinamikler, hâkim motif, kavramsallaştırmanın neye dayandırıldığı, sürecin nereye evirildiği ve devlet kavramına etkisi üzerinde yoğunlaşmaktadır.

4. Küreselleşmeye İlişkin Yaklaşımlara Kaynaklık Eden Kuramlar

Realist kuramın güç ilişkilerini tahlili hususundaki üstünlüklerine karşın aktör, yapı ve süreç analizinde yetersiz kalınması nedeniyle küreselleşmenin çözümlenmesine dair yeterli bilgiyi sağlayabildiğini söylemek zordur. Yenilikçi ve “hiperglobalist” yaklaşımlar liberal

1 David Held ve Anthony McGrew (2000: 3), bu sınıflandırmayı "küreselleşmeciler" ve "şüpheciler" olarak yapmıştır.

kuramdan büyük ölçüde faydalanmaktadır. Ayrıca İngiliz Okulu ve İnşacı kuramın bazı açımları yenilikçilere ilham kaynağı olmuştur.

Eleştirel kuramın küreselleşmecilerin, olgunun verili ve sakınılamaz olduğu yönündeki iddialarını yanıtlamaya, şüpheli yaklaşımın savlarını doğrulamaya yönelik çalışmaları, küreselleşmenin tanımlanmasına olmasa da anlaşılmasına önemli katkı sağlamıştır. Kendine özgü bir kuram olma özelliğini geliştiremeyen feminist yaklaşım, ilgi alanı ile sınırlı konularda tartışmalara kısıtlı katkı sağlamıştır.

Temel kuramların dışında kalan kuramsal çözümlemelerin küreselleşme tartışmalarına derinlik kazandırdığı görülmektedir. Bu kapsamda dünya toplumu ve modernizasyon kuramları yenilikçi yaklaşımı kuvvetlendirmektedir. Devamlılık ve dönüşüm yaklaşımları ise daha çok ekonomik yapısalci ekolden beslenmektedir. Emperyalizm, uluslararası bağımlılık, üretim tarzlarının eklemlenmesi, yeni uluslararası iş gücü bölüşümü, sermayenin uluslararasılaşması, Fransız düzenleme okulu ve dünya sistemi kuramları bu kapsamda yer alır.

5. Küreselleşmenin Oluşum ve Gelişiminin Modellenmesi

Yukarda sunulan gerekçeler çerçevesinde, küreselleşmenin öncelikle dünyayı XV. yüzyıla taşıyan dönemin “Küreselleşmeyi Hazırlayan Birikim ve Gelişmeler” bağlamında ele alınmasının iyi bir başlangıç noktası olduğu söylenebilir. Bu noktadan itibaren ise olgunun başlıca üç safhada geliştiğini saptamak gerekir. Bu kapsamda:

- Birinci safha, Büyük Keşifler Çağı ile başlayan ve Sanayi Devrimi'ne kadar olan süreci kapsamakta olup, “Sömürgecilik/Kolonileştirme Evresi”,

- İkinci safha, Sanayi Devrimi ve İhtilaller Çağı ile başlayan ve I. Dünya Savaşı'na kadar olan süreci kapsamakta olup, “Yeni Sömürgecilik/Emperyalizm Evresi”,

- Üçüncü safha, iki dünya savaşı sonrasında kurulan küresel ekonomik düzenin harekete geçirdiği, 1970'lerden itibaren çok-uluslu ve ulus-aşan şirketlerin etkinliklerini artırmalarıyla belirginlik kazanan, İletişim Devrimi ve Bilgi Çağı ile 1990'larda ortaya çıkan tek kutuplu dünya düzeni ile hızlanan ve içinde bulunduğumuz çok kutuplu sisteme

evirilen “Son Küreselleşme/Yeni Emperyalizm Evresi” olarak adlandırılabilir.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, Küreselleşmenin Dönüşüm, Küreselleşmenin Evreleri, Küreselleşme Teorileri, Küreselleşmeye Kuramsal Yaklaşımlar.

Kaynakça

- Amin, Samir (2001), "Imperialism and Globalization", *Monthly Review*, 53 (2) (June): <https://monthlyreview.org/2001/06/01/imperialism-and-globalization/>
- Bhabha, H. (1994), *The Location of Culture* (New York: Routledge).
- Duncan, Bell S.A. (2003), "History And Globalisation: Reflections on Temporality", *International Affairs*, 79 (4): 803-813.
- Featherstone, Mike ve Lash, Scott (2012), "Globalization, Modernity and the Spatialization of Social Theory: An Introduction", Mike Featherstone, Scott Lash ve Roland Robertson (Der.), *Global Modernities* (SAGE: on line publication).
- Held, David and McGrew, Anthony (2000), "The Great Globalization Debate", Held and McGrew (Der.), *Global Transformations: Politics, Economics and Cultures* (Cambridge: Polity Press): 1-53.
- Karadeli, Cem (Der.) (2005), *Küreselleşme ve Alternatif Küreselleşme* (Ankara: Phoenix Yayınevi).
- Khor, M. (2000), "Globalization and South Some Critical Issues", Conference on Trade and Development, No. 147.
- Kissinger, Henry (2002), *Diplomasi* (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları).
- Nye, Jr. Joseph S. (2004), *Soft Power: The Means to Success in World Politics* (New York: Public Affairs).
- Oran, Baskın (2001), *Küreselleşme ve Azınlıklar* (Ankara: İmaj Yayınevi).
- Şaylan, Gencay (1995), *Değişim, Küreselleşme ve Devletin Yeni İşlevi* (Ankara: İmge Kitabevi).
- Şen, Furkan Y. (2004), *Globalleşme Sürecinde Milliyetçilik Trendleri ve Ulus-Devlet* (Ankara: Yargı Yayınevi).
- Wallerstein, Immanuel (2005), *Dünya Sistemleri Analizi* (İstanbul: Aram Yayıncılık) (Çev. Ender Abadoğlu).
- Waltz, Kenneth N. (2000), "Globalization and American Power", *The National Interest*, (Spring): 47-49.
- Wang, Georgette ve Yeh, Yueh-yu Emilie (2005), "Globalization and Hybridization in Cultural Products", *International Journal of Cultural Studies*, 8 (2): 175-193.

iv. mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Küreselleşmenin Sonu?
15-16-17 ekim 2020/Ankara

Küreselleşmenin Sonunda Tarih, Tarihin Sonunda Küreselleşme: Küreselleşme İdeolojisi ve Fukuyama

Dr. Aydoğan Kutlu

Kastamonu Üniversitesi
İktisadi İdari Bilimler Fakültesi
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü

Ferda Koç

Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi
İktisadi İdari Bilimler Fakültesi
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü

Giriş

Küreselleşmenin iktisadi, siyasi, toplumsal, kültürel ve teknolojik boyutları ilgili literatürde sıkça tartışılmış; sermaye hareketlerinin serbestleşmesi, ulus-devletin gerilemesi gibi temel görünümüleri çokça işlenmiştir. Bu çalışmada küreselleşme tartışmalarının pek ön planda olmayan bir yönünü, küreselleşmenin ideolojik boyutunu ele alıp bu ideolojinin ikna ediciliğinin, karşı çıkılmazlığının ve meşruiyetinin sağlanmasında Fukuyama'nın "Tarihin Sonu" tezinin önemine değinmeye çalışacağız. Bizce Fukuyama'nın "Tarihin Sonu" tezi, yalnızca küreselleşme ideolojisinin yani Küreselciliğin hakimiyetini kurmasında temel entelektüel dayanaklardan biri olmadı; ama aynı zamanda 1. Körfez Savaşı, 11 Eylül 2001 Terör Saldırıları gibi kritik dönüm noktalarında bu ideolojinin tekrar muhasebesinin ve sağlamasının yapılmasında da rehberlik rolü üstlenerek güncellenmesine katkıda bulundu. Küreselleşmenin sonu tartışmaları bakımından bir yandan küresel fenomenlerin ve bunların yarattığı karşılıklı bağımlılıkların giderek artması ama öte yandan da bu ilişkiler ağının, bu topyekun yapının insanlık için iyi/güzel/doğru olduğuna dair ikna ediciliğin giderek azalması arasındaki gerilim son derece önemlidir. Bunu daha iyi serimleyebilmek için öncelikle küreselleşme ideolojisini yani Küreselciliği ele almak gerekir.

Küreselleşme İdeolojisi (Küreselcilik)

Küreselleşme ideolojisi yani Küreselcilik (*Globalism*), bir zihniyetin ya da bir kanaatin ötesinde bir ideoloji olarak tanımlanmaya elverişli midir ve eğer öyleyse, Neoliberalizm ve Yeni-Muhafazakârlık gibi yakın temas halinde olduğu ideolojik konumlardan ayrıştırılarak müstakil bir ideoloji olarak kabul edilebilir mi? Birbiriyle bağlantılı bu iki sorunun, Küreselciliği bir ideoloji olarak ele almadan önce yanıtlanması gerekmektedir. İlkinde başlamak gerekirse, literatürde Küreselciliğin bir ideoloji olarak tanımlanabileceğini savunanlar, Michael Freeden’in morfolojik yaklaşımını esas almaktadırlar. Bu yaklaşım öncelikle, kamusal söylem içinde dilbilimsel kavramlar arasındaki ilişkiyi haritalandırmaya odaklanır. “Özgürlük budur”, “Adalet budur” gibi kamusal açıklamalar, ideolojinin yapı taşlarıdır. Ardından bu yapı taşları üzerine başka kavramların başarıyla eklenip eklenemeyeceğine bakılır. Eğer eklenilebiliyorsa, burada bir “çekişmesizlik, tartışmasızlık” (*decontestation*) zinciri ortaya çıkar. Bu zincir ne kadar benzersiz ve kendine özgüyse, o ideoloji de o kadar kendine özgüdür. Ardından bu çekişmesizlik zincirinin siyasal meseleleri kendi bağlamına çekip belirli bir siyasal programla bütünleşebilmesi beklenir (De Wilde, 2019: 3). Liberalizm açısından özgürlük için devletin ekonomiden elini çekmesi ya da sosyalistler açısından sosyal adalet için devlet eliyle yeniden dağıtım politikalarının uygulanması, morfolojik yapı taşının, çekişmesizlik zincirinin ve siyasal programın örtüşmesine örnek olarak verilebilir. Bu bakımdan Küreselciliğin, küreselleşmeyi piyasaların bütünleşmesiyle, özgürlükle, genel refahın artışıyla ve demokratikleşmeyle eklemleyerek orijinal bir çekişmesizlik zinciri oluşturduğu söylenebilir.

Freeden’in kavramsallaştırması dışında da Küreselciliğin bir ideoloji olarak tasavvur edilmesini destekleyen ek savlar ortaya konabilir. En başta, küresel düzeyde giderek daha çok yoğunlaşıp karşılıklı bağımlılık koşulları yaratan bir dizi siyasal, toplumsal, kültürel ve ekonomik olgu ve süreç olarak küreselleşme ile, onun mevcut ya da ilerlemekte olduğu halin iyi/doğru/güzel olduğunu iddia eden ideolojik konum arasında analitik bir ayrım yapılması gerekir ki ikincisine Küreselcilik demek daha doğru olur (Steger, 2013: 128-29). İkinci olarak küreselleşmenin içeriğini ve işleyişini daha eşitlikçi kılmak isteyen kişilerin ve grupların taleplerinin geri püskürtülebilmesi için de ideolojik

bir zeminin olması gerekir. Son olarak, küreselleşmenin mevcut işleyişinden memnun olan bir grup da vardır. “[K]resel Kuzey’de konumlanmış şirket yöneticileri, büyük ulus-ötesi şirketlerin üst yöneticileri, şirket lobicileri, gazeteciler ve halkla ilişkiler uzmanları, geniş bir kamuoyu kesimine hitap eden aydınlar, devlet bürokratları ve politikacılardan oluşan kudretli bir toplumsal güç topluluğu”, çıkarlarının devamlılığı için dünya kamuoyunu küreselleşmenin en azından gelecekteki yararlarına ikna etmek zorundadır. Bu da yine ideolojik bir müdahale ile yapılabilir.

İkinci soruya gelince, Kreselciliğın Neoliberalizmle ve zaman zaman da Yeni-Muhafazakârlıkla yakın ilişkide olup bunlarla oldukça geniş bir kesişim kümesini paylaştığı açıktır. Ancak bu durum, Kreselciliğın kendi başına bir ideoloji olarak adlandırılmasına engel değildir. Kreselciliğın temel temaları Neoliberalizm kökenli olsa da Neoliberalizmin soyut hakikat olarak kabul ettiği bu temaları Küreselcilik, kendine özgü bir bağlamda birbirine eklemlenmektedir.

Bu iki temel sorunun ardından Kreselciliğın kendine özgü çekışmesizlik zincirleri, Steger’in belirttiğı gibi, 6 iddiada toparlanabilir:

1. *Küreselleşmede, küresel piyasaların liberalleştirilmesi ve bütünleştirilmesi söz konusudur.* Bu iddia, Kreselciliğın Neoliberalizmle ve Yeni-Muhafazakârlıkla ortak paylaştığı bir temadır. Burada, küreselleşmenin ne olduğunu tartışmaktan çok, piyasanın getirdiğı özgürlük hissi üzerinden küreselleşme sürecinin gizemleştirilmesi görülmektedir. Zira piyasaların serbestleşmesi ve birbiriyle entegrasyonu kendiliğinden olmayıp siyasal kararlar, devlet müdahalesiyle işlemektedir (Steger, 2005: 17; 2013: 133).
2. *Küreselleşme kaçınılmazdır ve geri döndürülemez.* İlk iddia Neoliberalizmle ve Yeni-Muhafazakârlıkla ne kadar bağlantılıysa bu iddia da o kadar bu iki ideolojiyle uyumsuzdur. Çünkü tarihsel zorunluluğa dayanan bir sav, liberal ve muhafazakâr ideolojilerin determinizm karşıtlığıyla uyumsuzdur (Steger, 2013: 136). Öte yandan küreselleşmenin gelişimini bilimsel ve teknik gelişmenin durdurulamazlığına bağlayan bu iddia, küreselleşme olgusuna adeta bir doğa olayı hüviyeti atfederek güçlü bir depolitizasyon sağlamaktadır. Eğer

küreselleşme, yerçekimi gibi mani olamayacağımız bir güçse, ona siyasal yollarla direnmeye çalışmak beyhudedir. Bununla birlikte 1990'ların iyimserliğiyle biçimlenen bu savın özellikle 11 Eylül 2001 Terör Saldırıları'ndan sonra ciddi biçimde sorgulanmaya açıldığı da aşıkardır (Steger, 2005: 19).

3. *Küreselleşmeyi kimse yönlendirmemektedir.* Bu iddia hem ilk hem de ikinci iddia ile ilintilidir. İlk iddiayla ilintisi, gerekçesini piyasaların kendi kendilerini düzenleyen kurumlar olmasındandır. Nasıl piyasanın dengesi “görünmez el”le sağlanıyorsa, küreselleşme de piyasaların ve teknolojinin kendiliğinden gelişimi ile ilerlemektedir. Bu iddianın ikinci iddiayla ilintisi, piyasaların işleyişi serbest bırakılırsa, küreselleşme kendi istikametinde ilerleyecek ve hiçbir toplumsal sınıfın ya da grubun keyfi iradesini yansıtmayacaktır (Steger, 2013: 139). Bu iddianın da depolitizasyon ve gizemleştirme yarattığı (ya da yaratmayı hedeflediği) açıktır. Zira küreselleşmenin işleyişinden kimseyi sorumlu tutmayarak olumsuz sonuçlarının da siyasal olarak hesabının sorulmasını olanaksız kılmaktadır. Öte yandan 11 Eylül'den sonra ABD'nin başlattığı Teröre Karşı Savaş'ta çok belirgin bir askeri-siyasi önderlik konumu alması, bu iddianın da zayıflamasına yol açmıştır (Steger, 2005: 21).
4. *Küreselleşme herkese yarar sağlar.* Bu iddia, küreselleşmenin iyi bir şey mi yoksa kötü bir şey mi olduğuna dair normatif soruya yanıt vermesi nedeniyle önemlidir (Steger, 2013: 141). Önceki iddialar, küreselleşmenin kaçınılmazlığını vurguluyorlardı. Bu iddia ise kaçınılmazlığın ötesinde sürecin haklılığını savunmaya imkân vermektedir. Ancak bu haklılık, piyasaların serbestleştiğinde ortak yararı kendiliğinden sağlayacağına dair bilindik liberal savdan başka bir şeye dayanmıyor.
5. *Küreselleşme, dünyada demokrasinin yayılmasını daha da ileriye taşır.* Bu iddia, demokrasinin bir tür siyasal pazar olduğu savından hareket etmektedir. Nasıl ekonomik tercihler en iyi biçimde piyasada tezahür ediyorsa, siyasal tercihler de en iyi biçimde seçimlerde belirir (Steger, 2013: 149). Seçimlere vurgu, halkın kendi kendini yönetmesi idealine karşıt biçimde biçimsel bir demokrasi tanımıyla yetinildiğini göstermektedir. Esasen elitist bir demokrasi anlayışı temel alınmakta, demokrasi de

serbest seçimlere ve negatif özgürlüklere indirgenerek farklı elit grupları arasındaki rekabetin meşru yöntemi olarak görülmektedir.

6. *Küreselleşme, teröre karşı küresel bir savaşı gerektirir.* Bu sav küreselleşmenin esasen 11 Eylül sonrası döneminde ön plana çıkmıştır. Küreselleşmenin ticaret ve barışla birlikte ilerleyeceği varsayılan 1990’ların iyimserliği içinde her ne kadar köktendincilik ve etnik milliyetçilik tehdit olarak görülüyorsa da, küreselleşme sürecine meydan okuyacak etkide olabileceği düşünülmüyordu.

Fukuyama’nın “Tarihin Sonu” Tezi

Fukuyama’nın “Tarihin Sonu” tezi, önce 1989’da makale olarak yayımlanmış ardından 1992’de kitap olarak basılmıştır (Fukuyama, 2005a; t.y.). Makale ile kitap arasında bir takım önemli değişiklikler olduğu gibi, daha sonra küreselleşmenin gidişatı açısından kritik olaylardan sonra yazdığı makalelerde de savını gözden geçirdiği görülmektedir. Bununla birlikte tezinin ana çekirdeğini mütemadiyen koruduğu söylenmelidir. Buna göre, insanlığın siyasal, ekonomik ve toplumsal kurumlarının tekml, gelişip yetkinleşmesi sonluyken ampirik tarihsel olayların devamlılığı sonsuzdur. Evrensel ve homojen kurumlar gelişip yerleştildiğinde, tarihi ilerleten diyalektik çatışma da sona ereceği için tarihin sonu gelmiş olacaktır. İşte, 1970’lerden itibaren Güney Avrupa’dan Latin Amerika’ya, Uzakdoğu’dan Doğu Bloku’na pek çok yerde görülen görece kansız devrimler, iktidar sahiplerinin de başka bir alternatifin olmadığını ilerine sindirdiklerini göstermektedir (Fukuyama, t.y.: 48). Peki ideolojik ve kurumsal olarak bu alternatifsizliği yaratan nedir? Ekonomik alanda kapitalizmin, siyasal-toplumsal alanda da liberal demokrasinin tüm meydan okumaları atlatıp tarihsel olarak zaferini ilan etmeleridir. Kapitalizm ve liberal demokrasi, kesinlikle sorunsuz bir düzen, bir yeryüzü ütopyası değildir. Halihazırdaki siyasal ve ekonomik düzenin karşısına ona rakip olabilecek daha iyi bir sistemin yokluğudur (Anderson, 2003: 457). Fukuyama, liberal demokrasi ve kapitalizm altında birtakım sorunlar olduğunu ve hatta bunların bir kısmının çözülemez de olduğunu açıkça kabul eder. Ancak üzerinde ısrarla durduğu asıl nokta şudur: “Liberal demokrasinin ve pazarların ötesinde evrimin

kendisine doğru gerçekleşeceğini umduğumuz hiçbir şey mevcut değildir” (Fukuyama, 2005c: 248). Komünizmin ortadan kalktığı, sosyal demokrasinin giderek daha fazla Neoliberalizmin güdümüne girdiği bir dünyada, geriye sadece milliyetçilik ve köktendincilik kalmaktadır ki, bunların hiçbirisi de gelişmiş OECD ülkeleri için bir alternatif oluşturamazlar. Peki, liberal demokrasiyi alternatifsiz kılan şey nedir?

Liberal demokrasiyi ve kapitalizmi alternatifsiz kılan şey, özellikle kitapta geliştirdiği biçimiyle kökleri insan psikolojisine dayandırılan felsefi öncüllerdir. Fukuyama bu öncülleri iki grupta toplar: Bir yanda akıl ve arzu, diğer yanda *thymos* olarak adlandırdığı kabul görme veya üstünlük taslama duygusu yer alır. Akıl ve arzu, doğa bilimlerinin gelişimini tetikleyerek buradan kapitalizme gidecek yolu açar. Fukuyama’ya göre bilimsel ve teknik gelişim, ancak kapitalizm altında tüm yaratıcılığıyla filizlenebilir. *Thymos*’un durumu daha karışıktır. Zira Hegelci bir anlatımın, köle efendi diyalektiğinin işleticisi olmakla birlikte esasen Platon’un bir kavramıdır. Bir biçimde, eşit olarak tanınma ve kabul görme talebi, demokratik mücadelenin liberal demokraside kabul görmesini getirir. Bu iki hat, liberal demokraside buluşacaktır.

Tarihin Sonu Tezinin Küreselcilik ile Bağlantıları

Fukuyama’nın tarihin sonu tezi, felsefi yoldan gidip analiz edilerek, Platon’dan Nietzsche’ye, Hegel’dan Marx’a içinde yer alan farklı unsurlar irdelenerek ele alınabileceği gibi, bağlamsal-ideolojik yönleriyle de ele alınabilir. Bu bakımdan hem ortaya çıkışı hem de daha sonra, küreselleşme hareketinin ciddi dönüm noktalarında revize edilmesi Küreselcilikle bağlantısı üzerinden ele alınabilir. Bu bağlantıları, yukarıda ele aldığımız temel iddialar (çelişmezlik zincirleri) üzerinden izleyebiliriz.

İlk ve en belirgin olarak, küreselleşmenin kaçınılmazlığı savı ile tarihin sonu arasındaki yakınlık çok belirgindir. Küreselleşmenin kaçınılmazlığı savının, determinizmle, tarihsel zorunluluk fikriyle ilişkili olduğuna ve bunların da liberalizmin kendi kavramsal çerçevesi dışında bulunduğu daha önce değinmiştik. Fukuyama da, Hegel-Kojève çizgisinde ilerleyerek tarihin sonunu liberal geleneğe eklemeye çalışmaktadır. Tarihin sonunun liberal demokrasinin ve kapitalizmin alternatifsizliği ile tanımlanması, aynı biçimde küreselleşmenin de reddedilemez, durdurulamaz bir süreç olarak görülmesini vurgulamış ve

güçlendirmiştir. Körfez Savaşı'ndan, 11 Eylül'den sonra liberal demokrasinin ve kapitalizmin alternatifsizliğinin vurgulanması, küreselleşmenin kaçınılmazlığının altını çizmeye yardımcı olmuştur.

İkinci olarak, küreselleşmenin gelişimi ile demokrasilerin yaygınlaşması arasında kurulan bağlantı da Fukuyama'da çok tanıdık bir unsurdur. Küreselciliğin demokrasiye oldukça biçimsel yaklaştığına, bir tür siyasal pazar olarak görüp elit rekabetini düzenleyecek kurum olarak gördüğüne değinmiştik. Fukuyama'ya göre ise, demokrasi, "bütün yurttaşların politik iktidarın bir bölümünü birlikte taşıma hakkına sahip olduğu anlamına gelir; yani seçebilir ve politik görevleri üstlenebilirler" biçiminde tanımlanır ve hemen ardından hangi ülkelerin demokratik olduklarına karar vermek için "çok partili bir sistemde düzenli yapılan gizli, genel ve eşit seçimlerle hükümetini seçme hakkı"nın var olup olmadığı incelenir (Fukuyama, t.y.: 72). Fukuyama, biçimsel demokrasi tanımını ve elit rekabetinde demokrasinin araçsallığını öylesine içselleştirmiştir ki, Perikles dönemi Atina'sını liberal olmadığı yani temel hakları güvenceye almadığı için açıkça demokrasi saymaz (Fukuyama, t.y.: 80). Doğrudan katılıma, yurttaş erdemine dayalı bir demokrasi tanımı adeta aklından bile geçmemektedir. Demokrasiyi liberalizmle o denli kaynaştırmaktadır ki kapitalizmle demokrasinin arasında uzanan fay hatları tümüyle tartışma dışı kalmaktadır.

Üçüncü olarak, küreselleşmenin ilerleyişinde hiç kimsenin yönlendirici durumunda olmaması iddiası ile tarihin sonu tezi arasında da güçlü benzerlikler tespit edilebilir. Gücünü Hegelci tinin hareketinden alması zaten baştan tarihin sonunu gizemleştirir. Sağ ve sol otoriter ve totaliter yönetimlerin çöküşünde ve demokrasilerin yükselişinde orta-sınıflaşma, işlevselcilik, ekonomik üretkenlik yoksunluğu gibi bir dizi açıklayıcı kuram kullansa da, herhangi bir kesime, gruba ya da sınıfa faillik, aktörlük tanımaz. Etkin aktör olma durumu, demokraside olmadığı gibi, bilimin gelişiminden kendini kabul ettirme mücadelesine kadar hiçbir yerde somut olarak değinilmez. Küreselcilik ideolojisinde olduğu gibi, sürecin işleyişini doğrusuyla yanlışıyla yöneten kişi veya grupların varlığının reddi, biraz önce yaptığımız "yoksullaştırılmış" demokrasi tanımıyla da ilişkili olduğu gibi, konunun siyasallaştırılmasını önlemektedir.

Dördüncüsü, yine failin yokluğunun net bir izdüşümü olarak piyasaların dünya çapında bütünleşmesi hareketi de kendiliğinden

gerçekleşen, siyasal kararlarla bağlantısı irdelenmeyen bir süreç olarak hem Küreselcilikte hem de tarihin sonu tezinde yer almaktadır. Bunun yerine bilimsel gelişme ve teknolojik atılım üzerinden yeni iletişim ve ulaştırma araçlarının devreye girmesiyle piyasaların gelişip bütünleştiği savunusu yine her ikisinde de ortak bir temadır.

Beşinci olarak, küreselleşmenin herkesin yararına olduğu iddiası, Küreselcilik ideolojisi açısından normatif değeri yani küreselleşme sürecinin haklılığını vurgulamak için çok önemli olmasına rağmen Fukuyama'nın tarihin sonu tezinde, tarihin sonunda yaşayan insanların yaşamının kendinden hoşnut olup sanatla, felsefeyle ya da siyasetle ilgilenmeyeceklerine dair Nietzscheci yorumlarla birlikte felsefi anlatım çok başka bir yere yöneldiği için sürecin herkesin yararına olup olmadığı tartışması gölgelenmektedir. Bununla birlikte kitabın başlarında sözgelimi komuta ekonomisine karşı piyasanın savunulduğu yerlerde bu herkesin yararına olduğu iddiası daha belirgindir (Fukuyama, t.y.: 39-69).

Son olarak, 11 Eylül sonrasında küresel terörle savaşın Fukuyama'nın savlarında revizyona gitmesine yol açtığı söylenmelidir. 1999'da, orijinal makalenin yayınlanmasının 10. yılında ana tezinin durumunu gözden geçirdiği makalesinde Fukuyama, yalnızca tek bir noktada yanıldığını; doğa bilimlerindeki gelişmeler sürdükçe tarihin sona ermeyebileceğini kabul eder. Ancak tarihin sonunun liberal demokrasi olduğu savını sorgulamaya açmaz. Yalnızca gerekçesinde yanıldığını iddia eder (Fukuyama, 2005b: 174). Ancak 1997 Asya ekonomik krizinin bir "Acaba mı?" sorusu sordurduğu rahatlıkla söylenebilir. Doğu Bloku'nun yıkıldığı dönemin iyimser havası dağılmıştır. 11 Eylül'den sonra ise büsbütün farklı bir aşamaya geçilir. Küreselleşmenin, ilerlemenin, pazarın ve demokrasinin insanlığın ortak geleceği olduğuna dair kozmopolit ön kabuller yerini daha kültürel gerekçelere bırakmaya başlar. Öyle ki, serbest piyasanın ve demokrasinin Batı Hristiyan evrenselliğinin birer kurumu olduğunu, bu evrenselliğin sekülerleşmesiyle Hristiyanlıktan ayrıştığını ancak kökenlerinin bu kültürel alana ait olduğunu net biçimde ifade etmekten çekinmez (Fukuyama, 2005c: 249). Aynı biçimde İslam dünyasının durumunu, siyasal gerekçelerin ötesinde doğrudan kültürel unsurlarla tanımlamaya çalışmaktadır (Fukuyama, 2005d: 255 vd.).

Sonuç

Küreselleşmenin siyasal, ekonomik, toplumsal, kültürel boyutlarının yanı sıra hemen göze çarpmayan ideolojik bir boyutu bulunmaktadır. Küreselcilik, temel varsayımlarını kendine özgü elişmesizlik zincirleri içinde birbirine bağlayabildiği için özgün ve müstakil bir ideoloji olarak kabul edilebilir. Bu elişmesizlik zincirlerinden hareketle onun temel iddiaları da ortaya konabilir. Bu bakımdan Küreselcilik ideolojisi ile Francis Fukuyama'nın tarihin sonu tezi arasında önemli bağlantılar, kesişmeler ve ortaklıklar bulunmaktadır. Dahası, Küreselciliğin gelişimi ve kritik dönüm noktalarında revize edilmesi ile tarihin sonu tezinin Fukuyama tarafından gözden geçirilmesi arasında da paralellikler bulunmaktadır. Küreselleşmeci güçlerin Doğu Bloku'nun okşnden sonraki iyimserlikleri ve küreselleşmeye olan güvenleri, 1990'lardaki ekonomik krizler sırasında farklı alternatifler arasında itikatlarını sorgulamaları ve nihayet 11 Eylül'den sonra küreselleşmenin anlamlandırılmasında düşüncelerini gözden geçirmeleri, aynı süreçlerde Fukuyama'nın da mutlak bir güvenden kısmi revizyonlara ve oradan da kültürelci önyargılara savruluşu, bu paralelliği doğrulamaktadır.

Kaynakça

- Anderson, Perry (2003), "Tarihin Sonları" içinde *Tarihten Siyasete Eleştiri Yazıları*, ev. S. Coşar, İletişim, İstanbul.
- De Wilde, Pieter (2018), "The Making of Four Ideologies of Globalization", *European Political Science Review*, 11 (1), 1-18.
- Fukuyama, Francis (t.y.), *Tarihin Sonu ve Son İnsan*, ev. Z. Dicleli, Simavi, İstanbul.
- Fukuyama, Francis (2005a), "Tarihin Sonu mu?" içinde *Tarihin Sonu mu?* ev. Y. Kaplan, der. M. Aydın & E. Özensel, Vadi, Ankara.
- Fukuyama, Francis (2005b), "Yayınlanışının 10. Yılında Tarihin Sonu'nun Neresindeyiz?" içinde *Tarihin Sonu mu?* ev. Y. Kaplan, der. M. Aydın & E. Özensel, Vadi, Ankara, 172-75.
- Fukuyama, Francis (2005c), "Hl Tarihin Sonunda mıyız?" içinde *Tarihin Sonu mu?* ev. Y. Kaplan, der. M. Aydın & E. Özensel, Vadi, Ankara, 248-50.
- Fukuyama, Francis (2005d), "Hedefleri: Modern Dünya" içinde *Tarihin Sonu mu?* ev. Y. Kaplan, der. M. Aydın & E. Özensel, Vadi, Ankara, 251-59.
- Steger, Manfred B. (2005), "Ideologies of Globalization", *Journal of Political Ideologies*, 10 (1), 11-30.
- Steger, Manfred B. (2013), *Küreselleşme*, ev. A. Ersoy, Dost, Ankara.

iv. mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Küreselleşmenin Sonu?
15-16-17 ekim 2020/Ankara

Küreselleşmenin Dikotomisi: Küreyelleşme (*Globalization*) ve Mikro-Küreselleşmeler

Dr. Öğr. Üyesi Samet Zenginoğlu

Adıyaman Üniversitesi
Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu
Dış Ticaret Bölümü

Küreselleşme olgusu, teknolojinin sağlamış olduğu ivme ve kapsam ile doğrudan ilgili ve ilişkili olarak üç temel alanda çeşitli yansımalar sunmaktadır. Ekonomik, politik ve toplumsal alanda yaşanan gelişmeler ve bu gelişmeler ışığında ortaya çıkan vetireler, bir yandan bu üç alanın kendi bağlamındaki birlikteliğini ortaya koymakta, diğer yandan da her bir alan açısından öznenin değerlendirme ve tutumu perspektifinde inşa edilen analizlerin ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Bu çalışma, iki boyut kapsamını da göz önünde bulundurarak, küreselleşmenin dikotomisini anlamlandırma ve küreselleşmenin ekonomik, politik ve toplumsal alandaki etkilerini dikkate almak suretiyle, “küresel kültür” tartışmaları perspektifinde bir analiz ortaya koyma amacını taşımaktadır.

“Küresel kültür” ifadesi ele alındığı vakit, “küreselleşme” ve “kültür” kavramlarının birlikteliği önem arz etmektedir. Çünkü bir taraftan küresel faktörler, unsurlar ya da normlar birer kültür ögesi olarak anlam kazanırken ya da bu anlamı yitirirken, diğer yandan da kültür, küreselleşme vasıtasıyla bir alan kazanmakta ya da mevcut alanını kaybetmektedir. İfade edilen ikilem ya da ikilik, bir bakıma küreselleşmenin doğasını yansıtan ipuçları da sunmaktadır. Zira küreselleşmenin birleştirirken böldüğü, tek-tipleştirirken farklılaştırdığı ve kültürü homojenleştirdiği ya da heterojenleştirdiği tartışmaları bu açıdan literatürde kendisine sıkça yer bulan tartışma alanlarından birisini teşkil etmektedir. Lakin bu ve benzeri tartışmaların küreselleşme olgusunun çeşitli olaylar nazarındaki etkilerinin ardından gündeme gelmiş olduğunu ifade etmek yanlış olmayacaktır.

Oysa 20. yüzyılın sonlarında, özellikle Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından küresel kültür kavramının ve algısının büyük oranda Amerika'n (kültürü) ile doğrudan ve dolaylı bağlantılı bir biçimde ele alındığı görülmektedir. "McDonalddlaşma", "McWorld" gibi ifadelerin yanı sıra pejoratif içerikler yüklenen "kültürel Çernobil" veya "Coca-kolonizasyon" gibi yaklaşımlar da süreci açıklama noktasında kullanılan kavramsallaştırmalar ve argümanlar olmuşlardır. Şüphesiz, bu süreçte İngilizcenin teknolojik araçların kullanımındaki hâkimiyeti sebebiyle dil konusu dikkat çeken bir diğer faktör olarak görülmüştür. Bununla birlikte, politik-ekonomi açısından tüketim toplumu ve sanal ya da gerçek küresel medya aktörleri de (örn. The Walt Disney Company ya da Hollywood) bu bağlamda değerlendirilmiştir. Bu genel çerçeveyi daha belirgin hale getiren yaklaşımlardan birisi olarak "küreyelleşme" (*grobalization*) kavramını ifade etmek mümkündür. Kavram, üç sacayağı üzerine kurgulanmaktadır: kapitalizm, Amerikalılaştırma ve McDonalddlaştırma.

Küreyelleşmenin, bir önceki yüzyılın son çeyreğini belirgin bir biçimde tanımladığı ve anlamlandırdığı gerçeği ifade edilebilirse de benzer bir ifadeden 21. yüzyılın başlangıcı açısından söz etmek mümkün görünmemektedir. Zira artık kültürel bağlamda mikro-küreselleşmelerin ortaya çıktığı yeni bir süreçten ve yeni bir durumdan söz edilmektedir. Mikro-küreselleşme, yerelin dönüşümünü ifade etmekle birlikte bu dönüşümde, yerelin öz amaçları doğrultusunda, küreyelleşmenin amaçlarının araçsallaştırıldığı vurgulanmaktadır. Dolayısıyla burada mikro-küreselleşme ifadesi ile kast edilen hususun mikro-kapitalizm, mikro-Amerikanlaşma vb. biçiminde algılanmaması gerektiği, bilakis küreselleşmenin Batı'yı merkez alan değil, makro ölçekte merkezsizleşen ve yereli merkezleştiren bir dönüşüme uğradığı düşünülmektedir.

Küresel kültürün yanı sıra, yerel kültürler gerek politik gerekse de ekonomik zeminde yükseliş eğilimi içerisindedirler. Yerelin dönüşümü veya yeniden keşfi olarak tanımlanabilecek olan bu süreçte, Batı ve Amerika karşıtlığı öne sürülmesine karşın, sürecin kendi bağlamı içerisindeki mikro-küreselleşme boyutu göz ardı edilmektedir. Yani, yerelin yeniden keşfinde kendiliğini inşa eden kültürler, aynı zamanda bu inşayı yayma/ihraç etme süreci içerisinde olabilmektedirler. Örneğin, Avrupa özelindeki aşırı sağın yükselişinde ve bir bakıma küresel ölçekteki ayrılıkçı hareketlerde bu hususa dair parametrelerle karşılaşmak olasıdır. Dil konusuna odaklanıldığında ise, rekabet edebilirlik açısından yerelin

taleplerini dikkate almak ve yerele daha yakında olmak durumunda olan küresel faktörlerin, hâkim dil olgusu bir yana, ulusal diller dışında yerel diller ölçeğinde de birçok adım atmış oldukları ve bu adımların özellikle tüketim piyasası alanında kendisine çeşitli yansımalar bulduğu müşahede edilen gerçekler arasında yer almaktadır. Bir başka noktada, medya ayağında örneğin Hindistan film ve dizilerinin Afrika’da ya da Türk film ve dizilerinin Ortadoğu ve Orta Asya’da yoğun bir kitleye ulaşması, yine ifade edilebilecek argümanlar arasındadır. McDonalddlaştırma gerçeğinin yanı sıra, Japon mutfağının da küreselleşmesi artık bir diğer gerçeği temsil etmektedir. Bununla birlikte, Gabriel G. Marquez, Pablo Neruda ve Jorge Luis Borges gibi isimler örneğinden hareket edildiğinde, Latin Amerika edebiyatının küresel ölçekte bulunduğu karşılık, edebiyat alanında yegâne unsur olarak Batı ve Amerika merkezini tartışmaya açık bir hale getirmektedir ve bu tablo mikro-küreselleşme örneklerinden birisini oluşturmaktadır.

Küreselleşme olgusunun belki de en önemli özelliklerinden birisi, zaman-mekân düzleminde ortaya çıkardığı hızdır. Bu durum, olumsuz perspektiften öngörülemeyen tehdit ve riskleri beraberinde getirirse de diğer yandan tek-merkezli bir hareket mekanizması üzerinden kontrolünün sağlanamıyor oluşu, olumlu bir perspektif olarak görülebilir. Nitekim bir önceki yüzyılın sonu ile içerisinde bulunulan dönem arasındaki yaklaşım farklılıklarını bu açıdan değerlendirmek mümkündür. Zira Tarihın Sonu’nun erken ilanı ile kürenin sonucu erken kabullenışı aynı zaman bağlamına tekabül etmektedir. Geline aşamada, artık dönüşüm içerisine girmiş bir bağlam söz konusudur. Bu bağlamı anlamlandırabilmek için ise mevcut görünüm ışığında makro boyuttan mikro boyuta bir değerlendirmenin yapılması zaruri görülmektedir.

Küreselleşme, kuramsal ve pratik zeminde Batı/Amerika merkezli bir dayanağa sahip olmuş olsa da olgunun zaman-mekân düzlemindeki doğası onun belli bir merkez üzerinden hareket etmesi ihtimalini ve imkânını ortadan kaldırmamaktadır. Bu noktada çalışma, yerelin uğramış olduğu dönüşümü, çeşitli örnekleri göz önünde bulundurmak suretiyle mikro-küreselleşme çerçevesinde anlamlandırma ve açıklama amacını taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Küreyelleşme, Mikro-küreselleşme, McDonalddlaştırma, Küreselleşme.

Normatif Aktör Avrupa Birliği'nin Küresel Yönetişim Krizi: Avrupa Komşuluk Politikası Örnek Olayı

Dr. Öğr. Üyesi Sezgin Mercan

Başkent Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü

Dr. Öğr. Üyesi Kıvılcım Romya Bilgin

Başkent Üniversitesi
İletişim Fakültesi
Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü

Küreselleşme etkisinde 1995 yılındaki Barselona Süreci'nden itibaren AB, Avrupa Komşuluk Politikası'na dahil ülkelerle ilişkilerin geliştirilmesine özel bir önem vermiştir. Özellikle Akdeniz'deki, Kuzey Afrika ve Orta Doğu'daki güvenlik ve istikrar sorunları, AB'nin ve üye ülkelerin iç ve dış politikada takip ettiği hedeflere zarar verici faktörler olarak görülmüştür. Zarar da ağırlıklı olarak geçmişte Fransa, Belçika ve Mısır'da yaşandığı gibi terör eylemleriyle, radikal hareketlerle eşleştirilmiştir. Bu gibi eylem ve hareketlerin siyasi ve sosyal zeminde karşılığının olmaması için hükümetlerle ve sivil toplum kuruluşlarıyla işbirliğinin geliştirilmesine odaklanan AB, bunun için bir iletişim stratejisini uygulamaya çalışmıştır. Bu ve benzeri stratejiler uygulanırken, Avrupa Parlamentosu gibi AB kurumları, başta Arap ülkeleri olmak üzere Avrupa Komşuluk Politikası'na dahil ülkelerle iyi ilişkilerin geliştirilmesi için çeşitli kararlar almışlardır. 2011 yılındaki karar, Komşuluk Politikası'nın revizyonu ile ilgili olmuştur. Bu revizyon, 2004'ten itibaren yürütülen politikanın, Arap Baharı nedeniyle karşı karşıya kaldığı zorunluluktan kaynaklanmıştır. Revizyonla birlikte, politikaya dahil ülkelere, ne derece reform yapıyorlarsa o kadar maddi destek sağlanması planlanmıştır. Yine bu kararlardan Avrupa Parlamentosu'nun 2015 yılında aldığı, Avrupa Komşuluk Politikası'nın revizyonunu öngörmüştür. Demokratikleşme, hukukun üstünlüğü, iyi yönetim, devlet inşası, insan hakları gibi normatif referanslar üzerinden Komşuluk Politikası ülkeleriyle ilişkilerin bağlantı noktaları tanımlanmıştır. Bağlantı kuracak aktörler de sivil toplum örgütleri olmuştur. Yönetişimin ve hükümetlerin şeffaflığı ve hesap verebilirliğinin bu örgütlerce geliştirilmesi beklenmiştir.

AB'ye göre, Arap Baharı'nın yaşandığı, Komşuluk Politikası'na dahil çoğu ülkedeki radikal değişimler, bu ülkelerde istikrar, refah ve güvenlik sorunlarına yol açmış, varolanları da ilerletmiştir. Bu koşullarda Avrupa Komisyonu ve Dış Eylem Servisi aracılığıyla Avrupa Komşuluk Politikası 2015'te yeniden revize edilmiştir. Bu revizyonla hedef, ortakların “dayanıklılığını” arttırmak olmuştur. 2016 tarihli AB Küresel Stratejisi ile de bu bağlamda paralellik yaratılmıştır. Buradaki kritik nokta, AB'nin bir yandan son revizyonla birlikte güvenlik alanında işbirliği için ortak ülkeleri mobilize etmeye odaklanmasıdır. Bunu yaparken ortaklara farklılaşan yaklaşımlar da sergilemeye başlamıştır. Libya ve Suriye gibi bazı ortaklarla ilişkiler donabilmiştir. AB için bu farklılaşma ve revizyonlar, Komşuluk Politikası'nın sürdürülebilirliği için adeta bir savunma mekanizması halini almıştır. Bu savunuyu sadece bütünleşme adına değil, aynı zamanda küresel yönetim adınadır. AB, küresel yönetimi gerçekleştirmenin komşuların ve ortakların güçlü olmalarından geçtiğini varsaydığından, kazan-kazan odaklı bir uluslararası politika tasarımını hayata geçirmeyi hedeflemiştir. Yönetişimin sadece küresel düzeyiyle değil, yerel, ulusal ve bölgesel düzeyleriyle de ilgilenmiştir. Suriye ve Libya krizleri çatışmaların farklı düzeylerdeki etkilerini yakından gösteren örnekler olarak AB için eylem sahalarını meydana getirmiştir. Krizlerin tek başına çözülemeyeceğinin de bilincinde olarak bölgesel ve uluslararası ortaklıkları yaymaya çalışmıştır. Böylece uluslararası rol yüklenmiştir.

AB'nin uluslararası rolü, sert güç unsurları yerine diplomasi temelli bölgesel ve küresel diyalog ve iş birliğini içeren yönetim politikaları bağlamında normatif güç olması ile ilgilidir. Günümüzde AB, başa çıkabilen istikrarlı ve eşsiz bir bütünleşme olarak kabul edilmekle birlikte, AB'nin uluslararası güvenlik tehditleri ve insani güvenlik krizleri karşısındaki politik yetersizliği, onun uluslararası sistem içerisindeki gücünü tartışmalı hale getirmektedir. AB'nin Arap Baharı, Libya krizi, Suriye iç savaşı ve korona virüs salgını gibi krizlerde normatif güç anlayışı ve Avrupa Komşuluk Politikası'nın bileşenlerinden biri olarak görülebilecek “yönetişim kabiliyeti” sınırlı kalmıştır. Bu sınırlar Komşuluk Politikası'nın revizyonlarıyla somutlaşmıştır.

AB, uluslararası sistemde özgün bir yapıya sahiptir. Ortak politikaları, ortaklıkları, bütünleşme modeli ve demokratik koşulluluk yoluyla Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkelerini mobilize etmeye çalışan,

sosyalleşirmeye çabalayan ve önlerine normatif kavramsallaştırmalar koyan önemli bir uluslararası aktördür. Öte yandan, AB'nin bunu yapabilme kabiliyeti dış politikada normatif bir güç olarak konumlandırılmasına dayanmaktadır. Ana soru, AB'nin Arap Baharı'ndan sonra evrensel norm ve değerleri yansıtan bir ortaklık politikası ve kriz yönetimini sürdürmeye devam edip edemediğidir. Devamlılıkta AB'yi gerek kendi içindeki farklılaşma, ayrışma ve yeniden ulusallaşma süreçleri gerekse de kendi dışındaki yerel ve bölgesel dirençlerle uluslararası krizler normatif ve maddi açılardan zorlamaktadır.

Bu çalışma, AB'nin küresel yönetişimi etkileme konusundaki ortaklık politikası kapasitesinin, Arap Baharı tarafından AB'nin normatif bir güç olarak kriz yönetimi kabiliyetine referansla nasıl sorgulandığını analiz etmektedir. Komşuluk Politikası için önemli referans olan mevcut Küresel Strateji, kriz yönetimine yönelik entegre yaklaşım referans alınarak değerlendirilmiştir. Küresel yönetişim açısından bakıldığında Komşuluk Politikası'nın bölgesel düzeyde gerçek sorunların çözümüne destek olmada yetersiz kaldığı, küresel yönetişimin gereklerine cevap veremediği varsayımından hareketle, küresel etkisi olan bölgesel krizlerin, küreselleşmedeki başarısızlıkla ilişkisi irdelenmiştir. AB'nin Arap Baharı, Libya ve Suriye iç savaşları, Ukrayna krizi ve korona virüs salgını etkin yönetememesinden hareketle, sonucun bir AB krizi olup olmadığı ve normatif çöküşe yol açma potansiyeli sorgulanmıştır.

Soğuk Savaş'ın sona ermesi, bölgesel bütünleşmelerin artması, küreselleşme ve piyasa ekonomisi dinamiklerinin kuvvetli şekilde işlemesi, siyasal ve ekonomik sistemin değişimi, ulus-devletlerin yetki ve egemenliklerinin paylaşılması ya da devredilmesi tüm dünyayı olduğu gibi özellikle Avrupa'yı yakından etkilemiştir. Bu gelişmeleri takiben siyasal, ekonomik ve sosyal krizler, terör sorunu, göç sorunu, otoriter yönetim sorunu, sivil toplum tepkileri, yeniden ulusallaşma hareketleri gibi gelişmeler, sorunların küreselden ziyade bölgesel çözümler gerektirdiğini su yüzüne çıkarmıştır. Küreselleşmenin bu gibi zorluklarla karşı karşıya kaldığı noktada, onun bir parçası olan AB'nin gerek kendi içinde farklılaştırılmış siyaseti gerekse de kendi dışındaki dinamiklerle küreselleşmeyi sorgulatan bir referans haline nasıl geldiği farklılaştırılmış bütünleşme kuramları da göz önünde tutularak ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: AB, Avrupa Komşuluk Politikası, Arap Baharı, Küresel Yönetişim, AB Küresel Stratejisi, Kriz Yönetimi, Farklılaştırılmış Bütünleşme

iv. mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Küreselleşmenin Sonu?
15-16-17 ekim 2020/Ankara

Katı Avrupa şüpheciliği, *Brexit* ve Avrupa Birliği'nin Geleceği

Dr. Özlem Sefer

Bilkent Üniversitesi
İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü

İkinci Dünya Savaşı sonrasında iki kutuplu dünya düzeninin ortaya çıkmasıyla birlikte, Avrupa ülkeleri de birlik olma fikrini anlamlı bir seçenek olarak ele almıştır. 1951 senesinde, altı Avrupa ülkesinin (Almanya, Fransa, Lüksemburg, Hollanda, İtalya ve Belçika), kömür ve çelik alanında başlayan ortaklıkları zamanla gelişmiş, önce Avrupa Ekonomik Topluluğu, daha sonra da Avrupa Birliği'nin (AB) oluşmasıyla daha çok alanda işbirliğine, ortaklığa gidilmiştir. Pek çok Avrupa ülkesinin AB içinde yer almayı seçmesi, Birlik'in üyesi olmayı tercih etmeyen Norveç, İsviçre gibi ülkelerin de ikili anlaşmalar çerçevesinde AB'yle ilişkilerini sürdürmesi, AB'nin gücünü arttırmakta ve AB'nin başarılı bir işleyişe sahip olduğuna işaret etmektedir. Ancak AB, özellikle son yıllarda gerek ekonomik, gerek siyasi pek çok krizle karşı karşıya kalmıştır. AB'yi derinden etkileyen ekonomik krizle birlikte, esasında ekonomik alanda yaşanan bir krizin politik bir kriz haline gelişi ve Birlik vatandaşlarının AB'ye bakışındaki değişim de belirgin bir şekilde kendini göstermiştir. Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılması olarak bilinen '*Brexit*', Birlik'te meydana gelen ilk deprem olarak adlandırılabilir. 2016 senesinde yapılan referandumla birlikte, Birleşik Krallık, AB'den ayrılma yoluna doğru bir adım atmış ve 2020 senesinde, ülkenin AB'den ayrılığı gerçekleşmiştir. Özellikle 2016 senesinde yapılan referandum ile 2020 senesinde gerçekleşen ayrılığa kadar tartışılan 'anlaşmasız ayrılık' olasılığı ve İrlanda sınırı gibi konular, kuşkusuz sürecin uzamasındaki temel sorunlardır. Söz konusu durumun, AB'de bir çözülmeye sebebiyet verip vermeyeceği, diğer bir şekilde söylenecek olursa, '*Brexit*'in AB'de bir domino etkisi yaratıp yaratmayacağı, artçı etkilerinin olup olmayacağı tartışma konusudur. Birleşik Krallık'ın yoluna bundan sonra AB üye ülkesi olarak devam etmemesinin ülkenin siyasi ve ekonomik durumuna

ne şekilde etki edeceği özellikle uzun vadede daha belirgin bir şekilde gözlemlenebilecek ve söz konusu domino etkisini yaratıp yaratmayacağı da zaman içinde görülecektir. Eğer, Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılması, ülkeye gerek ekonomik gerek politik anlamda Birlik'in parçası olmaktan daha avantajlı koşullar getirirse, kuşkusuz diğer üye ülkelerin ayrılma talepleri şaşırtıcı olmayacaktır. Bu anlamda, AB'nin duruşu ve belirleyeceği politikalar da son derece belirleyici olacaktır. Özellikle Avrupa'da son yıllarda artan Avrupa şüpheciliği ve ulusal düzeylerde Birlik üyeliğinin getirdiği avantajları sorgulama durumu, AB'nin geleceği konusunda pek çok farklı senaryoyu da beraberinde getirmiştir. Avrupa şüpheciliği, literatürde katı Avrupa şüpheciliği (*hard-Euroscepticism*) ve yumuşak Avrupa şüpheciliği (*soft-Euroscepticism*) olarak iki tanımla açıklanmaktadır. Özellikle, 2009 senesinde yürürlüğe giren Lizbon Antlaşması'yla üye ülkelere AB'den çıkma hakkının getirilmesiyle birlikte, katı Avrupa şüpheciliğinin tanımı, farklı bir boyut kazanmıştır. Katı Avrupa şüpheciliği düşüncesi, AB ve Avrupa bütünleşme sürecine karşı olmakla birlikte, AB'den ayrılma fikrini destekleyen yaklaşımla da ilişkilidir (Guerra ve Trenz, 2019: 220). Yumuşak Avrupa şüpheciliğinde ise, AB'ye tamamen bir karşıtlık söz konusu olmayıp, bazı alanlarda AB'yle ilgili kimi sıkıntılı noktaların varlığına dikkat çekilmektedir. Katı Avrupa şüpheciliğinde, genel olarak AB'nin varlığını ve Birlik üyeliğinin faydasını sorgulayan bir düşünceye, yumuşak Avrupa şüpheciliğinde belli alanlardaki ortaklığı sorgulayan ve bu alanlarda yapılacak yenilikler ve reformlarla düzenlenmesi mümkün bir fikre işaret edilmektedir.

Özellikle kurucu ülkelerden biri olan Fransa'da bile potansiyel bir 'Frexit'ten söz ediliyor olması, bir diğer kurucu ülke olan ve pro-Avrupacı bir ülke olarak bilinen İtalya'da, bu yaklaşımdan uzaklaşmaya başlayan ve Avrupa-şüpheciliğine yakınlaşan bir duruşun belirmeye başlaması, Birlik vatandaşlarının AB'yle ilgili kimi soru işaretleri olduğunu göstermektedir. Söz konusu durum, tek bir AB çatısı altında toplanarak kimi alanlarda yetki paylaşımı, kimi alanlarda yetki devri yapan ancak ulus-devlet olma özelliğini koruyan ülkelerin, günümüz dünyasında tek başlarına yola devam etme düşüncesine yakınlaşmaları konusunu da beraberinde getirmektedir. Pro-Avrupacı duruşlarıyla bilinen üye ülkelerin bile Avrupa-şüphecisi bir bakış açısına doğru eğilim göstermeleri, soru işaretlerini arttırmaktadır. Bu noktada, AB'de yumuşak Avrupa şüpheciliğinin ve katı Avrupa şüpheciliğinin artışa geçmesi, tanımlarından

da anlaşılacağı gibi birbirlerinden farklı sonuçlar doğurma potansiyeline sahiptir. Birlik'te katı Avrupa şüpheciliğinin yükselişe geçmesi, AB'nin geleceği açısından düşünüldüğünde başa çıkılması çok daha zor bir duruma işaret etmektedir.

Brexit'in diğer üye ülkelerde katı Avrupa şüpheciliğini arttıracak yönündeki korku, böyle bir durumun AB'de çözülmeye sebebiyet verebileceği yönündeki tartışmalar, esasında AB'deki ekonomik ve politik krizlerin bir yansıması gibidir. *Brexit*'in AB'de bir dağılmanın (*disintegration*) ilk adımı olup olmadığı ve Birlik'te nasıl bir etki yaratacağı da tartışmalı bir konu olma özelliğini korumaktadır. Katı Avrupa şüpheciliğinin, AB ülkelerinde yükselişe geçme olasılığı, kuşkusuz Birlik vatandaşlarının AB'ye olan yaklaşımlarını olumsuz yönde etkileyecek ve AB'nin geleceği üzerine tartışmaları da arttıracaktır.

Bu çalışmada, 2016 senesinden, ayrılığın gerçekleştiği 2020 senesine kadar geçen süre göz önüne alınarak, AB kamuoyu araştırma sonuçları çerçevesinde, *Brexit*'in diğer AB üyesi ülke vatandaşlarına, Birlik üyeliğine bakış anlamında olumlu ya da olumsuz anlamda bir etkisinin olup olmadığı tartışılacak, AB'de Avrupa şüpheciliğini arttıran etkilere katı Avrupa şüpheciliği ve yumuşak Avrupa şüpheciliği tanımları göz önüne alınarak incelenecek ve bütün bu etkenlerin AB'nin geleceğini ne şekilde etkileyeceği üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Katı Avrupa Şüpheciliği, Yumuşak Avrupa Şüpheciliği, *Brexit*

iv. mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Küreselleşmenin Sonu?
15-16-17 ekim 2020/Ankara

Yeni Küreselleşme ve Brexit'in Uluslararası Politik Ekonomi Açısından Değerlendirilmesi

Doç. Dr. Arzu Al

Marmara Üniversitesi
Siyasal Bilgiler Fakültesi
Uluslararası İlişkiler Bölümü

Kübra Yılmaz

Milli Savunma Üniversitesi
Kara Harp Okulu
Uluslararası İlişkiler Bölümü

2016 yılında, Brexit Referandumunu gerçekleştiren İngiltere’de, halkın çoğunluğu Birlik’ten ayrılma yönünde oy kullanmıştır ve 1 Şubat 2020 tarihinde Birleşik Krallık resmen Avrupa Birliği’nden ayrılmıştır. İngiltere’nin Avrupa Birliği’nden ayrılması ve çok soru ve sorunu da beraberinde getirmiştir. Brexit, uluslararası siyasetin gündemini en çok meşgul eden konulardan biri haline gelmiştir. Karar halkoyu ile alınsa da İngiltere’nin Avrupa Birliği’nden ayrılma süreci hiç kolay olmamıştır. İki İngiliz Başbakan, istifalarını Brexit nedeniyle sunmuşlardır. Birleşik Krallık’ın egemenlik haklarının bir kısmını Birlik’e devretmekten hoşlanmadığı bir gerçektir fakat bu yalnızca Birleşik Krallık özelinde bir durum değildir.

Soğuk Savaş’ın bitmesiyle birlikte hızını iyice artıran ve yüzünü hemen hemen her alanda gösteren Küreselleşme, iletişim ve ulaşım da yaşanan gelişmelerin de etkisiyle dünyayı hızlı bir dönüşümün içine sokmuştur. Bilgiye hızlı erişim, dünyanın her yerine seyahat edebilme imkanı gibi imkanlar Küreselleşmenin en büyük nimetlerindendir. Ama Küreselleşmenin etkili olduğu alanlar yalnızca bunlar değildir. Ekonomide, siyasette, diplomaside, bilimde, kısacası hayatın her alanında Küreselleşme büyük bir dönüşüm başlatmıştır. Fakat Küreselleşme, getirdiği yeniliklerle baş döndürürken artık sorgulanmaya da başlanmıştır. 11 Eylül Saldırıları, 2008 Ekonomik Krizi gibi dünyanın hemen hemen her yerinde yankı uyandıran gelişmeler, Küreselleşmenin krizi olarak gösterilmiştir. Çünkü iletişimde, ulaşım da nasıl sınırlar ortadan kalktıysa, krizler de artık sınır tanımamaktadır. Terörün kolayca sınırları, hatta kıtaları aşabildiği, ekonomik krizlerin dalga dalga dünyanın her yerinde derin izler bıraktığı görülmüştür. Tüm bunlar Küreselleşmenin

sorgulanmaya başlanmasına neden olmuş ve Küreselleşmeye karşı yeni bir bakış açısı gelişmiştir: Yeni Küreselleşme.

Küreselleşmenin getirdiği olumsuzluklar, özellikle Batılı ülkelerde popülist sağ anlayışın yükselmesine de neden olmuştur. Bu popülist sağın yükselmesinin nedeni ise bireylerin yaşadıkları olumsuzluklardan küreselleşme sonucunda karşılaştıkları olguları sorumlu tutmasıdır. Küreselleşmenin olumsuz sonuçlarıyla birlikte bu olumsuzluklardan beslenerek küreselleşmeye karşı radikal söylemler geliştirilmesi, korumacı ekonomik politikaların tekrar popüler olması, göçmen karşıtlığının, küresel terör nedeniyle yabancı düşmanlığının artması, küreselleşmeye yeni bir form getirilmesi gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Ama küreselleşmenin getirilerini yok saymak veya küreselleşme öncesi döneme dönmek mümkün değildir. Küreselleşmenin olumsuz özelliklerinin dillendirilmeye başlanması uluslararası arenada, bu olumsuzluklara yönelik geliştirilen çözüm önerileri ise akademik literatürde, küreselleşmenin dördüncü aşamasında kendisini gösteren bir yaklaşım; yeni küreselleşme yaklaşımı ortaya çıkmıştır.

Yeni küreselleşme kavramının ortaya çıkışındaki temel düşünceleri siyasi arenada dile getiren ilk kişi dönemin ABD Başkanı Barack Obama olmuştur. Obama 2016 yılında BM Genel Kurulu'nda yaptığı konuşmada milliyetçilik ve aşırıcılık gibi sorunların küreselleşmeden kaynaklandığını belirterek bu süreçte sermaye isteklerinin ön plana çıkmasını da eleştirmiştir. Bu konuşma küreselleşmenin ABD tarafından sorgulanması açısından önem arz etmektedir.

Özellikle ekonomi alanında daha korumacı bir plan öngören yeni küreselleşme politik alanda da milliyetçi söylemlerin artmasına neden olmaktadır. Yeni küreselleşme, küreselleşme ve neo-liberalizm ile birlikte küçülen devlet aygıtını tekrar güçlendirmektedir. Beril Dedeoğlu, küreselleşmenin, merkezileşmiş uluslararası, bölgesel veya AB gibi ulusüstü örgütlenmeleri güçlendirerek ve teşvik ederek ortaya çıkan yeni durumun ulus devletler üzerinde baskı oluşmasına neden olduğunu ifade etmiş ve devlet aygıtının zayıflatıldığını bu şekilde ortaya koymuştur. Tam da bu bağlamda, yeni küreselleşmenin son yıllardaki en büyük göstergelerinden kabul edilen gelişmelerden biri de Brexit'tir.

Birleşik Krallık, AB'den uzaklaşan tek ülke değildir. Örnek vermek gerekirse Avrupa Birliği'nin Almanya'dan sonraki motor gücü sayılan

Fransa'da, Frexit'i yani Fransa'nın Avrupa Birliği'nden ayrılmasını seçim vaatleri arasında gündeme getiren Ulusal Cephe Lideri Marine Le Pen'in 2017'deki Fransa Cumhurbaşkanlığı seçiminde oy oranlarını artırması, Birleşik Krallık'ta aşırı sağcı UKIP'in oy oranlarını artırması, İngiltere'de Avrupa Parlamentosu seçimlerini Brexit Partisi'nin kazanması, Almanya'da yine aşırı sağ çizgideki AfD'ye yönelik artan destek Avrupa ülkelerinde yaşayan insanların da Avrupa Birliği'ne yönelik olumsuz düşüncelerinin arttığını göstermektedir. Özellikle 2019'daki Avrupa Parlamentosu seçimleri, Avrupa Şüphecilerinin zaferi olarak nitelendirilebilir.

Avrupa Şüpheciliği'nin arttığı Avrupa'da, AB'den çıkış seslerinin yakında başka ülkelerden de yükselmesi şaşırtıcı olmayacaktır. Hepsinden ziyade küreselleşmenin baş aktörlerinden biri olan Avrupa Birliği'nin, dünyada yükselen Yeni Küreselleşme ile birlikte gücünü ve imajını kaybetme ihtimali bulunmaktadır. Yeni Küreselleşmenin en büyük savunucularından biri olan Donald Trump'ın sık sık İngiltere'yi Brexit'i gerçekleştirmesi için teşvik etmesi ve ABD Başkanı'nın AB'yi sürekli olarak eleştiri yağmuruna tutması, Yeni Küreselci yaklaşımın, AB'ye bakış açısını özetlemektedir.

Brexit, Avrupa Şüpheciliği düşüncesinin bir sonucu olarak görülse de bunu yalnızca AB özelinde açıklamak yeterli değildir. Avrupa Birliği'ne yönelik olumsuz düşüncelerin artmasının asıl nedeni küreselleşmenin olumsuz sonuçları ve bu sonuçlar nedeniyle ortaya çıkan yeni bakış açısı ihtiyacıdır. Yeni bir bakış açısına ihtiyaç vardır çünkü artık küreselleşme öncesi döneme geri dönmek mümkün değildir.

Tüm bu bilgiler ışığında bu çalışma, Yeni Küreselleşme ve Brexit olgularını, Uluslararası Politik Ekonomi disiplini çerçevesinde incelenmiştir. Yeni Küreselleşme ve Brexit'i anlamak için öncelikle kavramsal ve kuramsal çerçeve belirlenmiş; Küreselleşme, Yeni Küreselleşme ve Brexit kavramları açıklanmıştır. Ardından Avrupa Birliği tarihi, İngiltere ve Avrupa Birliği ilişkileri incelenmiştir. Son olarak Brexit süreci ve Brexit'in Uluslararası Politik Ekonomi açısından sonuçları araştırılmıştır. Çalışmada Türkiye'deki yaygın kullanımı nedeniyle zaman zaman İngiltere ve Birleşik Krallık isimleri birbirleri yerlerine kullanılmıştır.

iv. mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Küreselleşmenin Sonu?
15-16-17 ekim 2020/Ankara

Rekabet Hukuku Perspektifinden Küreselleşme ve Çok Uluslu Şirketlere İlişkin Değerlendirme

Dr. Öğr. Üyesi Aysel Çetinkaya Uyar
Kırklareli Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Bulunduğumuz çağda, bilim ve teknolojiadaki ilerlemeler internet, iletişim, ekonomi, ticaret gibi birçok alanda tüm sınırlarının üzerinde sonuçlar doğurmaktadır. Tarihsel süreçte, bu gelişmelerin, İkinci Dünya Savaşı sonrası Sovyet blokunun çöküşü ve soğuk savaşın sonlanması ile devam eden çeşitli sosyal olaylar ile buluşarak, hemen her alanda küreselleşme olgusuna hizmet ettiğine tanık olmaktadır. Nitekim, küreselleşme sürecinde geline nokta neoliberal politikaların da etkisi ile bilimsel, sosyal ve kültürel alanlar yanında iktisadi alanda görülen uygulamaların da ulusları aşan bir nitelik kazandığı görülmektedir. Bu süreçte, dünya ekonomisinde güçlü durumdaki devletlerin dış ticaret açılımları, ülkeler arasında gerçekleştirilen ticaretin kapsam ve değerini arttırmış; Dünya Ticaret Örgütü (“DTÖ”) gibi, serbest ticareti destekleyen kurumsal yapılanmalar da küreselleşmeyi ticari anlamda ileri boyutlara taşımıştır. Nitekim, ülkeler arasında ticari bariyerlerin kaldırılması amacıyla kurulan, Avrupa Birliği (“AB”)’nin örneği olduğu ticari bloklar da ulusal ekonomilerin entegrasyonu yoluyla küreselleşmeye katkı sağlamıştır. Ayrıca, serbest ticaret bölgeleri oluşturulmuş ve lojistik, depolama, gümrük gibi birçok kalemde maliyetler düşürülerek ticari engeller en aza indirilmiştir. Son olarak, bilişim teknolojilerindeki ilerlemeler ülkeler arası iletişimi kolaylaştırarak, ticaretin ulusları aşan bir düzeye ulaşıp dünya ölçeğinde gelişmesine katkıda bulunmuştur.

Küreselleşmenin etkilerine bakıldığında, ulusal ekonomilerin yakınlaşmasını sağlayarak dünya çapında ticaretin değerini ve kapsamını genişletmede büyük rol oynadığı görülür. Küreselleşmenin uluslararası ticaretin gelişmesine olan bu etkisi, dolaylı olarak devletlerin egemenliklerinde daralmalarla da sonuçlanabilmiştir. Devlet dışı

aktörlerin, özellikle de çok uluslu şirketlerin ise küreselleşmenin etkisiyle daha etkin bir konum elde etmeleri kaçınılmaz olmuştur. Finansal sermayenin serbest dolaşımının da gerçekleşmesiyle birlikte, finansal piyasalar bütünleşik bir düzene geçmiştir. Bu durumun sonucu olan ekonomik küreselleşme ile çok uluslu şirketler dünya çapında daha güçlü ve etkili bir aktör haline gelmiştir.

Çok uluslu şirketler, bağlı şirketleri aracılığıyla birden fazla ülkede üretim faaliyetlerinde bulunurlar ve global düzeyde tedarik zinciri oluşturdıklarından, faaliyet gösterdikleri ülkeler üzerinde önemli denecek düzeyde etkiye sahiptirler. Çok uluslu şirketler, ulusal ekonomilere sunduğu bu katkıların ve küreselleşme süreci kapsamında meydana gelen diğer gelişmelerin sonucu olarak, daha da güçlü bir konuma erişmiş ve belki de günümüz dünyasında devlet-dışı aktörler arasında en belirgin forma sahip hale gelmiştir. Öyle ki, dünya çapında en büyük yüz ekonomi incelendiğinde, çoğunluğunun devletler değil; yüksek ciroya sahip çok uluslu şirketler olduğu görülmektedir. Bu durumun ise olumlu sonuçları yanında, hukukun çeşitli alanları bakımından incelenmeye tabi tutulması gereken olumsuz sonuçları bulunmaktadır. Rekabet hukuku ise bu alanların başında gelmektedir.

Rekabet, kaynakların dağılımında, mal ve hizmetlerin üretiminde verimliliğin artırılmasına ve üreticileri yenilik yapmaya ve teknoloji geliştirmeye yönlterek etkinlik sağlamaya yaramaktadır. Toplam etkinlik artırılarak ekonomik ilerleme sağlanır ve tüketicilerin de faydalanması sonucu toplumsal refah artırılır. Piyasalarda serbest rekabet ortamının sağlanması, iyi işlemesi ve geliştirilmesi önem arz edip; bu doğrultuda, teşebbüslerin rekabeti bozucu davranışlarını engellemeye yönelik kurallar bütünü rekabet hukukunu meydana getirir. Çok uluslu şirketlerin ise rekabet hukuku kurallarının ihlali sayılabilecek uluslararası uygulamaları ile sıklıkla karşılaşmaktadır. Küreselleşme ile ekonomilerin entegrasyonuna bağlı olarak, uluslararası rekabet hukuku ihlali oluşturacak bu uygulamaların başında uluslararası düzeyde damping, pazar paylaşımı, ithalat ve ihracat kartelleri gelmektedir.

Ulusal düzeyde uygulanmakta olan klasik rekabet kurallarından yola çıkılırsa, ilk olarak çok taraflı davranışlar rekabet hukuku kurallarının ihlali olasılığı bakımından incelenmelidir. Bunlar, piyasada doğrudan veya dolaylı olarak rekabetin engellenmesi, bozulması veya sınırlandırılması amacıyla birden fazla teşebbüs arasında gerçekleştirilen anlaşmalar,

uyumlu eylemler veya teşebbüs birliklerinin bu tür karar ve eylemleri olabilir. İkinci olarak, tekel veya hâkim durumdaki teşebbüsler tek taraflı davranışlarıyla piyasadaki rekabet düzenini olumsuz şekilde yönlendirebilir ve objektif sebeplere dayanmaksızın hâkim durumunu kötüye kullanabilir. Bu davranışlar, başka teşebbüsler ile yapılacak anlaşmalar veya birlikte davranışlar şeklinde de tezahür edebilir. Benzer şekilde, iki veya daha fazla teşebbüsün piyasadaki etkin rekabetin önemli ölçüde azaltılması sonucunu doğuracak şekilde birleşmeleri veya bir teşebbüsün diğer bir teşebbüsün mal varlığını (veya ortaklık paylarını) devralması da söz konusu olabilir. Literatürde, ortak girişimleri de içerecek şekilde “yoğunlaşma” üst kavramı olarak da anılan bu durum, iktisadi kontrolün teşebbüsler arasında el değiştirerek belirli şekillerde toplanması ve piyasada yer alan aktörlerin sayısının azaltılması yoluyla rekabetin kısıtlanması ile sonuçlanır. Söz konusu yoğunlaşmalar, mal veya hizmetin elde edilmesi sürecinde aynı seviyede yer alan teşebbüsler arasında “yatay” şekilde veya farklı seviyede yer alan teşebbüsler arasında “dikey” şekilde gerçekleşebilir. Farklı pazarlarda bulunan ayrı faaliyet kollarındaki farklı ürünlerin üretimini gerçekleştiren teşebbüslerin “aykırı (konglomera)” yoğunlaşmaları da görülebilmektedir. İktisadi yoğunlaşmalar, rekabet üzerinde doğurabileceği olumsuz etkiler dolayısıyla, tamamen yasaklanmasa dahi, rekabet otoritelerinin iznine bağlanmaktadır. Ancak uluslararası düzeyde bu tür yoğunlaşmaların tespiti ve denetimi kolay görünmemektedir.

Tebliğ kapsamında, uluslararası piyasalarda söz konusu olabilecek rekabeti bozucu eylem ve davranışlar çeşitli uluslararası davalar üzerinde örneklendirilerek detaylı olarak açıklanmış ve uluslararası rekabet hukukunda zorluk arz eden hususların altı çizilmiştir. Anılan rekabet ihlallerinin önlenebilmesinin ve adil bir rekabet ortamı sağlayarak tüketicilerin menfaatinin korunmasının anahtarı anti-tröst yasalarıdır. Öncelikle, neredeyse tüm ülkeler kendi ulusal rekabet kanunlarını yürürlüğe sokmuş; rekabet hukuku özellikle son dönemde oldukça önem kazanmıştır. Ancak küreselleşme ile pazarlar arasındaki geçirgenliğin artmasına bağlı olarak rekabetin korunması, uluslararası bir boyut kazanmıştır. Bu boyuttaki problemler ise ulusal rekabet kanunlarının çözemeyeceği karmaşık bir özellik arz etmektedir. Bu yüzden, küresel düzeyde bir rekabet hukuk sisteminin oluşturulabilmesi için çeşitli adımlar atılmıştır. Bu doğrultuda, DTÖ, Uluslararası Ekonomik İşbirliği ve

Kalkınma Teşkilatı (“OECD”), Birleşmiş Milletler ve AB gibi uluslararası kurumsal yapılanmaların çok taraflı anlaşma önerileri ve tavsiye niteliğinde görüş bildirileri gibi uygulamaları olmuştur. Ayrıca, dünya çapında geçerli ve etkili bir rekabet hukuku kurallar bütünüünün oluşturulması yönünde çeşitli çalışmalar mevcuttur. Ancak, mevcut durumda, rekabet hukukundaki gelişmelerin, çok uluslu şirketler etkisiyle global ticarete son dönemde yaşanan hızlı gelişmeleri yakalayabilmesi henüz mümkün olmamıştır. Nitekim, dünya ticaretinin üçte ikisini yürüten, çok uluslu şirketler etkisiyle uluslararası piyasada gerçekleştirebilecek rekabet hukuku ihlalleri, henüz bağlayıcı nitelikte bir supranasyonal hukuk düzlemine oturtulamamış ve etkin bir denetim mekanizmasına tabi tutulamamıştır. Bağlayıcı olmayan anlaşma ve iş birliklerinin ise, rekabet hukukunun, ulusal sınırları aşan, özel nitelikli sorunlarına kesin ve kalıcı çözümler sunabilmesine kuşkuyla yaklaşılmaktadır. Kapsamı ve tüm dünyaya etkileri gittikçe büyüyen sınır-ötesi anti-rekabetçi uygulamaların, küreselleşme sürecinin geleceği bakımından incelenmesi bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Rekabet Hukuku, Çok uluslu şirketler, Küreselleşme, Uluslararası ticaret.

Uluslararası Yatırım Uyuşmazlıklarının Çözümü Konusunda Yeni Nesil Küresel Kurallar Oluşturma Arayışları

Dr. Öğr. Üyesi Talat Kaya

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

İkinci Dünya Savaşı ve özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde ülkeler arasındaki ekonomik ve ticari ilişkilerde oluşan serbestleşme eğilimi yatırımlara da yansımış ve uluslararası yatırım hacmi muazzam boyutlara ulaşmıştır. Nitekim uluslararası stok küresel doğrudan yatırım hacmi 1990 yılında 2,1 trilyon dolar iken, bu rakam 2000 yılında 7,3 trilyon dolara, 2010 yılında 19,9 trilyon dolara, 2019 yılı sonunda ise 36,4 trilyon dolara ulaşmıştır¹. Bu dönem zarfında uluslararası yatırımların güvence altına alınması amacıyla imzalanan yatırım anlaşmalarının sayısı da hızla artmıştır. Ekim 2020 tarihi itibarıyla yürürlükte olan yatırım anlaşmalarının sayısı 2663'tür². Yatırımların teşviki ve korunması amacını güden söz konusu anlaşmalar, bağımsız ikili anlaşmalar şeklinde veya son dönemde olduğu gibi kapsamlı ekonomik ve ticari anlaşmaların bir bölümü olarak akdedilmektedir.

Yatırım anlaşmalarında, yatırımların güvence altına alınmasına yönelik hükümler, anlaşma yapan ülkelere özgü şartlar temelinde farklılık gösterse de, tüm yatırım anlaşmaları benzer bir yapıya sahiptir. Bu çerçevede, yatırım anlaşmaları esas olarak iki aşamalı bir güvence sistemi kurmaktadır. Anlaşmalar ilk olarak, ayrımcılık yapmama, adil ve eşit muamele, kârın serbest transferi ile kamulaştırma ve devletleştirme riskine karşı koruma gibi esasa yönelik hükümler ihtiva etmektedir. Yatırım anlaşmaları ikinci olarak, ev sahibi devletin, esasa yönelik hükümlere

¹ UNCTAD World Investment Report 2020, s. 22.

² UNCTAD <https://investmentpolicy.unctad.org/international-investment-agreements>, son erişim tarihi 3 Ekim 2020.

uymamasından kaynaklanan uyuşmazlıkların genellikle yatırım tahkimi yoluyla çözülmesini öngörmektedir.

Yatırım anlaşmalarına dayanan tahkim davalarında yatırımcı, doğrudan ev sahibi devlete karşı tahkim sürecini başlatabilmekte ve anlaşmaya dayalı hak iddia edebilmektedir. Uyuşmazlık ortaya çıktıktan sonra oluşturulan hakem heyetleri ise uyuşmazlığı yatırımcının tabiiyetinde bulunduğu ülke ile ev sahibi devlet arasında yapılan yatırım anlaşması çerçevesinde çözmektedir. Hakem heyetleri tarafından verilen kararlar kural olarak kesindir. Kararlar ancak tahkim sürecinin kötüye kullanılması veya sürecin meşruiyetine hanel getiren durumların ortaya çıkması halinde iptal edilebilmektedir. Öte yandan, hakem heyetleri tarafından verilen kararların taraflar açısından bağlayıcı olduğunun altı çizilmelidir. ICSID tahkimi kapsamında yürütülen süreç sonucunda verilen kararlar, Konvansiyona taraf devletler bakımından kendi iç mahkemeleri tarafından verilen kararlar gibidir ve uygulanmaları için tanınma veya tenfize ihtiyaç duymazlar. ICSID mekanizması dışında verilmiş hakem kararlarının uygulanması ise esas olarak New York Konvansiyonu çerçevesinde tanınma ve tenfizleri yoluyla sağlanmaktadır. Gerek ICSID gerek New York Konvansiyonu ülkeler tarafından büyük ölçüde kabul edilmiş bulunmaktadır.

Genel çerçevesi bu şekilde çizilen yatırım tahkimine konu olan davaların sayısı da her geçen gün artmaktadır. UNCTAD verilerine göre; 2019 yılı sonu itibariyle yatırım anlaşmalarına dayalı olarak açılan, bilinen yatırım tahkimi davası sayısı 1023'e ulaşmıştır³. Öte yandan, başlangıçta çoğunlukla gelişmekte olan ülkelere karşı açılan yatırım tahkimi davaları, giderek artan sayıda gelişmiş ülkelere yöneltilmeye başlanmıştır⁴.

3 UNCTAD, News, UNCTAD ISDS Navigator update: Investment treaty disputes hit 1,000 mark, <https://investmentpolicy.unctad.org/news/hub/1644/20200407-unctad-isds-navigator-update-investment-treaty-disputes-hit-1-000-mark>, son erişim tarihi 9 Nisan 2020; Öte yandan, tahkim davalarının bir çok kez gizli yürütülmesi karşısında gerçek yatırım tahkimi sayısının bu sayının oldukça üzerinde olduğu tahmin edilmektedir.

4 Ülkelerin tahkim davalarında, davalı ev sahibi devlet veya yatırımcının tabiiyetinde olduğu devlet statüsü ile yer aldığı davalara ilişkin istatistiki bilgi için bkz. UNCTAD, <https://investmentpolicy.unctad.org/investment-dispute-settlement>, son erişim tarihi 13 Nisan 2020. Söz konusu istatistiklere göre Türkiye 14 davada davalı ev sahibi ülke konumunda yer almış iken, 35 dava Türkiye tabiiyetinde bulunan yatırımcılar tarafından açılmıştır.

Bununla birlikte, ikili yatırım anlaşmaları ve özellikle yatırım tahkimine yönelik eleştiriler gittikçe artmaktadır. Bu eleştiriler, meşruiyet, şeffaflık, devletin düzenlemede bulunma hakkına müdahale, içtihatla tutarlılık, gözden geçirme mekanizmasından yoksun olma, maliyet, menfaat çatışması gibi konular üzerinde yoğunlaşmaktadır. Özellikle devletin kamu sağlığı ve güvenliği gibi konularda almış olduğu kararların tahkim davalarına konu edilmesi, gelişmiş ülkelerin kamuoylarını rahatsız etmiş ve devletin düzenlemede bulunma hakkına müdahale olarak algılanmıştır. Bu bağlamda, tütün ürünlerinin düz paketlenmesini öngören Avustralya uygulamasına karşı başlatılan *Philip Morris Asia Limited v. The Commonwealth of Australia* (UNCITRAL, PCA Case No. 2012-12) ve nükleer santrallerin kapatılmasını öngören Almanya düzenlemesine karşı başlatılan *Vattenfall AB and others v. Federal Republic of Germany* (ICSID Case No. ARB/12/12) tahkim davaları kamuoyu tarafından yakından takip edilmiştir.

İkili yatırım anlaşmaları ve yatırım tahkimi sistemine yöneltilen eleştiriler ve sistemden duyulan rahatsızlık öyle bir noktaya ulaşmıştır ki; aralarında Hindistan, Endonezya ve Güney Afrika gibi önemli gelişmekte olan ülkelerin bulunduğu birtakım ülkeler ikili yatırım anlaşmalarını feshetmeye başlamışlardır⁵. Hatta 2017 yılında, 1983 yılından beri ilk kez, feshedilen yatırım anlaşması sayısı yeni akdedilen yatırım anlaşması sayısını geçmiştir⁶.

Tüm bu gelişmeler ikili yatırım anlaşmaları ve özellikle yatırım tahkiminden doğan sorunların ele alınmasını teminen uluslararası düzeyde birtakım adımların atılmasına neden olmuştur. Bunların en önemlilerinden bir tanesi hiç şüphesiz BM Uluslararası Ticaret Hukuk Komisyonu (UNCITRAL) III. Çalışma Grubu (Yatırım Uyuşmazlıkları Çözümü Reform Önerileri) kapsamında başlatılan çalışmadır. Çalışma Grubu'nun görev tanımı üç aşamalı olarak planlanmıştır: i) yatırımcı ile devlet arasında ortaya çıkan yatırım uyuşmazlıklarının (*investor-state dispute settlement- ISDS*) çözümü ile ilgili olarak ortaya çıkan sorunların tespiti ve tartışılması ii) belirlenen sorunların çözümü için bir reformun gerekli olup olmadığının görüşülmesi ve iii) Çalışma Grubunun reformun gerekli

5 UNCTAD, <http://investmentpolicyhub.unctad.org/IIA>, son erişim tarihi 2 Şubat 2020.

6 UNCTAD, World Investment Report, 2018, s. 88.

olduğuna kani olması durumunda çözüm önerilerinin geliştirilmesi ve BM Uluslararası Ticaret Hukuku Komisyonu'na sunulması.

Öte yandan, Çalışma Grubunun görev tanımı usule ilişkin sorunlar ile sınırlandırılmıştır. Diğer bir anlatımla, yatırım anlaşmalarında yer verilen esasa dair hükümler nedeniyle ortaya çıkan sorunlar, Çalışma Grubu'nun görev tanımı dışında bırakılmıştır. Bu kapsamda örneğin yatırım anlaşmalarında yer verilen "eşit ve adil muamele" kavramından ne anlaşılması gerektiği veya yatırım tanımı gibi konular Çalışma Grubu kapsamında tartışılacak konulardan değildir.

UNCITRAL çalışma süreci içerisinde ilk iki aşama tamamlanmış ve üçüncü aşamaya geçilmiştir. Diğer bir anlatımla, yatırımcı-devlet uyuşmazlıklarından kaynaklanan sorunlar tespit edilmiş ve belirlenen sorunların çözümü için bir reformun gerekli olduğu iradesi ortaya çıkmıştır. Halihazırda sorunların çözümü için reform önerileri geliştirilmeye çalışılmaktadır. Geline aşamada sorunların çözümüne yönelik üç farklı yaklaşımın ortaya çıktığı müşahade edilmektedir. İlk yaklaşım mevcut yatırım tahkimi sisteminin varlığını sürdürmesi, ancak aksayan yönlerinin düzeltilmesi gerektiği görüşündedir. Şili, Japonya ve Rusya gibi ülkelerin bu görüşe yakın oldukları ifade edilebilir. Öte yandan, süreç içerisinde henüz bir tutum almamış olmakla birlikte, bugüne kadar taraf olduğu hiçbir yatırım tahkimi davasını kaybetmeyen Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nin de bu görüşe yakın bir tutum sergilemesi beklenebilir.

Yatırımcı-devlet uyuşmazlıklarının çözümü reformu kapsamında ortaya çıkan ikinci yaklaşım ise sistemik reformların yapılması gerektiğini ileri sürmektedir. Sistemik reformcuların başında Avrupa Birliği (AB) ve Kanada gelmektedir. Sistemik reform önerisi bağlamında ortaya atılan en somut öneri ise, mevcut yatırım tahkimi sisteminin yerini almak üzere "çok taraflı yatırım mahkemesi"nin kurulması önerisidir. Esasen, AB bu yönde bir girişimi ikili yatırım anlaşmaları ile başlatmış bulunmaktadır. AB Kanada, Vietnam, Meksika ve Singapur ile yapmış olduğu anlaşmalarda ikili yatırım mahkemesi sistemini kurmuştur. Ancak AB nihai aşamada ikili yatırım mahkemelerinin yerini almak üzere çok taraflı bir yatırım mahkemesinin kurulmasını amaçladığını her fırsatta dile getirmektedir. Nitekim, AB UNCITRAL III. Çalışma Grubu kapsamında da çok taraflı yatırım mahkemesi fikrini öne sürmüştür. AB halihazırda kendi görüşüne taraftar bulmak amacıyla Türkiye dahil olmak üzere

birçok ülkeyi ikna etmeye çalışmaktadır. Zira ikili olarak kurulan yatırım mahkemelerinin masraflarının fazlalığı yanında belki yıllar boyu ortaya çıkmayacak bir uyuşmazlık için hâkim ve idari personelin hazır tutulması zorunluluğu gibi sebeplerle ikili yatırım mahkemesi sistemlerinin sağlıklı işlemeyeceği aşîkârdır.

Çalışma Grubu kapsamında ortaya atılan üçüncü yaklaşım mevcut sistemin reform yapılarak veya çok taraflı yatırım mahkemesi gibi yollarla düzeltilemeyeceğini, buna mukabil yatırım uyuşmazlıkların başka yollarla çözülmesi gerektiğini öne sürmektedir. Brezilya, Güney Afrika ve Endonezya bu görüşte olan ülkeler arasında sayılabilir. Bu görüş yatırım uyuşmazlıklarının ulusal mahkemeler, ombudsmanlık veya devletler arası tahkim gibi yollar ile çözülmesi gerektiğini öne sürmektedir.

UNCITRAL kapsamında yürütülen görüşmelere ekonomik gelişmişlik düzeyi ve siyasi yapıları farklılık arz eden çok sayıda ülke katılmaktadır. Bu durum aynı zamanda birbiri ile örtüşmeyen görüşlerin gündeme gelmesine neden olmuş ve ortak bir metne ulaşmayı zorlaştırmıştır. UNCITRAL bünyesinde tüm ülkeler bakımından geçerli olabilecek küresel kurallar oluşturmanın zorluğu, pek çok öneriyi alternatifli şekilde barındıran esnek bir metin ortaya çıkarılması konusunda yeni bir yaklaşımı ortaya çıkarmıştır.⁷ Bu yaklaşım çerçevesinde UNCITRAL, yatırım tahkimi sisteminden kaynaklanan problemlere çözüm amacıyla üye ülkeler tarafından gündeme getirilen reform önerilerini yedi başlık altında toplamıştır. Bu başlıklar ve her bir başlık altında ele alınacak konular şu şekilde sıralanabilir⁸:

A. Mahkemeler, *ad hoc* ve daimi çok taraflı mekanizma

- i. Çok taraflı danışma merkezi
- ii. Bağımsız (*stand-alone*) inceleme veya temyiz mekanizması

7 UNCITRAL, Working Group III (Investor-State Dispute Settlement Reform) Thirty-ninth session New York, 30 March–3 April 2020, Possible reform of investor-State dispute settlement (ISDS), Multilateral instrument on ISDS reform Note by the Secretariat, A/CN.9/WG.III/WP.194, <https://undocs.org/en/A/CN.9/WG.III/WP.194>, son erişim tarihi 15 Nisan 2020.

8 UNCITRAL, Law Working Group III (Investor-State Dispute Settlement Reform) Thirty-eighth session Vienna, 14–18 October 2019 Possible reform of investor-State dispute settlement (ISDS) Note by the Secretariat, A/CN.9/WG.III/WP.166/Add.1 <http://undocs.org/en/A/CN.9/WG.III/WP.166/Add.1> son erişim tarihi 20 Haziran 2020.

- iii. Tam zamanlı hâkimlerin bulunduğu ilk derece ve temyiz kısımlarından oluşan yatırım mahkemesi

B. Hakem veya hâkim atama yöntemleri ve etik

- i. Yatırımcı-devlet uyuşmazlıklarına bakacak hakem ve hâkimlerin seçimi, atanması ve reddi
- ii. Davranış kuralları

C. Anlaşma tarafı devletlerin anlaşmanın yorumlanmasına katılımı ve kontrol mekanizmaları

D. Anlaşmazlık önleme ve azaltma

- i. Tahkim dışındaki uyuşmazlık çözüm mekanizmalarının güçlendirilmesi (ombudsman, arabuluculuk)
- ii. Yerel hukuk yollarının tüketilmesi
- iii. Mesnetsiz iddiaları ele alma konusunda hızlandırılmış prosedür
- iv. Çoklu yargılama, yansıma zarar ve karşı iddialar

E. Yargılama masrafları ve ilgili süreçler

- i. Hızlandırılmış süreçler
- ii. Masrafların paylaşımı ve masrafların güvence altına alınmasına ilişkin ilke ve rehberler

F. Üçüncü taraf finansmanı

G. Reform önerilerine ilişkin çok taraflı enstrüman

Her bir reform önerisine ilişkin üye ülkeler tarafından taslak mahiyette birtakım öneri ve görüşler sunulmuş olmakla birlikte halihazırda somutlaşmış ve müzakere masasına getirilmiş bir metin ortaya çıkmamıştır. UNCITRAL kapsamında ileriki dönemde yapılacak çalışmalar ile önerilerin somut olarak vücut bulacağı madde metinlerinin yanı sıra rehberler, model hükümler ve davranış kodları gibi eklerin oluşturulması, hatta uluslararası yatırım mahkemesi gibi bir uyuşmazlık çözüm organının kurulması halinde Konvansiyonların yapılması gerekecektir. Bu süreç hiç şüphesiz uzun bir zamanı ve ciddi müzakereleri beraberinde getirecektir.

Çalışma süreci sonunda ortaya çıkacak ve tüm reform önerilerini bünyesinde bulundurması amaçlanan çok taraflı enstrümanın ise, devletlerin hem usul hükümlerinden hem de uyuşmazlık çözüm mekanizmalarından bir veya birkaçını tercih edebilecekleri, esnek bir formatta olması beklenmektedir. Başka bir anlatımla her devlet, süreç sonucunda ortaya çıkacak metinde yer alan reform önerilerinden kendisine uygun gördüğünü kabul edebilecek ve enstrümanda yer alan uyuşmazlık çözüm mekanizmalarından uygun gördüğünü tercih edebilecektir. Yatırımcı ile ev sahibi devlet arasında ortaya çıkabilecek uyuşmazlıklarda ise yatırımcının tabiiyetinde olduğu devlet ile ev sahibi devletin aynı usul kurallarını ve aynı uyuşmazlık çözüm yolunu benimsemeleri halinde seçilen usul hükümleri ve uyuşmazlık çözüm mekanizması somut uyuşmazlık bakımından uygulama alanı bulacaktır.

Bu kapsamda özellikle yatırım uyuşmazlıklarını ele alacak çok taraflı yapının ne şekilde kurgulanacağı önem arz etmektedir. Halihazırda çok taraflı bu yapının birbirine alternatif olacak şekilde veya birlikte kullanılabilecek bir tarzda olması öngörülmektedir. Çok taraflı mekanizmaya taraf olacak ülkeler yatırım uyuşmazlıklarını çözmek için i) reform yapılmış yatırımcı-devlet tahkim mekanizması, ii) reform yapılmış yatırımcı-devlet tahkim mekanizmasının sadece belli kısımları (davranış kuralları, hakemlerin atanması, mesnetsiz iddiaların hızlandırılmış bir usulde ele alınması gibi), iii) Devletlerarası tahkim, iv) yalnızca temyiz mercii veya ilk derece ve temyiz bölümlerinden oluşan çok taraflı yatırım mahkemesi şeklinde oluşturulacak daimi mahkeme veya v) bunların karmasından oluşan bir sistemi (örn. reform yapılmış yatırımcı-devlet tahkim mekanizması + temyiz mercii) kullanabilecektir. Alternatifli uyuşmazlık çözüm sistemlerinin kullanımı esasen BM Deniz Hukuku Sözleşmesi kapsamında kullanılan bir yöntem olup, benzer bir sistemin UNCITRAL altında uluslararası yatırımlar bakımından kurgulanması planlanmaktadır.

Öte yandan, çok taraflı enstrümanda yer alacak usul kuralları ile uyuşmazlık çözüm sistemlerinin halihazırda yürürlükte bulunan yatırım anlaşmalarına nasıl teşmil edileceği UNCITRAL kapsamında çözümlenmesi gereken meselelerden bir tanesi olacaktır. Yeni yapılacak yatırım anlaşmalarına çok taraflı enstrüman ile oluşturulan yeni kural ve uyuşmazlık çözüm mekanizmalarının dahil edilmesi atıf suretiyle kolaylıkla mümkün olacaktır. Asıl sorun yürürlükte olan eski anlaşmalar

bakımından yaşanacaktır. Bunun için iki yöntem takip edilebilecektir. İlk yöntemde anlaşmalar teker teker gözden geçirilebilir ve yeni kural ve uyumsuzluk çözüm mekanizmalarını içerecek şekilde değiştirilebilir. Bununla birlikte sayıları 2600'ü geçen anlaşmaların her birinin değiştirilmesi çok çetin müzakereleri ve zamanı gerektirebilecektir. Bu nedenle ilk yöntemin başarıya ulaşması olanaksız görünmektedir. İkinci yöntem ise daha pratik bir düşünceden hareket eder. Bu yöntemde üye ülkeler çok taraflı bir Konvansiyon akdederek bu Konvansiyon çerçevesinde yapılacak bildirimler ile hangi anlaşmalara çok taraflı enstrümanın teşmil edileceğini belirleyebilirler. Bu yöntem esasen Yatırımcı Devlet Tahkiminde Şeffaflık Sözleşmesi (Mauritius Sözleşmesi) veya OECD BEPS Çok Taraflı Vergi Sözleşmesi ile benimsenmiş sisteme benzer bir sistemin kurulmasını amaçlamaktadır.

Sonuç olarak, uluslararası yatırım uyumsuzluklarının çözümü konusunda UNCITRAL kapsamında yeni nesil küresel kurallar oluşturma arayışlarının esas olarak *a la carte* bir yaklaşım çerçevesinde, üye ülkelerin kendi ihtiyaç ve tercihleri doğrultusunda çok taraflı enstrümanda yer verilen reform alternatiflerinden yararlanmalarını sağlamaya yönelik bir çaba olduğunu söylemek yanıltıcı olmayacaktır. UNCITRAL'in bu yolla uygulamada belli bir yeknesaklığa ulaşmayı hedeflediğini, süreç içerisinde belli bir reform önerisinin devletler bakımından daha fazla benimsenmesi halinde ise bu önerinin tüm ülkeler bakımından bağlayıcı olacak küresel bir kural niteliğine dönüşebileceğini değerlendirmekteyiz. Çok taraflı enstrümanın yeni küresel kurallar oluşturma konusundaki başarısını ise zaman gösterecektir.

iv. mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Küreselleşmenin Sonu?
15-16-17 ekim 2020/Ankara

Güç Mücadelesi Çerçevesinde ABD-Çin Ticari İlişkileri

Dr. Barış Esen

Beykent Üniversitesi
İktisadi İdari Bilimler Fakültesi
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü

Küreselleşmenin etkisinin giderek yayıldığı bir dünyada ülkeler arası ekonomik ilişkilerin geliştirilmesinin barışçıl bir durum olduğundan yola çıkılarak bunun çatışma riskini azalttığına dair genel bir kanaat söz konusudur. İkili ticaret ve ekonomik ilişkilerin her iki ülkenin de yararına olduğu varsayımı ile siyasi ve askeri anlaşmazlıklara karşı bu ilişkilerin dengeleyici ve gerilimi hafifletici rolü olacağı varsayılabilir. Ancak kimi zaman ülkeler arasındaki ticaret diğer çatışma süreçlerinin bir yansıması olarak olumsuz etkilenebilir. Hatta ticari ilişkiler de ülkeler arası çatışmaya neden olabilecek bir süreç dahi dönüşebilir. Çoğu zaman dengeden yoksun bu ikili ticaret taraflar arasında anlaşmazlık oluşturabilir ve çatışma riskini artırabilir. ABD ile Çin arasında yaşanan ve iki ülke arasındaki dış ticaret fazlası, fikri mülkiyet hakları ve teknoloji rekabeti unsurlarını barındıran ticaret savaşı da bu kapsamda değerlendirilebilir. Dünya ABD'nin küreselleşmeye karşı çıktığı Çin'in ise küreselleşmeyi savunduğu sıradışı bir süreçten geçmektedir. İki ülkeyi bu noktaya getiren, temel başlığı ticaret savaşları olan ancak siyaset ve küresel güç dengesi unsurlarını da içeren bir mücadeledir. ABD ile Çin arasında giderek tırmanan bu mücadeleyi salt bir ekonomik yarış ya da savaş olarak görmek imkansızdır. Dış ticaret alanında yaşanan gerilimler bu iki ülkenin küresel güç mücadelesinin bir alt dalı ve yansıması olarak yorumlanabilir.

Çin 1978 yılında başladığı reform süreci sonrasında merkezi şekilde planlanmış bir ekonomiden daha piyasa bazlı bir ekonomiye geçişi sağlamıştır. Deng Şiaoping adeta sosyalist devrimi kapitalist reformlar kullanarak kurtarmaya çalışmıştır. Deng Çin ekonomisini piyasa reformları ile birlikte küresel kapitalist sisteme entegre etme çabalarına girişmiştir. 1978 tarihinden 2018 yılına kadar Çin ekonomisi ortalama % 10 büyürken sosyal ekonomik ve sosyal açıdan gelişim kaydetmiştir. Çin

bu dönemde yabancı yatırımcıları kabul etmeye başlarken, ilk kez Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankası gibi uluslararası finansal kuruluşlara katılmıştır. Çin'in liberalizasyon politikalarına başladığı 1978'de ülkenin dünya ihracatından aldığı pay yalnızca % 1'di. Çin 2015 yılında tüm dünyadaki ihracatın % 14,7'sini yapar hale gelmiştir. Almanya ve Japonya'yı geride bırakan ülke 2009 yılından beri dünyanın en fazla ihracat yapan ülkesi konumundadır. Çin, ABD'nin ardından dünyanın ikinci büyük ekonomisi ve yine dünyada en çok yatırım alan ülkeler arasında ikinci sıradadır. Goldman Sachs'ın hesaplamasına göre Çin, 2041 yılında ABD yerini alarak dünyanın bir numaralı ekonomisi haline gelecektir. Ekonomik açıdan güçlenen Çin'in Batılı demokratik değerler ve insan hakları ilkelerine karşı olarak değerlendirilen tutumu ABD için bir tehdit olarak algılanmaktadır. Çin'in otoriter ama aynı zamanda ekonomik açıdan başarılı performansı ABD'nin bakışına göre kötü bir örnek oluşturmaktadır. Zira liberal demokrasi ilkelerinden uzak, çoğulculuk ve özgürlükler noktasında sınırlı yapıdaki bir ülkenin ekonomik gücü ve başarısı ABD'nin savunduğu ilkelerin gücünü zayıflatmaktadır. Çin bu yapısı ile ideolojik olarak diğer gelişen ülkelere de Batılı liberal demokrasi anlayışına meydan okuma cesareti vermektedir. 2016'da kurulan Asya Kalkınma Bankası gibi çok uluslu iktisadi kuruluşlar ile Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu gibi kuruluşlara alternatif oluşturmaktadır.

ABD'nin Çin'i sınırlamak yerine yapıcı bir yaklaşımla liberal dünya ekonomisine entegre etme adımları ülkenin demokratikleşeceği varsayımına dayanmaktadır. Ancak Çin küresel ticaret sistemine dahil olup bundan fayda sağladıkça daha da statükosunu güçlendirmiştir. Çin, ABD'nin de yardımıyla liberal sisteme entegre edildikçe sınırlanmak yerine egemenliğini daha da genişletmektedir. 2012'de iktidara gelerek Devlet Başkanı olan Şi Cinping'in "Çin rüyası" iddiası halkı için zengin olmak kadar güçlü ve mutlu olmayı da içeriyordu. Çin lideri Cinping kendi rüyasından bahsederken beş bin yıllık uygarlığın barışçıl şekilde yükselişi ve baskın bir küresel güç olmasını da anlatmaktadır. Bu genişleme adımı dostane şekilde diplomatik ilişkilerin genişletilmesi ve dünya ile ekonomik entegrasyonun artırılması aracılığıyla gerçekleştirilmektedir.

Güç tehdit olarak algılandığında bu belirsizlik düşmanın planlarına karşı en güçlü konumda olmayı zorunlu kılmaktadır. Karşıt

gücün tehdit olarak algılanması ise dengenin bozulmaya başladığı döneme denk gelir. Güç dengesi teorisi tarafların sahip olduğu güçte yaşanan değişimlerin tehlikeli olduğuna da dikkat çekmektedir. Zira güç dengesinde değişim bir denkleştirme çabasını tetikleyip kısırtabilir. Güç dengesinden dengesizliğe geçişin realist bakış açısı ile anlatımına dair uluslararası ilişkilerdeki temel örneklerden birisi Peloponnesos Savaşı'dır. Thukydides M.Ö. 431-404 yılları arasındaki Peloponnesos Savaşı'nı açıklarken Atina'nın gücünün yükselişi ve bunun Sparta'da yarattığı korkunun çatışma ihtimalini nasıl artırdığını anlatır. Sparta'nın güçlenen ve güç dengesini bozan Atina'dan duyduğu korku ve endişe savaşın tetikleyicisi olmuştur. Atina'nın daha da güçlenmesini önlemek için çatışmaya gidilmiştir.

Atina ile Sparta arasındaki mücadelede görüldüğü gibi devletler arasında güç dağılımında meydana gelen değişiklikler savaş ve istikrarsızlığa yol açabilir. Baskın güç istikrarı sağlar ama güçlü olan gerilemeye başlayıp ona karşı yeni bir meydan okuyucu yükselişe geçtiğinde çatışma ihtimali yükselebilir. Bu çatışma soğuk savaş, büyük savaş ya da dünya savaşı şeklinde vücut bulabilir. Özellikle ABD'nin hegemonyasının devamını savunan güç geçişi realist bakış açısına göre savaş ve çatışmalar gücün dengelenmesine doğru giden dönemde yaşanır. Bu yaklaşıma göre savaşların olmaması için tek hegemonik devletin gücünü koruması önemlidir. Zira çatışmalar güçlü olanın zayıflaması ya da zayıf olanın güçlenmeye başlaması ile meydana gelir. Güçlenen devletin statükodan memnun olmadığı ve hakim güç ile arasındaki boşluğu kapattığı süreçte çatışma riski artmaktadır. Her ne kadar Çin ticaret anlaşmazlığında statükoyu bozan değil korumaya çalışan ülke pozisyonunda olsa da ABD-Çin ticaret savaşı ve siyasi güç mücadelesi de bu çerçeveden değerlendirilebilir.

Çin'in ekonomik ve siyasi olarak artan gücüne karşı ABD harekete geçerek güç dengesinde değişimi önleme çabasında olabilir. Nitekim Harvard profesörlerinden Graham Allison ve Joseph Nye iki ülke arasındaki bu mücadeleyi "Thukydides tuzağı" olarak yorumlamışlardır. Allison'a göre tarihte yükselen bir güç ile mevcut güce sahip arasındaki 16 karşılaşmanın 12'si çatışma ile sonuçlanmıştır. Bu örnek durumlarda gücün yükselmesinden kastedilen ekonomilerin ve askeri yapının gelişmesi ve büyümesidir. Saldırgan realizm yaklaşımına sahip Amerikalılara göre var olan güç ABD ve yükselen güç Çin'in çıkarlarının

çatışması gelecek dönem için kaçınılmazdır. Bu alanın önemli temsilcilerinden John Mearsheimer'e göre Çin zamanla ABD'nin karşılaştığı en büyük rakip haline gelecektir. Çin'in en büyük potansiyel rakip olduğu ABD Savunma Bakanlığı (Pentagon) raporlarına da yansımaktadır. Pentagon'un Sovyetler Birliği'nin çöküşü sonrası hazırlanan dökümanlarına göre ABD'nin en önemli hedefi yeni rakiplerin çıkmasını engellemek olmalıdır. Bu anlayışa göre ABD stratejik olarak küresel rekabet oluşturacak yeni bir rakibin ortaya çıkmasına karşı mücadele edilmelidir. İki ülke arasında siyasi gerilim tırmanırken işbirliği ve anlayış yaklaşımından ziyade ABD ile Çin'in politik mücadelesinin sıfır toplamı oyun olarak değerlendirildiği bir süreçten geçilmektedir.

ABD'li politikacıların önündeki zorluk bir savaşa gidildiği hissi yaratmadan Çin'in sınırlayabilmektir. Çin'i ekonomik açıdan sınırlama politikası ABD içerisinde sadece Cumhuriyetçi yönetimlerin benimsediği bir yaklaşım da değildir. 2015 yılında ABD Başkanı Barack Obama tarafından imzalanan Trans-Pasifik Ortaklığı ABD ile birlikte Avusturalya, Brunei, Şili, Japonya, Kanada, Malezya, Meksika, Yeni Zelanda, Peru, Singapur ve Vietnam arasında serbest ticaret bölgesi oluşturulması öngörülmüyordu. Dünya ekonomisinin yüzde 40'ını oluşturan ülkelerin imzaladığı bu anlaşma ile Pasifik bölgesinde Çin'in artan ekonomik etkilerine karşı konulması hedefleniyordu. Ancak Çin'e karşı Demokrat bir başkanın attığı bu adımı daha sonra Cumhuriyetçi partiden başkan seçilen Donald Trump iptal etmiştir.

Çin'in artan ekonomik gücünün askeri yapı ile birlikte devam edeceği ve bir anlamda 1.Dünya Savaşı öncesindeki Almanya gibi mevcut sistemi değiştirme yönünde tehdit edeceği dahi değerlendirilmektedir. ABD'nin hegemonik gücünün ve yapısının görüldüğü kadar büyük olmadığı ve bunun bir ilüzyon olduğu yaklaşımı ile mutlaka ona meydan okunacağı ileri sürülebilir. Ancak 2018 yılı rakamlarına göre ABD'nin yıllık yaklaşık 650 milyar Dolarlık askeri harcamasına karşın Çin'in askeri harcaması ancak 250 milyar Dolar'da kalmaktadır. ABD'nin oldukça gerisinde kalsa da Çin'in savunma harcamalarını son 10 yılda yüzde 83 artırması dikkat çekmektedir. Yine de soğuk savaş dönemindeki Sovyetler Birliği askeri harcaması ile karşılaştırıldığında bu rakamlar oldukça düşük kalmaktadır. ABD ile soğuk savaş döneminde Sovyetlerin askeri harcamasının gayri safi yurtiçi hasılaya oranı % 10'lara kadar yükselmekteydi. Çin'in askeri harcamalarının gayri safi yurtiçi hasılaya

oranı ise % 1,9'da kalmaktadır. 2018 rakamlarına göre ABD'de bu oran % 3,2 olarak kaydedilmiştir. Ancak bu görüşün karşısında Çin'in illaki ABD'yi dengelemek için harekete geçeceğine karşı çıkan görüşler de bulunmaktadır. Sistemde bir anarşi ortamından ziyade bir hiyerarşi olduğu ifadesi ile Çin'in bu hiyerarşiye sadık kalarak ABD ile çatışmaya girmeyeceği varsayılabilir. Çin, ABD'nin egemen olduğu sistemde onu dengelemek yerine küreselleşen ekonomik sistemden yararlanmaktadır. Dolayısıyla Çin'in faydalandığı küresel sistemi tahrip etmesi normal şartlar altında beklenmemektedir. ABD'nin egemen olduğu hiyerarşik sistemi kabulü ile bundan faydalanma girişimini Çin'den daha önce Japonya'nın da benimsediği ifade edilebilir. Sovyetlerin çöküşünden bu yana yıllar geçmesine rağmen ABD'yi dengeleyecek bir güç hala çıkmamıştır. Çin ve Japonya küresel sistemi bir hiyerarşi olarak yorumlarken ABD ile doğrudan çatışmak yerine ona saygı duyarak sistemden faydalanmaktadır. İkinci Dünya Savaşı'nda Japonya ve Maoist dönemde Çin ABD'ye karşı olmanın bedelini ağır şekilde ödemiştir. Sadece Japonya değil, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin daimi iki üyesi ve nükleer silaha sahip olan Fransa ve İngiltere dahi ABD hegemonyasına karşı çıkmamıştır.

Elbette her güç geçişinin yaşandığı ilişkide çatışma olacak diye keskin bir kanıya varılamaz. Devletleri çatışmaya götüren siyasal, ekonomik, kültürel, dini ve sosyal çok daha farklı faktörler de söz konusu olabilir. Liderlerin kararı, iç siyasal dinamikler ve uluslararası faktörler de bir çatışma kararında belirleyici olmaktadır. Yükselen bir güç ile mevcut egemen gücün karşılaşmasının kesin olarak askeri çatışmaya neden olacağı ileri sürülemez. Bu karşılaşma 18.yüzyılda İngiltere ile ABD arasında yaşanan güç geçişi gibi çatışmasız da olabilir. Güç geçişi yaklaşımı Almanya ve Japonya ile anlatılsa da İngiltere ile ABD arasındaki güç geçişi barışçıl bir şekilde tamamlanmıştır. Eğer mevcut egemen güç kendisini tehdit edeni yatıştırma politikası ile çıkarları noktasında tatmin ederse çatışma çıkmayabilir. Çin bir taraftan tamamen her açıdan güçlenene kadar ABD'nin kendisini yatıştırıcı politikasından tatmin olmuş gibi görünebilir. Ancak bu sürecin sonrasında Çin yeterince güçlendiğinde gerilim tırmanabilir.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, Güç Dengesi, Güç Geçişi, Ticaret Savaşları, Ticaret Politikaları

iv. mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Küreselleşmenin Sonu?
15-16-17 ekim 2020/Ankara

Belt and Road Initiative and Mediterranean Region – Authoritarianism as an Opportunity?

Maimaiti Yalikun

Koç Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü

The increasing influence of China in different parts of the world has been subjected to scholarly debates. The Belt and Road Initiative (BRI) is one of the most discussed projects of 21st century which is launch under the presidency of Xi Jinping in 2013. Mediterranean region is one of the most important part of the mega project which connects three continents and a path in which Chinese goods are delivered to European market. This study aims to address the importance of Mediterranean region in the BRI and highlights the role of regime types in the relations of respective countries with China in different levels.

China is considered as a game changer in global order both due to its increasing influence in different countries across the globe and its model of economic relations with partners as alternative to western hegemony. China is the second largest economy in the world in a very short period with magnificent economic growth along with great infrastructure works throughout the country. Standard of living in the county has been risen significantly after the open-door economic policy of Deng Xiaoping. Along with its economic developments, political influence of China has also changed dramatically. It is now taking part in different types of international organizations and even creating alternatives to the existing ones. It is not very wrong to say it is indeed challenging the US-EU led multilateral world.

Belt and Road initiative is a mega project that is established under the presidency of Xi Jinping is considered as one of the most important and debated international projects in the 21st century. If it becomes a reality, it will put China at the heart of production process in the regional

network which will make China more important player in the globe where its nature of economic model but also the theoretical and practical questions about the components of international competition.

BRI – a trans-continental path that connects China with south east Asia, South Asia, Central Asia, Russia and Europe by land – and a 21st century Maritime Silk Road, a sea route linking China's coastal regions with south east and south Asia, the south Pacific, the Middle East and Eastern Africa, all the way to Europe. It has five major properties which are policy coordination, infrastructure connectivity, unimpeded trade, financial integration and connecting people (Belt and Road Initiative [BRI] n.d.).

The inauguration of the BRI suggests that the conception of China's 'backyard' has expanded far beyond the boundaries of the original tribute system where China is now looking to expand its influence beyond Northeast and Southeast Asia (Beeson 2018). As I will examine in this paper, I can now feel the existence and potential of China in the Mediterranean region along with strong partnerships with different countries. China is interested in the Mediterranean region for several reason. First because of its geopolitical importance which links three continents. While doing 17+1 talks with European Union, China is constructing airports, ports and highways in developing countries of Africa. Thanks to great effort of Beijing, a train starting from China can directly arrive Germany now cutting through Bosphorus of Istanbul.

This paper aims to understand the relationship of China and the region after the BRI by examining several dimensions. Including foreign direct investment flows from China to the region, reaction of the host countries and debates over growing Chinese dominance. While highlighting the role of regime types in the region in China-Med relations, we argue that authoritarian or less democratic regimes tend to be more attractive to China compared to relatively democratic countries. In this paper, we will try to determine whether there is a role of regime from the comparative analysis of six countries - considered as strong partners of China in the region - are expected to provide information on the reasons behind this difference.

This research takes six countries from the Mediterranean which are Italy, Spain, Greece, Morocco, Israel and Egypt respectively along with

some other countries from the globe which can provide evidences for the main argument. Above mentioned six countries are categorized as comprehensive strategic partners of China according to China-Med report 2019. We will carry out in depth comparative analysis to seek for the differences in types, numbers and volume of projects in these countries which are expected to provide a perspective on the reasons why China is more advantageous in authoritarian regimes relative to democratic ones in terms of BRI partnership. There are scholarly articles on the influence of Belt and Road and its importance in respective countries where most of the analysis are carried out in country level or solely taking European Union in the consideration. This comparative study tries to fulfill the room in the literature which examines the role of regime types in BRI partnership from a broader perspective.

Keywords: China, Mediterranean region, Belt and Road Initiative, Authoritarianism, International Order, China-Med relations.

Research Question:

The comparative analysis planned in the paper might suffer biasedness because the selection of the target countries is done from several pre-assumptions. It is also difficult to have a comprehensive and general pattern for all BRI countries because it does not have representative from other part of the initiative. Still, we believe this analysis can be representative in the Mediterranean region and gives background for the difference in relatively democratic or less democratic countries. Generalizability may subject to further research.

Main Argument:

Our result suggests that relatively democratic countries most of whom represents the liberal core of the international order are skeptical on the Chinese expansion; where relatively less democratic and developing countries see Chinese development model as an alternative to the western hegemony, being more enthusiastic towards the BRI partnership and cooperation.

iv. mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Küreselleşmenin Sonu?
15-16-17 ekim 2020/Ankara

Çin-Afrika İlişkileri Bağlamında Yeni Emperyalizm Tartışmaları

Dr. Tolga Bilener

Galatasaray Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Uluslararası İlişkiler Bölümü

Çin Halk Cumhuriyeti, Soğuk Savaş'ın sona ermesinden bugüne ekonomik küreselleşmeden belki de en yoğun yararlanan ve küresel ticaretteki ağırlığı giderek artan ülkelerden biri olmuştur. Dünya toplam nominal GSMH'sinin yüzde 16-17'sini 14 trilyon dolarla temsil eden Çin, bu açıdan ABD'nin ardından dünyanın ikinci ekonomisi ünvanını hak etmiştir. Çin Halk Cumhuriyeti aynı zamanda dünyadaki toplam dış ticaretin de % 14'ünü elinde tutmaktadır.

Özellikle 2001 yılında Dünya Ticaret Örgütü'ne üye olarak kabul edilmesiyle birlikte Çin'in küresel ekonominin vazgeçilmez bir parçası olduğuna dair pek bir şüphe kalmamıştır. 1949 yılından beri Çin Komünist Partisi'nin (ÇKP) siyasal çoğulculuğa izin yermeyen yönetimi altında yaşayan ülke, son yirmi yıldaki son derece etkileyici büyüme rakamları sayesinde 2020'ye gelindiğinde dünyanın en büyük ikinci ekonomisi konumuna gelmiştir. Yirmi yıl gibi kısa bir süre zarfında "dünyanın atölyesi" ünvanını kazanan ve küresel tedarik zincirlerinin vazgeçilmez oyuncusu haline gelen ülke, uzun yıllar boyunca koruyabildiği yüksek kalkınma oranları sayesinde nüfusunun önemli bir kısmının da yaşam standartlarını yükseltmeyi başarmıştır. Çin bir yandan bir ihracat devine dönüşürken, öte yandan da bir hammadde tüketim devi haline gelmiştir. Bu bakımdan, giderek artan hammadde ihtiyacını karşılamak Pekin yönetiminin temel sorunlarından biri haline gelmiştir. Açıktır ki bu durum, ülkenin dış politika önceliklerini belirlemektedir. Çin'in dış politikasının bir amacı ürettiği ürünler için pazar bulmaksa, diğer bir amacı da üretimi sürdürebilmek ihtiyaç duyulan hammaddelere sahip ülkelerle yakın ilişkiler kurmak olmuştur. Elbette Çin'in bir dünya ekonomi devi

haline gelmiş olması Çin'in kendi içindeki tüm kalkınma sorunlarını ya da bölgeler arası gelişmişlik farklarını giderdiği anlamına gelmemektedir.

Afrika kıtası bu çerçevede Çin diplomasisinin en çok önem verdiği sahalardan biri olarak ortaya çıkmıştır. Aslında Pekin'in Afrika'ya önem vermesi son yirmi yılla sınırlı bir olgu değildir. Geçmiş 1960'lara, hatta 1950'lere kadar uzanan bir tarihsel arka plan mevcuttur. Özellikle 1955 tarihli Bandung konferansı (ki Bağılantısızlık Hareketi'nin başlangıcı olarak kabul edilir ve tam da dekolonizasyon dönemine denk gelmektedir) bu açıdan bir dönüm noktasıdır. Çin'in Afrika kıtasına yönelik ilgisini elbette sadece hammadde ihtiyacı ile açıklamak mümkün değildir ve konunun uluslararası politikayı ilgilendiren çok sayıda farklı boyutu da bulunmaktadır. Çin Halk Cumhuriyeti'nin Batı dünyası tarafından tanınma sorunu ve 1949-71 arasında BM Güvenlik Konseyi'ndeki "Çin" koltuğuna Taipei hükümeti'nin (Tayvan) bir temsilcisinin oturması gibi somut olgular Pekin yönetiminin üçüncü dünyada müttefik arama yönünde teşvik etmiştir. Bu olguya 1960'lardan itibaren giderek keskinleşen Çin ve SSCB arasındaki ideolojik kavgayı da eklemek gerekmektedir.

Tüm bu tarihsel arka plana rağmen, Afrika'nın giderek "Çin'in ikinci kıtası" olarak adlandırılmaya başlanması, 21. yüzyılın bir eseridir. Bu adlandırma, Afrika kıtasında Çin'in giderek artan siyasal, ekonomik, diplomatik ve hatta askeri etkisine atıfla yapılmaktadır. Hatta Afrika'nın bir anlamda Çin dış politikası için, araçlar ve amaçlar bağlamında bir laboratuvara dönüştüğü bile iddia edilmektedir. O kadar ki gerek Afrika kıtasında, gerekse Çin'in bu coğrafyadaki etkisinden tedirgin olmaya başlayan Batılı oyuncular nezdinde, Pekin'in Afrika'daki takip ettiği siyaseti bir tür yeni sömürgecilik (*neo-colonialism*) yahut yeni emperyalizm (*neo-imperialism*) olarak tanımlayan yaklaşımlar ortaya çıkmıştır.

Bu noktada emperyalizm kavramına dair tartışmaların genel çerçevesini hatırlatmakta fayda vardır. John A. Hobson'un 1902 yılında yayınladığı *Imperialism: A Study* isimli eseriyle birlikte bilimsel literatüre giren emperyalizm kavramı, özellikle Otto Bauer, Rudolf Hilferding, Vladimir İ. Lenin ve Rosa Luxemburg'un çalışmalarında, Birinci Dünya Savaşı öncesinde dünyanın en geniş sömürge imparatorluğuna sahip olan Büyük Britanya'nın emperyalizmi başta olmak üzere Avrupalı güçlerin emperyal politikaları bağlamında etraflı tartışmalara konu olmuştur. Bu

dönemde, olgunluğa ulaşmış bir kapitalist ekonominin küresel boyutta bir etki coğrafyası kurma aracı bağlamında ele alınan emperyalizmin iki temel amacı, mal ihracı ve ardından sermaye ihracı olarak vurgulanmıştır. Burada sorulması gereken soru, 20. yüzyıl başındaki uluslararası sistem, güçler dengesi ve o dönemdeki ekonomik yapılanma bağlamında geçerli olabilecek bir analizin, 21. yüzyıldaki uluslararası duruma uyarlanıp uyarlanamayacağı sorunsalıdır. Bir başka deyişle, bazı yükselen güçlerin günümüzde yürüttükleri dış siyaset, emperyalizm kavramsallaştırmasıyla anlaşılabilir ve tartışılabilir mi? Tıpkı günümüzdeki Çin hakkında olduğu gibi, 19. yüzyılda Büyük Britanya'nın "dünyanın atölyesi" olarak tanımlanıyor oluşu, yine bu oyuncunun aynı dönemde yükselmekte olan ABD, Almanya ve Japonya ile ilişkileri ve gelişkin kapitalist ekonomiler yanında gelişmekte olan kapitalizmlerin de milliyetçilikle olan ilişkileri düşünüldüğünde bu dönemle günümüz arasında anlamlı paralellikler kurulması mümkün olmaktadır.

Bu bağlamda, 19. Yüzyıl sonunda yarı-sömürge konumunda olan Çin'in 21. yüzyıl başında uyguladığı dış siyasetin ve kullandığı uluslararası ekonomik araçların bir tür "tersinden emperyalizm" olarak tanımlanıp tanımlamayacağı ve bunun uluslararası sistem üzerinde ne tür etkiler doğuracağı tartışılmaya değer bir konudur. Tartışmadaki paralelliği güçlendiren bir başka unsur, 19. yüzyılda Batılı emperyalist güçler arasında önemli ve çatışmalı bir paylaşım kavgasına maruz kalmış olan Afrika kıtasının konumudur. Afrika her ne kadar siyaseten istikrarsız ve ağır sosyo-ekonomik sorunlarla baş etmeye çalışan bir coğrafya olsa da, sahip olduğu yeraltı kaynakları nedeniyle günümüzde de büyük ekonomik güçlerin ilgisini çekmektedir. Bu açıdan, dünyanın ikinci büyük ekonomisi konumunda olan ve ekonomik büyümesi büyük ölçüde ihracata dayanan Çin'in de Afrika'ya olan ilgisi giderek artmaktadır. Çin'in Afrika'daki mevcut altyapı yatırımları giderek kapsam ve boyut olarak genişlemektedir. 2003 yılında Afrika'ya dönük doğrudan yabancı yatırımların % 0,3'ü Çin kaynaklıyken, 2016'da bu oran % 5'e ulaşmıştır. Xi Jinping'in 2013 yılında ilan ettiği ve Çin dış politikasının adeta kod adına dönüşen Yeni İpek Yolları (ya da *Belt and Road Initiative* – BRI) projesiyle bu yatırımların artacağı öngörülebilir. Doğrusu Afrika kıtasının da önemli altyapı projelerine ihtiyaç duyduğu bir gerçektir. Bunun dışında, Çin'in buradan hammadde sağlamak dışında mamul mal da satıyor oluşu, Afrika kıtasında yaşayan yerleşik Çinli nüfusun bir milyonu aşmış olması,

kıtadaki Çinli firmaların sayısının 2500'ü bulması, 2017 yılında Kuzeydoğu Afrika'da stratejik bir konuma sahip olan Cibuti'de faaliyete geçen ve Çin'in Asya kıtası dışında konuşlandığı ilk askeri üssü niteliğini de taşıyan askeri tesisi, Birleşmiş Milletler'in Afrika'da yürüttüğü barış operasyonlarına sağladığı önemli asker katkısı, hemen her Afrika ülkesinde bulunan Konfüçyüs Enstitüleri ve belki de daha da önemlisi ve bütün bu unsurların da etkisiyle, Afrika'daki yönetimler üzerinde giderek artan siyasal ve diplomatik nüfuzu, söz konusu tartışmanın önemli parametrelerini oluşturmaktadır. Bu parametrelere Çin'in Afrika'daki ortaklarını borçlandırma tartışmaları da eklenebilir. Örneğin yukarıda adı geçen Cibuti'nin dış borçlarının yüzde 60'ı Çin'e ait borçlar olması bu ülkenin bir Çin askerî üssüne kapı açmasında ne kadar rol oynamıştır? Çin'in Afrika'daki kimi otoriter ve ismi yolsuzlukla anılan yönetimlere verdiği destek de bu bağlamda gündeme getirilebilir. Örneğin Zimbabwe devlet başkanı Robert Mugabe'nin Hong Kong'taki büyük mal varlığı 2019'daki ölümünden sonra gündeme getirilen konulardan biri olmuştur.

Çin'in Afrika kıtasıyla olan ilişkilerini mevcut yönetimlere kişisel düzeyde yürütmenin ötesinde bir kurumsallaştırma isteği de mevcuttur: bu bağlamda oluşturulan FOCAC (Çin Afrika İşbirliği Forumu), 2000 yılından bu yana üç yılda bir toplanmaktadır. FOCAC'ın sekizinci toplantısı 2021'de Senegal'de yapılacaktır. Bu forumlarda sık sık vurgulanan konu Çin'in Afrika ülkelerinin iç işlerine karışmadığı ve dostane bir şekilde Afrika'nın kalkınmasına yardım etme isteğidir. FOCAC'ı örnek alarak Afrika'ya dönük benzer forumlar oluşturan Hindistan ve Japonya, Afrika'nın 21. yüzyılda bu kez de Asyalı güçlerin rekabet alanına mı dönüştüğü sorusunu akıllara getirmektedir.

Çin'in Afrika'daki faaliyetlerinin tamamen dostane olup olmadığı da sorgulanmaktadır. Bu çerçevede 2018 yılı başlarında Fransız basınında yayınlanan bir habere değinilebilir. Söz konusu haber, Etiyopya'nın başkenti Addis-Abeba'da bulunan Afrika Birliği örgütünün merkez binasında yapılan ilginç bir keşifle ilgili olmuştur. Afrika Birliği 55 üyesi olan, ki bu Afrika'daki ülkelerin tamamı demek, bir hükümetlerarası kuruluştur ve amacı da Afrika kıtasındaki iş birliğini geliştirmektir. Dolayısıyla Afrika Birliği binası da Afrika'daki diplomasinin kalbi sayılmaktadır. Bu binayı 2012 yılında Çin hükümeti inşa etmiş ve tüm masrafları da üstlenmiş, binayı "Çin ve Afrika halklarının" dostluğuna

armağan etmiştir. Önemli bir diplomatik jesttir ve belki de Çin'in Afrika'ya ne kadar önem verdiğinin iyi bir sembolüdür. Sorun şu ki, 2018 yılı başlarında Fransa'nın saygın gazetelerinden *Le Monde*'da yayınlanan haberde binanın bilgi-işlem departmanından Şanghay'daki bir server'a düzenli olarak data aktarıldığı, üstelik binanın pek çok yerinde duvarların içine saklanmış mikrofon sistemleri bulunduğu iddia edilmiştir. İddialar hem Çin hem de Afrika Birliği tarafından yalanlanmıştır. Elbette haberin içeriği kadar, böyle haberin Fransız basınında yayınlanmış olması da önem taşımaktadır. Tam da Afrika'da Çin'in artan etkisinin sorgulandığı ve Çin'in "gerçek amaçlarının" neler olduğu konusunda tartışmaların yürütüldüğü bir dönemde bu iddianın ortaya çıkması dikkat çekici olmuştur. Çünkü biliyoruz ki, Çin'in genel dış politika söylemi, bu sadece Afrika'ya dönük değil, tüm ülkelere dönük benzer bir söyleme sahiptir: "kazan-kazan ilişkisi", "karşılıklı fayda", "bizim müttefiklerimiz değil, dostlarımız var", "Afrika güçlüyse Çin de güçlüdür" vs. Oysa ki hem Afrika'da, hem de Afrika'ya özel önem veren Batı ülkelerinde son yıllarda "madalyonun öbür yüzü" sık sık tartışılmaktadır. Hatta açıkça yeni bir tür kolonyalizmin yerleşmekte olduğu iddiaları dile getirilmektedir. Oysa Çin'in bir tür "güney-güney" ya da "mazlum milletler" dayanışması söylemi, Çinli yetkililerin Afrikalı muhatapları karşısında sık sık dile getirdikleri bir konudur.

Dolayısıyla bu "yeni emperyalizm" tartışmalarının hangi amaçla ve kimler tarafından yapıldığını da incelemek gerekmektedir. Bu türden bir kavramsallaştırmanın akademik bir araştırma konusu olmanın yanında, uluslararası politikada neye karşılık geldiği, hangi oyuncular ve ne tür siyasal amaçlar ile bağlantısı olduğu incelenmelidir. Nitekim Çin ve Afrika arasındaki ilişkilerin niteliği ve geleceği konusunda yapılan Batı kaynaklı araştırmalar ile Çin'in bu tür kavramsallaştırmalara olan tepkisi ve Pekin'in Afrika ile olan ilişkilerini tanımlayış biçimi tabana tabana zıt bir görüntü vermektedir. Afrika'ya özel önem veren Avrupa Birliği'nin Çin'i resmî belgelerinde "sistemik bir rakip" olarak tanımlıyor olmasını da bu resme eklemekte yarar vardır.

Dolayısıyla Çin'in Afrika'daki varlığı kapsamında kendini algılayışı, kendi söylemi, diğer güçlerin onu algılayışı ya da bütün bunların Afrika'da algılanışı arasındaki fark, küresel güç dengelerinin seyri ve uluslararası politikanın yorumlanmasıyla ilgili önemli ipuçları sunmaktadır. Küreselleşmeyi ve/veya küreselleşmenin sonunu tartışırken

Çin'in dünya politikasında giderek artan etkisini ve onun için önemli olan (Afrika gibi) coğrafyaları akılda tutmanın önemi ortadadır.

Anahtar Kelimeler: Çin, Afrika, Küreselleşme, Yeni Emperyalizm, Yeni Sömürgecilik

iv. mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Küreselleşmenin Sonu?
15-16-17 ekim 2020/Ankara

Hegemonyanın Ötesinde: Küresel Politik Ekonomide Çok-merkezlilik ve Çin'in Önde Gelen Bir Dış Sermaye Kaynağı Haline Gelmesi

Dr. Veysel Tekdal

Eskişehir Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Uluslararası İlişkiler Bölümü

Bu bildiri küresel politik ekonomide Transatlantik merkeze dayanan hegemonya varsayımının açıklama gücünü tartışmaya açmaktadır. Bildiri günümüz küresel politik ekonomisini kavrama çabalarının onun giderek daha çok belirginleşen çok-merkezli halini dikkate alması gerektiğini ileri sürmektedir. Bu çok-merkezliliğin ortaya çıkmasında önemli bir faktör Çin'in küresel ekonomide önde gelen bir ticaret, üretim ve daha yakın zamanda da sermaye kaynağı olarak ortaya çıkmasıdır. Bunlar arasında, ilk iki boyuta kıyasla çok daha az dikkate alınmasına rağmen, Çin'in sermaye kaynağı haline gelmesinin özel bir önemi olduğu ve çok-merkezliliğin başat bir unsuru olduğu iddia edilmektedir. Bu argüman üç adımda açıklanmaktadır.

İlk adımda hegemonya kavramının, küresel politik ekonominin halini anlamada neden giderek daha az işe yarar bir kavram haline geldiği üzerinde durulmaktadır. Kabaca son 10 yılda dünya siyaseti ve özelde de küresel politik ekonomi ile ilgili yakın zamana kadar yaygın kabul gören birçok varsayıma şüpheyile yaklaşılmaya başlanmıştır. Bunlardan belki en önemlisi, dünya ekonomisinde Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) liderliğidir. Birçok gözlemci dünya ekonomisinde çoklu ekonomik merkezler etrafında şekillenme yönünde bir değişim olduğunu gözlemlemektedirler. Özellikle 2008 Küresel Ekonomik Krizi, ABD'nin maddi, kurumsal ve fikirsel liderliğine ilişkin sınırlılıkların göz önüne çıktığı bir an olarak yorumlanmaktadır (Layne 2018). Gerek ABD gerekse diğer gelişmiş ekonomiler, 2008 Krizi'nden bu yana uzanan dönemsel bir "durgunluk" yaşamaktadırlar. İleri ekonomilerin düşük büyüme

performanslarına karşılık, yükselen ekonomilerin nispeten daha iyi büyüme performansı sağladıkları ve dünya ekonomisinde ağırlıklarının artma eğiliminin güçlenerek devam ettiği görülmektedir (Narlikar ve Kumar 2012). Bu durum küresel ekonomik düzende gücün daha çok dağılma göstermesi yönünde bir değişime işaret etmektedir.

Bu tartışmalarda Çin'e özel bir önem atfedildiğini gözlemlenmektedir. Bu, Çin'in küresel ekonomide kapladığı alanın 2000'lerin ortasından itibaren belirgin bir şekilde artmış olması itibarıyla şaşırtıcı değildir. 1990'lardan itibaren önemli bir ticaret ve üretim gücü olarak yükselmeye başlayan Çin, artık önde gelen bir sermaye ihracatçısı konumuna da gelmiştir. Ayrıca Çin, artan ekonomik kapasitesine paralel olarak Asya Altyapı Yatırım Bankası ve Kuşak ve Yol Girişimi gibi ekonomik işbirliği platformları geliştirmektedir. Ya da BRICS işbirliği kapsamında oluşturulan Yeni Kalkınma Bankası ve İhtiyat Akçesi Düzenlemesi örneklerinde olduğu gibi bazı kurumların oluşturulmasında öncü roller üstlenmektedir. Bu kurumlar ve işbirliği mekanizmalarının, ABD öncüsü ya da başat unsurlarından biri olduğu olan Uluslararası Para Fonu, Dünya Bankası, Asya Kalkınma Bankası gibi kurumlara rakip olarak yükseldiği ve bir ölçüde onların altığını oyduğu iddia edilmektedir.

İkinci adımda küresel politik ekonominin güncel dinamiklerinin anlaşılması için geliştirilen alternatif ontolojiler tartışılmaktadır. Küresel politik ekonomide çok merkezlilik ya da çok-kutupluluk argümanı bazı gözlemciler nezdinde kabul görmemekte ve eleştirilmektedir (Starrs 2013; Saull 2012). Bu yöndeki literatür, aldatıcı bir yükselen güçler anlatısı karşısında önemli hatırlatmalar yapmaktadır. Örneğin Starrs (2013) ABD'li ulus-aşırı şirketlerin hala birçok sektörde lider konumda olduğunun altını çizmektedir. Ya da Saull (2012) ABD Dolarının halen rakipsiz oluşuna vurgu yapmaktadır. Fakat bu çalışma, söz konusu literatürün yeni ekonomik güç merkezlerinin ölçeğini ve değişen jeo-ekonomik konfigürasyonların önemini göz ardı ettiğini ileri sürülmektedir. ABD bazı açılardan açıdan rakipsiz bir ekonomik kapasiteye sahiptir; fakat artık 20. Yüzyılın ikinci yarısındaki olduğu haliyle küresel ekonomide hegemonik bir konumda değildir (Sachs 2018, 52).

Bu bildiri çok kutuplaşma argümanını genel hatlarıyla paylaşmaktadır. Fakat tartışmanın kutup metaforu etrafında şekillendirilmesinin sınırlarının altını çizmektedir. Çünkü bu metafor hem

devletlerin hem de şirketlerin rekabet ve işbirliği dinamiklerini iyi yansıtmamaktadır. Temel sorun kutup fikrinin dışlayıcı gruplaşmalar varsaymasıdır. Bu kısıt karşısında alternatif kavramlaştırmalar önem kazanmaktadır. Aktörlerin nasıl bir araya geldiklerini anlamlandırmaya yönelik bu yönde bir alternatifi ağ (*network*) temelli yaklaşımlarda bulmak mümkündür. Bu türden yaklaşımların analitik faydası devletlerin aynı anda hem Batı-merkezli kurumlara ve ağlara hem de görece yakın zamanda şekillenmeye başlayan küresel Güney kaynaklı ağlara dahil olma eğilimine yaptığı vurgudur. Başka türlü ifade etmek gerekirse birbirini dışlayan kutuplar yerine birbirini üzerine binen ve birlikte var olabilen ağlardan söz edilmektedir.

Bu çalışma üçüncü ve nihai adımda, küresel politik ekonomide çok-merkezliliğin başat bir unsuru olarak Çin'in uzun-dönemli sermaye kaynağı haline gelişini, istatistiki kaynaklar ve ilgili literatürün taranması yoluyla gösterilmektedir. Bu çalışmada uzun dönemli sermaye, doğrudan yabancı yatırımlar ve ağırlıklı olarak altyapı projelerine odaklanan ve kalkınma finansmanı olarak tanımlanan sermaye türlerine karşılık gelecek şekilde kullanılmaktadır.

Çin doğrudan yabancı yatırım kaynakları arasında 2012 yılından beri ilk üç ülke arasında yer almıştır. Bazı Asya ve Afrika ülkeleri için önde gelen, gelişmiş ekonomiler için de göz ardı edilemeyecek bir yatırım kaynağı haline gelmiştir. Ayrıca altyapı inşa projesi yatırımlarında da üst sıralara yerleşmiştir. Çin'in bu yöndeki varlığı en belirgin olarak Asya, Latin Amerika ve Afrika'da gözlemlenmektedir. Daha yakın bir dönemdeyse Orta ve Doğu Avrupa ve Balkanlarda varlığının arttığı gözlemlenmektedir. 2010'lu yıllar itibarıyla, Çinli politika bankalarının dış borç hacminin Dünya Bankası'nın önüne geçtiği görülmektedir (Xu ve Carey 2015).

Başka türlü ifade etmek gerekirse, bu bölüm, Çin'in bir küreselleştirici aktör olarak ortaya çıkışını onun önemli bir uzun dönemli sermaye kaynağı haline gelmesi bağlamında tartışmakta ve bunun küresel ekonomi politik açısından fikirsel, kurumsal ve maddi boyutlardaki anlamlarını değerlendirmektedir.

Kaynaklar

- Layne, Christopher. 2018. "The US-Chinese Power Shift and the End of the Pax Americana." *International Affairs* 94 (1): 89–111.
- Narlikar, Amrita, and Rajiv Kumar. 2012. "From Pax Americana to Pax Mosaica? Bargaining over a New Economic Order." *The Political Quarterly* 83 (2). Wiley Online Library: 384–94.
- Sachs, J. D. (2018). *A new foreign policy: Beyond American exceptionalism*. Columbia University Press.
- Saull, R. (2012). Rethinking hegemony: Uneven development, historical blocs, and the world economic crisis. *International Studies Quarterly*, 56(2), 323-338.
- Starrs, S. (2013). American economic power hasn't declined—It Globalized! Summoning the data and taking globalization seriously. *International Studies Quarterly*, 57(4), 817-830.
- Xu, J., & Carey, R. (2015). Post- 2015 Global Governance of Official Development Finance: Harnessing the Renaissance of Public Entrepreneurship. *Journal of international development*, 27(6), 856-880.

iv. mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Küreselleşmenin Sonu?
15-16-17 ekim 2020/Ankara

Küreselleşme ve Ulus-devlet Bağlamında Çevre Güvenliği Sorununa Faydacılık İlkesi Üzerinden Bakış

Dr. Öğr. Üyesi Berna Aksoy Özcan

Nişantaşı Üniversitesi
İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi
Uluslararası İlişkiler Bölümü

Uluslararası İlişkilerde devlet erkinin toplumsal fayda sağlamak için ortak paydada yasalara ihtiyacı vardır. Bu yasalar ortak faydayı maksimum düzeyde sağlamaya hizmet eder. Doğada ise doğanın dengesi için gerekli yasalar yazılı olmasa da genel kural tüm canlıların yaşamsal faaliyetlerinin döngüsünde kayıp-kazanç veya fayda-zarar gözetilmeksizin birbirini tamamlayan yaşamlar üzerine bütünün faydasını temin etmektir. Doğa yaşamın bütününi temsil eder. İçinde acıyı ve keyfi barındırır. Doğanın dengesi üzerinden tek bir canlı türünün sürekli fayda sağlaması tüm diğer canlılar için acıyı katlanılmaz hale getirir. Dolayısıyla tek bir canlının doğaya hükmetmesi diğer canlıların ekosistemden fayda teminini minimize eder, bu da acının maksimizasyonu demektir.

19. yüzyıl düşünürlerinden Jeremy Bentham, faydacılık (utilitarianism) “en çok sayıda insana en fazla mutluluk” ilkesini ortaya atmış ve faydacılık bütününde toplumsal faydayı ele almıştır. Bentham’ın düşüncesinde fayda bireyseldir fakat toplumu etkileme derecesinde ahlaki olmak durumundadır. Kısa vadeli fayda yerine uzun vadeli faydayı sağlayacak kuralların toplum hayatına katkı sağlayacağını, sonuçların eylemlerin yapılış yönteminden daha önemli olduğunu savunmuştur. Etik ve ahlaki politik değerlerin iyi eylemlerle iyi sonuçlar doğuracağını düşünen Bentham, ahlak ve siyaseti birbirinden ayrılmaz iki unsur olarak kabul eder. Her ikisinin de ortak noktasının mutluluk olmasından ötürü hükümetlerin politik tavırlarında bunun göz önüne alınması gerektiğini savunur. Dolayısıyla Bentham’ın faydacılık ilkesinden bahisle çevrenin güvenliği sorununun çözümünde ahlaki ve siyasi olarak ortak tutum

sergilemek hükümetlerin kendi toplumları açısından da faydayı maksimize edecektir.

Küreselleşmenin 21. Yüzyılda teknolojik ilerleme ile ivme kazanmasının beraberinde getirdiği çevre sorunları, uluslararası ilişkilerde işbirliği ihtiyacını kaçınılmaz hale getirmiştir. Küreselleşme, küresel düzeyde faydadan ziyade bir kısmın faydası ve kalan kısmın maruz kaldığı zarar üzerinden devam eden neoliberal politikalarla işlevini yürütmektedir. Çevre sorunları gibi sınırları belirsiz ve etki derecesi uzun vadeli olan sorunlar, genelleştirilmiş politikalarla çözüm bulamamıştır. Çevre sorunlarının sınır tanımazlığı, iklim değişikliği, toprak, su ve hava elementlerinin toplum sağlığı üzerindeki etkisi, salgın hastalıklar, devletlerin sınır güvenliği kadar çevre güvenliğini de göz önüne almaları gerektiğini açıkça ortaya koymuştur. Hatta bu konuda çevre güvenliğine dahil edilen konuların neredeyse tamamı küreselleşmenin sonuçlarından oluşmaktadır. Küreselleşmenin kitle üretimi ve sınırsız arz hedefi, kaynak israfı ve verimsizliği, kalkınma mottosu, iklim değişikliğinin önemli nedenleri arasındadır. Dolayısıyla küreselleşmenin sonuçları itibariyle gıda güvenliği, toplum sağlığı, göç, hava ve su kirliliği, mülteci sorunları, salgın hastalıklar, nüfus artışı gibi ulus-devlet sınırlarında toplum ve çevre güvenliğini etkileyen unsurlar, gelecekte devletler nezdinde öncelikli sorunlar olacaktır. Devlet erkinin toplumsal faydayı arttırmak adına ulusal düzeyde çevre güvenliğini temin etmesi, uluslararası ilişkilerin bütününde tüm devletlerin ortak paydası olarak kümülatif faydayı sağlamaya katkıda bulunacaktır. İşbu noktada küreselleşmenin artan hızı insan-doğa ilişkisi lehinde azaltılmalı, ekonomik ve politik olarak bölgesel veya ulusal düzeyde doğaya ve topluma fayda sağlayacak politikalar oluşturulmalıdır. Neoliberal politikalar, artık ekonomik, sosyal, politik fayda sağlamaktan uzaklaşmış, küresel düzeyde birçok sorunun nedeni olmuştur.

Bu makalede, Bentham'ın faydacılık ilkesinden hareketle, küreselleşme ve çevre güvenliği arasındaki ilişki, toplumsal faydanın maksimize edilmesi noktasında incelenecektir. Ulus-devletin, küreselden ziyade bölgesel düzeyde, kısa vadeden ziyade uzun vadede, insan-doğa ilişkisinde faydayı maksimize edecek sonuçlara odaklı olarak bölgesel ve ulusal düzeyde çevre güvenliği konusunda her türlü iyileştirici politikaları benimseyecek olması gelecekte muhtemeldir. Devletlerin varlık nedeni olan milletlerin devamlılığı, 21. Yüzyılda çevre güvenliğinin korunmasına bağlıdır. Dolayısıyla toplumun çevresinin güvenliği devlet yönetiminin

sorumluluğundadır. Bu durumda hem iktisadi açıdan çevresel kaynakların korunması hem de sosyal adalet açısından hukuki yaptırımların uygulanması gelecek nesiller için de son derece önemlidir ve toplumsal fayda için son derece gereklidir.

Makalede konu üç başlık halinde ele alınacaktır. Birinci bölümde Bentham'ın Faydacılık ilkesinin toplumsal faydayı sağlamakta ahlak ve siyaset dengesinde nasıl gerçekleşmesi gerektiği ve özellikle fayda kavramının ölçülebilir argümanları üzerinden toplumsal fayda-çevre güvenliği ilişkisi değerlendirilecektir. İkinci bölümde ise küreselleşmenin, çevre sorunlarıyla bağlantısı ve ekonomik fayda ile toplumsal faydanın örtüşen ve ayrışan noktaları üzerinde durulacaktır. Küreselleşmenin refah açısından bölgesel düzeyde gelişmiş ve gelişmemiş ülkeler nezdinde bir bölünmeye neden olduğundan hareketle, kazanç-kayıp ikilemi yarattığı ve bunun da insan-doğa dengesinde uzun dönemde onarılmaz sonuçlar yaratacağı, çevre güvenliğini bozacağı ve çözüm sürecine olumsuz etkileri olacağı üzerinde durulacaktır. Üçüncü bölümde ise ulus-devletin, küreselleşmenin getirdiği çevre sorunları karşısında toplum faydası için optimum düzeyde politikalar üretmek zorunda olduğu üzerinde durulacaktır. Bu konuda ise ulus devletin yapısal politikalar üretmesi gerektiğinden hareketle yönetim modeli olarak demokratik ülkelerin daha esnek, otokratik ülkelerin ise esnek olmadığı ve toplumsal faydanın maksimizasyonunu ancak demokratik ülke yönetimlerinin göz önüne alacağını, bunu gerçekleştirirken de yerel yönetimlere daha fazla esneklik sağlayacakları bazı örneklerle ortaya koyulacaktır.

Sonuç olarak küreselleşmenin artık insan-doğa dengesini bozduğu, çevrenin güvenliğini kaynakların bozulması bakımından etkilediği vurgulanacaktır. Son otuz yılda, üretim arzının doğal yaşam dengesinde faydadan çok zarar getirdiği, insanoğlunun yaşam kalitesinin küreselleşmenin refah ve kalkınma ikileminde zarar gördüğü ve artık ulus-devletin yerel, ulusal ve bölgesel düzeyde toplumsal faydayı ön planda tutacak uzun vadeli politikalara ağırlık vermesi gerektiği ve gelecekte de toplumların hem iç politika hem de dış politika araçlarını kullanırken çevre güvenliğini destekleyen politikalar öneren iktidarlara daha sıcak bakma eğiliminde olacağı anlatılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Ulus Devlet, Küreselleşme, Bentham, Çevre Güvenliği, Faydacılık

iv. mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Küreselleşmenin Sonu?
15-16-17 ekim 2020/Ankara

Küreselleşmede Devletlerin Aracı Çok Taraflı Diplomasi ve Birleşmiş Milletlerin Reformu Konusu

Ali Engin Oba
Emekli Büyükelçi
Çağ Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Uluslararası İlişkiler Bölümü

Büyükelçi Mustafa AKŞİN'in anısına...

Diplomasi, devletler arasındaki ve devletler ile diğer aktörler arasındaki ilişkilerin yönetimidir. İkili ve çok taraflı olarak iki alanda değerlendirilen diplomasinin klasik ilgi alanı görüşmeler aracılığı ile sorunların çözümünü sağlamak, barışın gerçekleştirilmesine yardımcı olmaktır.

Küreselleşen dünyada, uluslararası ilişkilerde meydana gelen gelişmeler, devletleri tek başlarına üstesinden gelemeyeceği birçok sorunla karşı karşıya bırakmıştır. Küreselleşmenin etkisindeki 21. yüzyılda, devletlerin siyasal, ekonomik ve kültürel sorunlarının çözümünde çok taraflı diplomasi ön plana çıkmıştır.

Çok taraflı diplomasi, Birinci Dünya Savaşı'nın meydana getirdiği büyük sarsıntının sonucunda, 10 Ocak 1920'de Milletler Cemiyeti'nin kurulması ile ortaya çıkmıştır. Ülkeler arasında iş birliğinin geliştirilmesi ile güvenlik ve barışın sağlanmasını amaçlayan bu kurum, İkinci Dünya Savaşının çıkışını engelleyememiş, beklenen barışın sağlanmasında yeterli olamamıştır. Bu Kurum yerine, bu Savaşın bitiminden sonra, Milletler Cemiyeti tecrübesini de dikkate alarak Birleşmiş Milletler (BM) kurulmuştur.

Soğuk Savaş'ın başından itibaren ABD, çok taraflı diplomasiyi dış politikasının temeli hâline getirmiştir. ABD'nin bu alanda yaptığı öncülük diğer ülkeler tarafından da uygulanmıştır.

Kamuoyunda genel olarak yapılan değerlendirmenin tersine çok taraflı diplomasi, devletlerin hükümranlıklarına karşı değildir, zira, devletler arası iş birliği üzerine inşa edilmiştir.

Kishore Mahbubani'ye göre çok taraflı diplomasi'nin birçok yararı bulunmaktadır. Bu faydalardan birincisi, her şeyden önce bir insanlık parlamentosu olarak dünyadaki yedi milyar insanın oluşturdukları devletlerin temsilcilerinin, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda dünyanın karşı karşıya kaldığı küresel meydan okumalara dair görüşlerini ortaya koymaktır. Bu faydalardan ikincisi, dünyanın acil ihtiyaçları üzerinde durarak bunlara çözüm bulma imkânını yaratmaktır. Bu faydalardan üçüncüsü de norm üretmektir. Gerçekten, çok taraflı diplomasi, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra dünyanın daha medenî bir şekle girmesinde önemli bir rol oynamıştır. Bu çerçevede, 1948'de Uluslararası İnsan Hakları Bildirisi'nin ilânı örnek olarak verilebilir. Bu suretle, çok taraflı diplomasi için üretilen yeni normlar, dünyanın daha medenî hâle gelmesine yardımcı olmuştur. Bunlardan başka, çok taraflı diplomasi, uluslararası anlaşmaların görüşülmesini ve yapılmasını da sağlayarak dünyanın durumunun iyileştirilmesine de katkıda bulunmaktadır.¹

Küreselleşme döneminde, Birleşmiş Milletler ve ona bağlı ajanslıkların uluslararası politikada oynadıkları olumlu rol, uluslararası alanda birleşme hareketlerinin başlayarak gelişmesine katkıda bulunmuştur. Bu çerçevede, Avrupa Birliği, G5, G20 gibi örgütler diğer çok taraflı diplomasi'nin uygulandığı kurumlar olarak belirtilebilir.

Küreselleşme döneminde uluslararası ilişkilerde yükselen güçlerin ortaya çıkması, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra o günkü şartlar etkisinde oluşturulan BM'nin temel organı Güvenlik Konseyi'nin dünya sorunlarının çözümünde yetersiz kalmasına sebep olmuştur. Dünya güçlerinin 1945 dönemine nazaran değişiklik göstermesi ve bunların Güvenlik Konseyi'nde temsil edilmeleri görüşünün yanı sıra Kurumun yapısının gözden geçirilmesi ve BM'nin 21. yüzyıl ile küreselleşmenin şartlarına daha uyumlu hâle getirilmesi konuları ortaya çıkmıştır. Bu şekilde, Birleşmiş Milletler sisteminin reformu konusu ele alınmıştır. Bu

1 Kishore Mahbubani, "Multilateral Diplomacy", The Oxford Handbook of Modern Diplomacy, Oxford University Press, Oxford, 2013, s. 249-250.

bildiri, Birleşmiş Milletlerin reformu ile ilgili olarak hazırlanan uzmanlar raporunu ele alacaktır.² Bu rapor, Birleşmiş Milletler sisteminin tümünü eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirmektedir. Bu çerçevede, halklar nezdinde Birleşmiş Milletlere olan inancın azaldığı, özellikle, Irak Savaşı'nın etkisi bu çerçevede vurgulanmaktadır. Rapor, Birleşmiş Milletlerin dünya için önemi ışığında, bu Örgütün eleştirilmesini ve kamuoyu desteğinin azalması konularının yanında, çok taraflı diplomasiye olan etkili bir inancı da belirtmektedir. Ancak, bu belgenin öngördüğü reform Birleşmiş Milletler'de gerçekleştirilememiştir.³

Gerçekten, 2005 yılındaki Dünya Zirvesi sırasında ele alınan BM reform çalışmalarının en önemli konusunu Güvenlik Konseyi'nin daha etkin, temsil niteliği olan, hesap veren ve demokratik hale getirilmesi amacıyla gereğinin yapılması teşkil etmiştir.

Ancak öngörülen bu reform çerçevesinde, BM Güvenlik Konseyi üyeliğinin sayısının artırılması ve daimî ile geçici üyelerinin durumu konusunda bir görüş birliğine varılamamıştır. Aynı şekilde, Güvenlik Konseyi'nin daimî üyelerinin sahip oldukları veto yetkisinin de değerlendirilmesi konusunda görüş farklılıkları ortaya çıkmıştır.

Ülkemiz, Konsensüs İçin Birlik Grubu içinde yer alarak, daimî üyeliklerin bulunmadığı Güvenlik Konseyi'nin geçici üyeliklerden meydana gelmesi suretiyle 26 üyelik bir konseyi desteklemektedir. Diğer taraftan, bu grup esas olarak Güvenlik Konseyi'nin veto hakkının kaldırılmasını önermektedir. Ancak, bu teklifin gerçekleşmemesi halinde veto hakkının kapsamının sınırlandırılmasını istemektedir. Söz konusu gruba, ülkemiz dışında Arjantin, Güney Kore, İtalya, İspanya, Kanada, Kolombiya, Meksika, Pakistan da katılmaktadır. Çin ile Endonezya grubun gözlemci üyeleridir. Ancak, Birleşmiş Milletlerin reform konusu genel kurul kararı ile daimî beş ülkenin onayına bağlı bulunmaktadır. Bu durum ışığında, Güvenlik Konseyi'nin daimî üyeliklerinin kaldırılması imkansız hale gelmektedir.

A/59/2005 belgesi göz önüne alındığında, Birleşmiş Milletlerin kuvvetlendirilmesi başlıklı bölüm, Birleşmiş Milletler reformu konusuna değinmektedir. Bu çerçevede, genel kurulun geniş bir gündem yerine

2 A/59/2005 Sayılı Uzmanlar Raporu

3 Jean-Marc de La Sablière, Dans les Coulisses du Monde, Paris, 2013, s. 323-340.

uluslararası göç ve terörizm ile ilgili bir sözleşmenin gerçekleştirilmesi konularına önem vermesi önerilmektedir. Ayrıca, genel kurulun sivil topluma yönelik çalışmalarını iyileştirmesi ve komitelerin yapısını gözden geçirmesi istenmektedir.

Diğer taraftan BM'deki üç konseyin, yani; Güvenlik Konseyi, Ekonomik ve Sosyal Konsey ile Vesayet Konseyi'nin aralarındaki sorumluluğun paylaşılması sorunu zamanla dengesizlik yaratmıştır. Nitekim, yukarıda Güvenlik Konseyi'ne değinirken yetersiz temsil ve oluşumun sorun yarattığı vurgulanmıştır. Ekonomik ve Sosyal Konsey'in küresel, ekonomik ve sosyal yönetişime daha çok yönlendirildiği belirtilmektedir. Vesayet Konseyi'nin ise görevlerini başarı ile yerine getirdiği ancak artık önemini yitirdiği kaydedilmektedir.⁴

Belge, Güvenlik Konseyi'nde öngörülen reform konularını ayrıntıları ile ele almaktadır.⁵ Biz bildirimizde ülkemizin yaklaşımını incelemiş bulunuyoruz. Ayrıca bu konuda Dışişleri Bakanlığı Stratejik Araştırma Merkezi tarafından hazırlanan bir belgede, BM'nin değişim içindeki uluslararası çevreye ayak uyduramadığı ve bunun örgütün etkisizliğini yarattığı ve bu nedenle de örgütün özlü bir reforma ihtiyacı olduğu savunulmaktadır.⁶ Bu amaçla, Türkiye'nin BM genel kurulunda ve diğer BM kuruluşlarında çok taraflı diplomasi çalışmalarını etkinleştirerek, BM reform konusunu canlı tutması da önerilmektedir.⁷

BM belgesinde ayrıca, İnsan Hakları Konseyi'nin de reforme edilmesinin gereğinin üzerinde de durulmaktadır.⁸

Koronavirüs ile birlikte, çok taraflı diplomasinin önemi daha belirgin bir şekilde ortaya çıkmış ve dünya kamuoyunun ilgisini çekmiştir. Bu salgın hastalık karşısında, Birleşmiş Milletler Dünya Sağlık Örgütü ile Avrupa Birliği'nin etkisizliği ve içindeki bölünmelerin yanı sıra bu salgın hastalığın ortaya çıkardığı sorunlar, çok taraflı diplomasiyi yeniden dünya kamuoyunun gündemine yerleştirmiştir. Koronavirüsün dünyada hızlı bir

4 A/59/2005, s. 41.

5 A/59/2005, s. 42-43.

6 Oktay F. Tanrısever, Turkey and the United Nations Reform: Turkey's Case for a More Effective Representative and Participatory United Nations, Some papers numara 15, Eylül, 2018, s. 8.

7 Tanrısever, a.g.e., s. 9.

8 A/59/2005, s. 45.

şekilde yayılması ve bu salgın hastalığa küresel bir cevap verilmesi gereği, çok taraflı diplomasinin bu dönemde etkin bir şekilde kullanılmadığını, Birleşmiş Milletler sisteminin de uygun bir şekilde işlemediğini göstererek, Birleşmiş Milletlerin reformu konusuna da dikkatleri yeniden çekmiştir. Bu durum, ortaya şunu çıkarmaktadır: her geçen gün daha da küreselleşen sorunlar karşısında çok taraflı diplomasi nasıl etkin hâle getirilebilir. Böylelikle koronavirüs, küreselleşme döneminde sorunlarla karşı karşıya kalan çok taraflı diplomasinin etkinleştirilmesi gereğini ve bu çerçevede, Birleşmiş Milletler sisteminin reformunun da tekrar ele alınmasının önemini gözler önüne sermiştir.

Amerika'nın, Başkan Trump döneminde çok taraflı diplomasiye ilgisizliği, Çin'in bu aracı iştiaqla kullanmak azmini ortaya çıkarmıştır. Çin, Amerika'nın boşluğunu doldurarak Birleşmiş Milletler sistemini ve çok taraflı diplomasiyi kendi çıkarları için kullanmak istemektedir. Çin'in, Birleşmiş Milletler Ajanslıklarının dördünün başkanlığını ele geçirmesi ile Dünya Sağlık Örgütünü kontrol etmesi, koronavirüs salgınının ortaya çıkardığı çok taraflı diplomasinin bugünkü durumunu özetleyen bir gerçektir.

21. yüzyılda, çok taraflı diplomasinin etkinliğini koruyacağı ve Birleşmiş Milletler sisteminde gerekli reformların yapılması çabalarının bir sonuca ulaşarak, küreselleşmenin daha etkin hâle gelebileceği düşünülmektedir.

BM ve çok taraflı diplomasi konusunu ele aldığım bu sunumumda, BM'de Türkiye'yi başarı ile temsil eden Büyükelçi Mustafa AKŞİN'i anıyor ve hatırası önünde saygı ile eğiliyorum.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, Çok Taraflı Diplomasi, Birleşmiş Milletler ve Ajanslıkları, Birleşmiş Milletler Reformu, ABD, Çin, Avrupa Birliği, Koronavirüs

iv. mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Küreselleşmenin Sonu?
15-16-17 ekim 2020/Ankara

Küreselleşmenin Sınırlarından Küresel Yönetişim Paradoksuna: 21. Yüzyılda Diplomasi Kavramının Yeni Anlamları

Dr. Öğr. Üyesi Cem Savaş
İstanbul Gelişim Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü

Bu bildirinin amacı, 1990'lı yıllardan günümüze kadar gelen küreselleşme tartışması ve literatüründen hareketle çağdaş diplomasinin özelliklerini ve yeni yönlerini eleştirel bir perspektifle incelemektir. Geçtiğimiz on yıl boyunca üzerinde sıkça tartışılan « yeni diplomasi » konusuyla ilgili olarak, artık diplomasinin yalnızca devlet aktörüyle sınırlı kalmadığı ve diplomasinin bu geleneksel aktörün sınırlarını aşarak kendi alanını genişlettiğinden söz edilebilir. Bu bağlamda, diplomasinin etki alanı küreselleşmenin getirdiği koşullar altında genişlemektedir. Ancak halihazırda küresel çapta yaşanan Covid-19 pandemisi çerçevesinde, sağlık diplomasisindekiler başta olmak üzere, neredeyse tüm uluslararası kurumlar daha önce görülmemiş ölçüde bir küresel yönetim kriziyle karşı karşıya kalmıştır. Bu kriz süresince, somut bir uluslararası işbirliğinin ortaya konamaması bir yandan acaba küreselleme sürecinin sonuna gelinip gelinmediği sorusunu gündeme getirmiş, diğer yandan ise küreselleşme koşulları altında devletlerarası temel bir iletişim aracı ve alanı olarak (gerek bölgesel gerekse küresel düzeyde yürütülen) diplomasinin yaşadığı sorunlar ön plana çıkmıştır.

Bu bağlamda, küreselleşmenin bir krizi veyahut *sonu* söz konusuysa bu aynı zamanda uluslararası sistem, devletler ve devletlerin diplomasisinin de bir krizi olarak görülmelidir. Peki, küreselleşmeyle birlikte diplomasinin de sonuna mı gelinmiştir? Teori ve uygulamada, diplomasi nasıl bir krizle yüz yüzedir ve ne ölçüde yapısal bir dönüşüm geçirebilecektir? Küresel yönetim krizinden hareketle, çağdaş diplomasinin çok aktörlülük ve çok taraflılık açısından, küresel bir krize

karşı çözüm sağlamasının önündeki başlıca engeller nelerdir? Tüm bu sorularla bağlantılı olarak, bu çalışmada Soğuk Savaş'ın sona ermesinden bugüne gelen süreçte diplomasinin kapsamının genişlemesine koşut olarak hangi yeni diplomatik araç ve yöntemlerin geliştiği üzerinde durulacaktır. Berlin Duvarı'nın yıkılmasından sonra, « küresel düzenin yumuşaması » kapsamında küreselleşmenin etkisini gösterdiği 1990'larda devlet ya da devlet ittifakları yerine devlet dışı küresel örgütlenme biçimleri ortaya çıkmıştır. 1990'lardan 2000'lere gelindiğinde, küreselleşmenin etki alanının genişlemesiyle karşılıklı bağımlılıklar artmış ve toplumlararası etkileşimler hız kazanmıştır. Bu çerçevede, diplomasinin temel amaç ve araçları da bir dönüşüm geçirmiştir. Küreselleşme ve diplomasi arasındaki tüm bu etkileşimler çerçevesinde, « küreselleşmiş bir sistemde » temel birim küresel sistemin kendisi olup ulusal politikalar, toplum ya da ekonomilerden söz edilmesi arka planda kalmaktadır. Buna karşılık, « uluslararası düzende » ise, temel birim devletler olup egemenlik ve topraksallık fikri ön plandadır. Bu noktada, uluslararası düzenlerin, kendilerini oluşturan devletlerin doğası ve işleyiş mekanizmalarına göre belirlendiğini söylemeliyiz.

Aslında, günümüz uluslararası sistemi bahsi geçen bu iki düzey arası bir yerde konumlanmakta ve « küreselleşmiş uluslararası düzen » tanımlamasına oldukça yaklaşmaktadır. Buna göre, küresel sistemde küreselleşmiş devletler yer alırken devletlerarası ilişkiler ön plandadır. Uluslararası sistemin bugünkü tarihsel koşullarında birden fazla aktörün, birden fazla merkezin ve birden fazla bölgenin giderek daha çok önem kazandığını belirtmek yanlış olmayacaktır. James Rosenau'nun 1990'larda sözünü ettiği « devlet-merkezli çok taraflı düzen » (*multilateral order*) ve « çok-merkezli uluslararası düzen » (*transnationalist order*) bu bağlamda günümüz uluslararası ilişkilerinde diplomasiyi kavramaya yardımcı olmaktadır. Bu sistem tartışmalarından hareketle, gücün küresel ölçekte dağılımı ve değişimi, sisteme etki eden aktörleri de dönüştürmekte ve bunların sayısını artırmaktadır. Bu çerçevede, güncel uluslararası sistem, hiyerarşik ve birçok merkezin birbiriyle etkileşime girdiği karmaşık bir yapı ortaya koymaktadır.

Neoliberal Uluslararası İlişkiler perspektifinden bakıldığında, uluslararası sistemin geçirdiği dönüşümler bağlamında, gücün daha az maddi ya da somut, daha az zorlayıcı ve daha az hiyerarşik bir nitelik kazandığı görülmektedir. Bu durum, modern diplomasinin kullandığı

araçlara etki etmektedir. Bu noktada, günümüzde güç kavramını şekillendiren birçok farklı aktör arasında yatay ve dikey planda gerçekleşen karmaşık etkileşimler bütünüyle karşı karşıya olunduğu vurgulanmalıdır. Bu durum bizi bilhassa küresel düzeyde cereyan eden « uluslararası ilişkileri » ve bunların diplomasi kavramına etkilerini düşünmeye sevk etmektedir. Joseph Nye gibi neoliberal Uluslararası İlişkilerci yazarlar, güç kavramının 21. yüzyıldaki dağılımının ne tek kutuplu ne de çok kutuplu bir sistem ortaya çıkarmadığını, ancak tüm bunların aksine « yapısal bir güce » işaret eden toplumsal şebekeler ağı toplamını teşkil ettiğini ifade etmişlerdir. Bu bağlamda, küresel düzlemde « çok kutupluluk » tüm değerini kaybetmektedir. Çünkü çok kutupluluk dünyanın pek çok bölgesindeki güç merkezleri olarak ele alınan devlet grupları, bloklar ya da kutupların temsiline dayanmaktadır. Oysa 21. yüzyılda uluslararası ilişkilere yön veren güç kavramı, küreselleşmenin toplumsal ve kültürel boyutları etrafında şekillenmekte ve bireylerin, kültürlerin, imge ve fikirlerin yerelden küresele değişik düzlemlerdeki dağılımı ve etkileşimine dayanmaktadır. Bu nedenle, küreselleşme, Steve Smith ve John Baylis'in altını çizdiği üzere tamamıyla tartışmalı ve girift bir kavramlar bütünüdür. Uluslararası İlişkiler literatüründe, öncelikle İngiliz okulunda kendine yer bulan 'Küresel toplum' kavramı, küresel ekonomik sistem, iletişim ağı, küresel bir kültür bağlamında geniş bir toplumsal ilişkiler ağını oluşturmuştur. Kenichi Ohmae gibi globalist yazarlar transnasyonal ağların oluşumu ve güçlenmesi küresel sivil toplumu uluslararası ilişkilerin içinde önemli bir yere koymaktadırlar. Neoliberal, globalist ve İngiliz Okulu'na bağlı eleştirel yazarların yaklaşımdan hareketle, bu çalışma küreselleşme, uluslararası sistem ve diplomasi arasındaki bağları ele alacaktır.

Bildirinin Temel Sorunsalı bağlamında, küreselleşme-devlet ikilemi ve küreselleme sürecinin sonuna gelinip gelinmediği sorusu, devletlerarası temel bir iletişim aracı ve alanı olarak çağdaş diplomasinin de ne ölçüde temel bir sorunsal içinde olduğu üzerinde düşünmemizi gerektirmektedir. Küreselleşme sürecinde diplomasinin, giderek çok aktörlü ve çok taraflı bir hâl alması, diplomasinin küresel düzeydeki etkinliğinin aynı ölçüde ön planda olamamasını beraberinde getirmiştir. Bildirinin Temel Argümanı açısından ise, hem devletlerarası hem de uluslararası etmenlerle şekillenen günümüz uluslararası ilişkiler yapısında bir kurum olarak diplomasinin yaşadığı sorunları ve küresel diplomatik alanın yeni özelliklerini anlamak

için küresel ve devletlerarası analiz düzeylerini birlikte ele alan bir « küreselleşmiş uluslararası düzen » tanımlamasından yola çıkmak gerektiği vurgulanmalıdır. Bu teorik noktadan hareketle ve eklektik, kapsayıcı bir metodolojiyle, Neoliberal, globalist ve İngiliz Okulu'na bağlı düşünceler karşılıklı olarak analiz edilebilecek ve küreselleşme-diplomasi ilişkisinin analitik boyutları kavranabilecektir.

iv. mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Küreselleşmenin Sonu?
15-16-17 ekim 2020/Ankara

Uluslararası Örgütler ve Küreselleşme İlişkisi: Covid-19 Pandemisi Sürecinde Dünya Sağlık Örgütü'ne Yönelik Eleştiriler

Dr. Nergiz Emir
Anadolu Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Küreselleşmeye ilişkin tartışmalar uluslararası hukuk kişileri olan devletler ve uluslararası örgütler arasındaki ilişkinin ortaya konulması bakımından önemlidir. Uluslararası örgütlerin uluslararası hukuk ve politika alanındaki etkinliğine ilişkin teorik tartışmalar Covid-19 pandemisi sürecinde Dünya Sağlık Örgütü'nün yetersizliğine ilişkin fikirlerin ifade edilmesine yansımıştır.

Dünya Sağlık Örgütü, Birleşmiş Milletler Uzmanlık Kuruluşu olarak 1946 yılında kabul edilen kurucu andlaşmasının 1948'de gerekli sayıda devlet tarafından onaylanması üzerine kurulmuştur. Dolayısıyla Dünya Sağlık Örgütü'nün pandemi sürecindeki sorumluluklarının kapsamı kurucu andlaşması çerçevesinde tespit edilebilecektir. Uluslararası örgütlerin faaliyetleri temelde kendisini kuran devletlerin onlara yüklediği fonksiyonların icra edilmesi çerçevesinde yerine getirilmektedir. Ancak elbette bir uluslararası örgüt kurulduktan sonra bağımsız bir uluslararası hukuki kişiliğe sahip olmaktadır. Bu bağlamda Dünya Sağlık Örgütü'nün pandemi sürecindeki etkinliği hukuki alan dışında pek çok farklı değişkene bağlı olsa da Örgüt'ün yetki ve sorumluluklarını yerine getirip getirmediğinin belirlenmesi kurucu andlaşması çerçevesinde tespit edilebilecektir.

Dünya Sağlık Örgütü, hukuki niteliği itibariyle uluslararası bir örgüttür. Uluslararası Hukuk Komisyonu uluslararası örgütleri, “*bir andlaşma ya da uluslararası hukuka göre akdedilen başka bir belge ile kurulan ve münhasıran uluslararası hukuk kişiliğine sahip örgüt*” şeklinde tanımlamıştır. Dolayısıyla uluslararası bir örgüt olarak Dünya

Sağlık Örgütü'nün uluslararası hukuka aykırı eylemlerinden sorumluluğu ileri sürülebilecektir. Uluslararası hukuk, uluslararası örgütlerin sorumluluğunun ileri sürülebilmesi bakımından da son on yılda önemli bir gelişme kaydetmiştir. Zira Uluslararası Hukuk Komisyonu 2011 yılında Uluslararası Örgütlerin Sorumluluğuna İlişkin Taslak Maddeler metnini yayımlamıştır. Dolayısıyla uluslararası örgütlerin uluslararası hukuktaki varlığı andlaşma yapma yetkileri bakımından olduğu gibi sorumlulukları bakımından da ortaya konulmuştur.

Covid-19 pandemisi sürecinde özel olarak Dünya Sağlık Örgütü'nün etkinliğinin sorgulanmasına verilecek cevapların tespiti esas olarak örgütün kurucu andlaşması çerçevesinde değerlendirilebilecektir. Dünya Sağlık Örgütü'nün yerine getirmesi gereken fonksiyonlar, örgütün kurucu andlaşmasının ikinci maddesinde yirmi iki bentten oluşan uzunca bir listede sayılmıştır. Dolayısıyla ilgili örgütün gerekli önlemleri alıp almadığının tespiti kurucu andlaşmada yer alan hükümlere göre tespit edilebilecektir.

Genel olarak küreselleşme sürecinde etkinliği artan uluslararası örgütlere ilişkin eleştirilerin yükselmesi, küreselleşme ile uluslararası örgütler arasındaki bağlantının ortaya konulması bakımından dikkat çekicidir. Hukuki açıdan fonksiyonalist yaklaşıma sıkı sıkıya bağlı kalınırsa; küreselleşmeye rağmen uluslararası örgütlerin etkinliğinin zaten çok sınırlı olabileceği kabul edilmiş olacaktır. Ancak uluslararası hukukta uluslararası örgütler üye devletlerden bağımsız bir uluslararası hukuki kişiliğe sahiptir. Üstelik pandemi sürecinde Dünya Sağlık Örgütü'ne üye olan bazı devletlerin örgütün yetersizliğini ileri sürmesi fonksiyonalist yaklaşımla belirli ölçüde çelişmektedir. Çünkü fonksiyonalizme göre uluslararası örgütlerin faaliyet alanlarının ve yetkilerinin kapsamı kurucu andlaşmaları ile sınırlıdır.

Küreselleşmenin sonunun gelip gelmediği uluslararası ilişkiler, uluslararası hukuk ve politika alanında farklı başlıklarda tartışılabilir. Bu tartışmanın uluslararası örgütler bakımından uluslararası hukuk alanında yürütülmesinde uluslararası örgütlenmeye hangi açıdan bakıldığına göre sonuç değişecektir. Uluslararası örgütlerin sayısının ve etkinliğinin artması ile küreselleşmenin yükselişi arasında paralel bir ilişki söz konusudur. Mevcut durumda uluslararası örgütlerin kendisine üye olan devletler tarafından eleştirilmesi de küreselleşmenin gerilediğine ilişkin bir emare olarak değerlendirilebilecektir. Ancak bu varsayım Dünya

Sağlık Örgütü'nün yetersizliğinin tespit edilmesini sağlamayacaktır. Fakat pandemi sürecinde özellikle ABD'nin Dünya Sağlık Örgütü'ne yönelik eleştirileri kriz durumlarında uluslararası örgütlerin etkinliğinin kırılmasını göstermesi açısından önemlidir. Yinelemek gerekirse bu eleştiriler ilgili örgütlerin etkin olmadığının kabulü bakımından yetersizdir. Fakat devletlerin ekonomik, sosyal ve bilimsel alanda krize girdiği durumlarda uluslararası örgütler üzerinden sorunların çözümünün sağlanması bakımından endişeli olduklarını göstermektedir. Dolayısıyla küresel sistem ve küreselleşmenin içinde bulunduğu kriz durumu pandemi süreciyle birlikte daha açık bir görünüme bürünmüştür.

Küreselleşme sürecinde uluslararası örgütlerin konumunun tespit edilmesi uluslararası örgütlerin hangi kapsamda ele alındığıyla ilişkilidir. Uluslararası örgütlenme, devletlerarası işbirliğinin sağlanması temelinde gelişim gösteren bir olgu olarak ele alındığı takdirde bunların küreselleşme ile ilişkili olduğu açıktır. Küresel düzende de ülkeler arasındaki ekonomik, siyasi ve sosyal ilişkinin gelişmesi esastır. Ancak kriz dönemleri hem küreselleşmenin hem de uluslararası örgütlerin etkinliğinin sorgulanmasına neden olmaktadır.

Covid-19 pandemisinin hem hukuki hem de siyasi alanda önemli sonuçlarının olacağı açıktır. Bunun bir yönü de kuşkusuz küreselleşme sürecine ilişkin gelişmelerin hangi yönde ilerleyeceğinin ortaya çıkacak olmasıdır. Dünya Sağlık Örgütü'ne yönelik eleştirilere rağmen bu sürecin uluslararası örgütler için bir çözülme dönemi olup devletlerin bağımsız hareket etmelerini destekleyeceği kanaatinin oluşması için henüz oldukça erkendir. Çünkü küreselleşmenin belirli ölçüde gerilemesi ve devletlerin bağımsız birer kişi olarak hareket etmeleri söz konusu olsa da dünyanın geldiği noktada koordinasyonun sağlanması bakımından hala uluslararası örgütler ve özellikle Birleşmiş Milletler Uzmanlık Kuruluşları önemli bir yere sahiptir. Fakat Covid-19 pandemisi dünyada bir kriz durumu ortaya çıkarmıştır ve bu dönemde devletler arasındaki ilişkilerin sürdürülmesinde uluslararası örgütlere yönelik eleştirilerin yükselmesi söz konusudur. Bu sürecin ilerleyen yıllarda ortaya çıkabilecek benzer sorunların çözümünde daha başarılı olunabilmesi bakımından uluslararası işbirliği ve koordinasyonun güçlenmesiyle sonuçlanması beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası Örgütler, Küreselleşme, Devletler, Dünya Sağlık Örgütü

Bildirinin Temel Sorunsalı: Küreselleşme ile uluslararası örgütler arasındaki ilişkinin Covid-19 pandemisi sürecindeki gelişmeler kapsamında değerlendirilmesidir.

Bildirinin Temel Argümanı: Covid-19 pandemisi sürecinde uluslararası örgütlerin etkinliğinin sorgulanması, bu örgütlerin etkin olmadığına değil; küreselleşme ile birlikte faaliyet alanları genişleyen uluslararası örgütlerin kriz durumlarında ciddi eleştirilere maruz kalabildiğine işaret etmektedir.

iv. mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Küreselleşmenin Sonu?
15-16-17 ekim 2020/Ankara

Küresel? Kültür

Senem Yıkar

Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi
Siyasal Bilgiler Fakültesi
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü

Küreselleşme ve kültür ilişkisi birçok akademik alanın ilgi duyduğu fakat kavramların birbirlerine etkisi konusunda herhangi bir konsensusun sağlanamadığı bir konudur. Küreselleşmenin kültür üzerindeki etkisine bakmak için küreselleşmeye nereden baktığımız önemlidir. Onu bir baskı ve hegemonyaya özgü bir durum olarak kabul etmek mi (ki bu kültürel emperyalizm tezi olarak da bilinir) ya da karşılıklı etkileşim ve farklılığa vurgu yapan kültürel küreselleşme tezi olarak kabul etmek mi gerektirir. Ya da iki yaklaşımın da bir orta noktası bulunarak bir melez ya da hibrit bir durum mu yaratmak gerektirir.

Kültür toplumu besler ve toplumdan beslenen bir kavramdır. Küreselleşme ise kavramsal olarak ne olduğu anlaşılamayan bir klişe olup, dinamik, değişken ve sentezlenen bir yapıya sahiptir. Temel aktörleri arasında, ulus devlet, uluslararası kuruluşlar, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları yer almaktadır. Bu aktörlerin etkileşimiyle oluşan boyutlarından siyaseten en geride kalanı kültürel boyutudur. Küresel kültürün herhangi bir mekanizma tarafından denetlenmesi çok zordur. Küreselleşme kültür için ne tek başına bir vaat ne de tek başına bir tehdittir.

Kültürel küreselleşme tezine göre; global kültür dediğimiz şey emperyalizmden farklıdır. Çünkü emperyalizm etnik ve ulusal bir ideolojiye ve karaktere sahiptir. Fakat günümüz dünyası tüm bu ulusal düzenin ötesinde teknolojik gelişmelerle beraber kozmopolit bir yapıya sahiptir. Bu kozmopolit yapıyı Helen, Roma ya da 18.yüzyıldaki emperyalizm denen yapıyla kıyaslamak doğru olmaz. Anılan dönemlerde kültürel yapılar küresel değil, hakim medeniyetlerin kendi sembol ve mitlerinden yayılmasından ibarettir. Ancak günümüzde yaşanan durumda

kültür, zaman ve mekana bağlı değildir ayrıca sembollerin karıştığı görülmektedir. Dünyanın kültürel bütünleşmesi yönünde bir inanç vardır ve evrensel kültür üretiminden söz edilmektedir. Bu durum Marshall McLuhan'a ait küresel köy kavramının (1960'lar) ortaya çıkmasıyla da gelişmiştir. Bu ortak kültür inancı ve dünya bilinci tüm dünyada izlenen Netflix şirketinin dizileri, Marvel gibi Amerikan menşeli Hollywood karakterlerin ürünleriyle Disney gibi firmaların bünyesinde başarılı bir şekilde destekleniyor görünmektedir. Buna karşın, bahsedilen gibi Batı kültürel olarak tek bir homojenleşmiş bir yapıya sahip değildir. Örneğin, Amerikan fast food sektörünün karşında gelişen dev bir Amerikan sağlıklı gıda endüstrisi günden güne gelişmektedir. Yine aynı şekilde yıllardır erkek kahramanların başrolde olduğu Hollywood menşeli sinema sektöründe artık kadın ve feminist yönü ağır basan karakterler günümüz sinemasına kazandırılmaya devam etmektedir.

Kültürel emperyalizm tezine göre ise; küresel kitle kültürü Batı merkezlidir ve daima İngilizce konuşur (Stuart Hall-1998). Eşitsizlikler üzerine inşa edilmiş bir küresel hegemonya olarak da adlandırılabilir. Yine bu tezi destekleyen, bu konuda yazılan iki ayrı kitaba değinmekte fayda vardır. Birincisi George Ritzer tarafından yazılan Toplumun McDonaldlaştırılması'dır (1998). Ritzer'a göre toplum Amerikan fast food kültürünün yaydığı temel ilkeler ışığında tüm dünya üzerinde etki kurmaktadır, bu durum McDonaldlaşma kavramıyla ifade edilmektedir. McDonaldlaşmanın kendine özgü dört faktörü vardır, bunlar: etkinlik, hesaplanabilirlik, tahmin edilebilirlik (sunulan ürünleri standartlaşması), kontrol edilebilirliktir (yemek yenilen süreyi kısaltmak adına üretilen rahatsız koltuklar vb.). Ritzer bu değişen süreci eleştirerek toplumların ne kadar az McDonaldlaşırlarsa o kadar daha fazla kendi potansiyellerini ortaya çıkarabilmektedirler. Bu sürecin etkisiyle insanlar potansiyellerini keşfedememekte ve gelişimlerini sağlıklı bir şekilde tamamlayamamaktadırlar. Fakat bu terim kapsamında etkilendikleri durum boyunca da küresel kültüre yaklaşmakta ve toplumlarla olan sosyal iletişimi kuvvetlenerek daha özgüvenli bireyler haline gelmektedir. Sosyal izolasyonla ve iletişim eksikliği nedeniyle yaşanan kavramı ve küresel kültür dünyasını reddetme durumunda kendi dünyasından zorunlu hallerde çıktığı durumlarda sıkıntılı anlar yaşamakta ve alışmaya çalıştığı durumlarla zorluklarla karşılaşabilmektedir. Diğer bir kitap ise Benjamin Barber tarafından yazılan *Mc World*'e karşı Cihat kitabıdır (1995). Bu

kitapta da hem Mc World'ün hem Cihat'ın aynı anda bulunduğu temel bir paradoksu içerir. Birlikte var olmaları hem büyük bir çelişkidir hem de birbirilerine olan gereksinimlerini tartışmaktadır. Edward W. Said'in Oryantalizm'i (1978) ve Samuel P. Huntington'un Medeniyetler Çatışması (1996) adlı eserleri de bu görüşü destekleyen literatürdeki önemli kaynaklardır.

Hibritleştirme ya da melezleştirme olarak adlandırılabilceğimiz orta yol ise; küresel kültür konseptinde, Roland Robinson'un glokalleşme (1992)- yani küresel ve yerel olanın eşanlılığı- (küyerelleşme ya da küreyerelleşme olarak da çevrilmiştir) kavramını geliştirmesiyle beraber küreselleşmenin merkezine kültürü koyar. Bu kavram sonrasında küreselin yerele üstün olduğu 'küreyel' ve yerelin küresel üstün olduğu 'küyerel' gibi kavramlarla geliştirilmiştir. Genel olarak bu görüşte; kültür kilit bir öneme sahip olarak sadece bütünleştirici değil aynı zamanda farklılıkları da göstermeyi sağlayan bir araçtır. Bu söylem kültürel emperyalizmi eleştiren John Tomlinson tarafından da desteklenmiştir. Tomlinson da bu durumu karmaşık bağlantılılık (1998) kavramıyla açıklamaktadır. Son olarak Arjun Appadurai, küresel kültür akış sürecindeki kavramları oluşturmuş (1996) ve etno, tekno, finans, medya ve fikri-mekan olarak durumu açıklamaya çalışmıştır.

Küreselleşmenin kültürel boyutunun yaratmasıyla toplumlarda oluşan kırılmalarda alt kimlikler de ön plana çıkmaya başlar. Bu durum dini, etnik ya da cinsiyet temelli mikro milliyetçilikler yaratır. Az gelişmiş ülkelerde de mikro milliyetçilik örneklerinin daha çok görüldüğü söylenmesine rağmen aslında aynı durum gelişmiş ülkeler içinde de söz konusu olabilmektedir. ABD ve Kanada gibi ülkelerde yerli grupların hak arayışları, ABD'nin merkezinde kendi kurallarıyla yaşayan Amişler gibi toplumların kendilerini ifade edebilmeleri örnek olarak gösterilebilir. Bu durum milli kültürü zayıflatır bir olgu değildir. Çünkü yaşanan en ufak bir anlaşmazlıkta ülkeler milli kartlarını ortaya koyuyor ve birbirlerine ekonomik yaptırım gibi birçok yaptırımlar uyguluyorlar. Küreselleşme ulus-devleti kaldırmak yerine yerel anlamda bilincini artırır ve kendisinin farkındalığını güçlendirir. Aynı zamanda yıllardır süregelen sınır anlaşmazlıkları yaşanan bölgelerde -Dağlık Karabağ, Azerbaycan ve Ermenistan arasında ve Keşmir Sorunu, Hindistan ve Pakistan arasında- ulusal sınır sorunları devam etmektedir. Küreselleşme bu konuda herhangi bir homojenleşmiş dünya yaratıp bu gibi sorunların üstesinden

gelememektedir. Ya da daha pozitif bir örnekle tüm spor dalları için yapılan olimpiyatlar, dünya kupaları gibi çeşitli organizasyonlarda küresel kimlik yerine umulmayan bir ölçüde ulusçuluk ortaya çıkmaktadır.

Küreselleşme ve kültür ilişkisi; daha önce hiç olmadığı kadar farklılıklarımızın temsil edilebilmesine olanak tanınması, toplumlarının birbirlerini daha iyi tanımalarına fırsat verilebilmesi, insan ve insan olmayan tüm canlılar için aranılan hak mücadelelerinde yalnız olmayıp küresel anlamda destek kazanabilmeleri, bilgiye erişimin ve kültürel akışkanlığın hızlanması, küreselleşme ve kültürün birbirleriyle uyumlulaşıp birbirini hem yaratması hem de içermesi şeklinde açıklanabilir tıpkı bir ying yang gibi.

Peter Berger'in de bahsettiği gibi küreselleşmenin kültürel boyutuyla ilgili olarak iki taraflı bir abartmanın olduğu ve küresel kültür denilen kavramın Amerikan ağırlıklı olduğu özelliklerinin inkar edilemez bir tarafı olduğudur. Fakat Amerikan kültürü dediğimiz şey sonradan inşa edilmiş bir üst kimliktir ve kıtada uzun yıllardır yaşayan yerlisine ait bir kültür değildir aslında. Küresel kültür en nihayetinde küreselleşmenin ortaya çıkardığı bir üründür. Küreselleşme kültürel kimlikleri yaratır ve gelişmesinde önemli bir rol oynar. Kültür akışı küreselleşmeyle birlikte hız kazanır. Devletlerin sınırlarını aşan çevreci, feminist gibi sosyal hareketler bu durma örnek olarak gösterilebilir.

Sonuç olarak küresel emperyalizm ve kültürel küreselleşme tezleri arasında bir orta noktayı bulmak en sağlıklı olan yaklaşımdır. Glokalleşme gibi kavramlar türeterek kültürün sadece bütünsel bir öge olmadığını aynı zamanda farklılıklarımızı bir bütün içinde ifade etme yeteneği kazandırdığını fark etmek ve bu farkındalığı yaymak temel amacımız olmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, Kültür, Glokalleşme, Kültürel Emperyalizm, Kültürel Küreselleşme

iv. mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Küreselleşmenin Sonu?
15-16-17 ekim 2020/Ankara

Hegemonya ve Bölgesel Güçler Bağlamında Antik Hellen Siyasal Dünyası

Dr. Öğr. Üyesi Sultan Deniz Küçük
Ankara Üniversitesi
Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi
Tarih Bölümü

Modern siyasi terminolojiye ait pek çok kavramın ortaya çıkıp olgunlaştığı Arkaik ve Klasik Hellen siyasal dünyası, uluslararası örgütlerin prototiplerinin ortaya çıkışına da sahne olmuştur. Ancak bu çağların başat politik örgütlenmesi *polis*'tir ve diğer oluşumlar henüz *polis*'e alternatif oluşturamadıklarından kaynaklarda dolaylı olarak konu edilmiştir. *Polis* ise, siyasi yetkinliği dolayısıyla tarih sahnesinde daima başrolde olmuş ve temel karakteristikleri olarak beliren *eleutheria* (bağımsızlık), *autonomia* (otonomi) ve *autarkeia* (kendine yeterlik) ilkelerinden dolayı daha ziyade dahili kurumları ve işleyişi yönünden irdelenmiş, bu yönüyle antik çağlardan beri kuramsal çalışmalara konu edilmiştir.

Dış politika açısından ise *polis*, Thukydides'in *Tarih*'i ekseninde yorumlanagelse de Platon'un *Yasalar* adlı eseri, özellikle Girit yasaları irdelenirken kullanılan ifadeler, devletler arası ilişkilerin değerlendirilmesine yönelik önemli ayrıntılar içermektedir. Düşününürün bu eserindeki ifadelerine göre barış (*eirēnē*), bir addan öteye geçmez ve gerçekte devletler arasındaki doğal durum, ilan edilmemiş olsa da savaştır (*Leg.* 625e-626a). Bu bakış açısı, dış ilişkiler bakımından *polis* konusunun farklı boyutlarda incelenmesi gerekliliğine işaret eder. Bu bağlamda, ortak dış politikalar hedefi güden ilk örgütlenme faaliyetlerinin irdelenmesi konunun en önemli ayağını oluşturur. Öyle ki bu ilk örgütlenmeler, egemen otoritelerin eşitliği ilkesine dayalı olarak ortaya çıkmaya başlasa da zaman içinde bölgesel güçlerin yükselmeye başlaması ve devletler arası ilişkileri manipüle edebilecek hegemonyaların kurulması ile sonuçlanmıştır.

Arkaik ve Klasik Hellen dünyasında devletler arası ilişkiler farklı kapsamdaki siyasal örgütlenmelerin etkisi altında sürdürülmüş; askeri, etnik ya da siyasi söylemlerle farklı *polis*'ler zaman içinde kendi hegemonya bölgelerini oluşturarak siyasi tarihe yön vermişlerdir. Arkaik Dönem'den itibaren Hellas, coğrafi koşulları dolayısıyla belirli bölgelere ayrılmıştı. Özellikle orta ve kuzey kısımları ile Peloponnesos'un büyük bir kesiminde, içinde *polis*'lerin yanı sıra siyasi yapıları asgari düzeyde olan köy tipli yerleşimler de barındıran *ethnos* bölgeleri bulunmaktaydı. *Ethnos*, en genel tanımıyla ortak kültür ve gelenekler yoluyla bağlı olunan köken bilincini ifade etse de anlamı zaman içinde evrilmişti. Öyle ki bu bölgelerdeki halklar, efsanevi bir kişinin soyundan geldiklerine inanarak, ortak bir tapınakta düzenlenen toplantılarla ve bayramlarla ortak kimlik duygularını yüceltmişler ve dış tehditlere karşı da yine bu tapınakta bir araya gelerek ortak dış politikalar belirlemişlerdi. Dolayısıyla *ethnos*, zaman içinde etnik özellikler çerçevesinde birleşerek oluşturulmuş "birlik devleti" anlamını yüklenmişti. Ancak erken dönemde, siyasi bünyeleri olgunlaşmadığından *polis*'e güçlü bir alternatif oluşturamamışlardı.

Başlangıçtaki *ethnos*'lar, özellikle İÖ 5. ve 4. yüzyılda *polis*'e alternatif oluşturabilecek şekilde siyasi bünyelerini güçlendirmeleriyle antik kaynaklarda çoğunlukla, "birlik" demek olan *koinon* terimi ile tanımlanmaya başlamışlardı. Bunlar içinden Thessalia, Arkadia, Phokis, Akhaia, Boiotia *koinon*'ları öne çıkmaktaydı. *Koinon* bünyeleri içinde *polis*'ler, kendi konseylerini ve kurumlarını muhafaza etmeyi sürdürürken bölgesel yönetimler oluşturulmuştu ve ayrıca *koinon* meclisleri de mevcuttu. (Sealey, 1969). Ancak Boiotia içinde Thebai'n konumu gibi, özellikle güçlü *koinon* örneklerinde *hēgemōn polis*'ler liderlik rolü bakımından öne çıkmaktaydı (Mackil, 2013).

"Attika-Delos Deniz Birliği" ve "Peloponnesos Birliği" gibi askeri ittifaklar (*symmakhia*) çerçevesinde kurulan büyük siyasal oluşumlar da bölgesel güçlerin yükselmesinin zeminini hazırlamıştı. Öyle ki bu oluşumların hegemonik yapısı kaynaklarda kullanılan ifadelerle yansımaktaydı. Örneğin "Peloponnesos Birliği" antik yazında "Lakedaimonialılar ve müttefikleri [*Λακεδαιμόνιοι καὶ οἱ σύμμαχοι*]" olarak ifade edilmekteydi. Askeri ittifakın lideri olan Sparta, ayrı ayrı tüm *polis*'ler ile ittifak yapmış ve dış politikalarda liderlik rolü üstlenmişti. Diğer taraftan kült birlikleri niteliği gösteren *amphiktyonia* oluşumları da farklı devletlerin birleşmesiyle meydana getirilmişti. Amaçları; kutsal bir

yerin, bir tapınağın etrafında birleşerek onu muhafaza etmekte. Dolayısıyla dini yönü ağır bassa da dış politikalar üzerinde yönlendirici etkileri de bulunmaktaydı. Örneğin *amphiktyonia* üyeliği için edilen yeminler ile üye devletler arasında savaş yasaklanır, bu kutsal yere karşı yapılacak herhangi bir saldırıya karşı ortaklaşa harekete geçilir ve “kutsal savaş” ilan edilirdi.

Özetle konu edilen bu oluşumlar, *polis*’ler arası ilişkilerin seyrinde önemli rol oynamıştı. Antik dünyanın önde gelen *polis*’leri, farklı örgütlenmelerin bünyesinden aldıkları güçle yükselişe geçip dayatmacı dış politikalarla güçlerini perçinlerken küçük *polis*’lerin *eleutheria*, *autonomia* ve *autarkeia* olarak belirlenen özgün nitelikleri bu siyasi yapıların bünyesi içinde erimeye başlamıştı. Öyle ki Makedonya Krallığı’nın İÖ 338 yılından itibaren Hellenlerin lideri konumuna yükselmesi ile ortadan kaybolan şey de *polis*’den ziyade Atina, Sparta ya da Thebai gibi *hēgemōn polis*’ler olmuştur (Hansen, 1994).

Kaynakça

- Hansen, Mogens Herman (1994), 'Poleis and City-States, 600–323 B.C.: A Comprehensive Research Programme', D. Whitehead (Der.), *From Political Architecture to Stephanus Byzantius: Sources for the Ancient Greek Polis* (Stuttgart, Franz Steiner Verlag): 9-17.
- Mackil, Emily (2013), *Creating A Common Polity: Religion, Economy and Politics in the Making of the Greek Koinon* (Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press).
- Platon *Leg.* (Platon, *Leges*) = çev. C. Şentuna, S. Babür (2007), *Yasalar* (İstanbul: Kabalcı Yayınevi).
- Sealey, Raphael (1969), "Probouleusis and the Sovereign Assembly" *California Studies in Classical Antiquity* (2): 247-269.

iv. mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Küreselleşmenin Sonu?
15-16-17 ekim 2020/Ankara

Küreselleşmenin Paradigmalarını Sorgulatan Alametler (Askeri Harcamalar, İttifaklar ve Bölgeselleşme)

Dr. Öğr. Üyesi H. Nilüfer Uğur-Dalay
Özyeğin Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Kapitalist ekonomik sistemin önemli mali yapısal krizlerinden biri, II. Dünya Savaşı sonrası Fordist sermaye birikimi rejimin ve Keynesçi düzenleme sistemlerinin tükendiği 70’li yıllarda ortaya çıkar. Bu yıllarda merkez ülke sermayeleri, krize uyum sağlayabilmek için alanlarını genişleterek hızla çevre ekonomilere yayılır.

Neo-liberal bu yeni borç krizi yönetim modelinin çevre ülkelere, IMF ve Dünya Bankası’nın finansal destekleri ve reçeteleriyle dayatılması, değer transferlerini hızlandırır. Hızlanan çevreden merkeze değer transferleri, çevre ülkelerde genelleşmiş bir borç krizine yol açarken bir yandan da çevre ekonomilerinin mal ve sermaye piyasalarını tamamen merkez sermayenin kullanımına açar.

Böylece merkezden çevreye ikinci büyük sermaye akımı, ‘yükselen piyasalar’ kavramıyla birlikte başlar. Yapısal krizi yönetecek model 1980’lerde iyice şekillenir: Neo- liberalizm ve emperyalizmin (hegemonyanın) bu modeli, çevre (bağımlı) ülkelerde genelleştirilmiş ideolojik adıyla küreselleşme olur. Bundan sonra dünya küresel bir köy haline gelecektir.

Çok farklı tanımları olsa da, iktisadi bir sistem olarak kapitalizmin ve onun sermaye birikimi paradigmasının dünyaya yayılması olan küreselleşme, bunun önünde engel oluşturan fiziksel, finansal ve hukuki sınırları sarma, delme ve sonunda yok etme süreci olarak tanımlanabilir.

Bu yeni model olan neo-liberalizm, en genel anlamda ticaretin ve sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesi, refah (sosyal) devletin tasfiyesi ve emek faktörünün kazanımlarının sınırlandırılması ya da geri alınması anlamlarına gelir.

Zincirleme olarak, 1987 borsa krizi, 1990 yıllarında çevre ülkelerde (1997-1998 Asya krizi) patlayan finansal krize, o da 2007/2008 yıllarında merkez ülkelere mali kriz olarak ulaşır. Bugün başlayan krizin içinden henüz çıkılamadığı gibi yerine yeni bir sermaye birikimi modeli de geliştirilebilmiş değildir. Yeni güçler, özellikle Çin, ekonomik ve de teknolojik olarak yükselmeye başlamış, eski sistemin egemen güçleri, özellikle de ABD, korunma refleksiyle, milliyetçiliğe yönelmiş, ticaret savaşlarını tetiklemiş, kaygılar hızla siyasi ve hukuki hatta askeri boyutlara taşınmıştır.

Küreselleşmeyle birlikte ülke ekonomilerinin büyümesi arasında bir ilişkinin olup olmadığı tartışmalı bir konu olarak bildirimizin konusunun dışında kalır.

Ekonomik liberalizasyon ve teknolojik gelişmelerin sonucu ülkeler ve insanlar birbirlerine yakınlaşıyorlarsa da, aralarında büyük gelir farklılıkları doğmuştur. Küreselleşmenin bugünkü haritasına baktığımızda gördüklerimiz oransız zenginliğin ve dayanılmaz yoksulluğun coğrafyasıdır.

Geldiğimiz noktada halkın borçlanma ve borç ödeme/ödeyememe, iş bulma ve işsiz kalma gibi artan ekonomik korkuları artmış, farklı kültürel korkularla, Brexit, Nazi sempatisi, İslamofobi, ırkçılık, ‘yerlilik’, dincilik biçimleri altında ‘Hristiyan uygarlık elden gidiyor korkusunu’ etkileyerek siyasi tercihleri değiştirmiştir. Ülkelerin düzenleri dağılırken, çevre ülkelerde hızlanan ekonomik ve siyasi çürümenin yarattığı insani felaketler, merkez ülkelere doğru, göç ve göçmen dalgası yaratmıştır. ‘İlliberal demokrasi’, ‘neo-liberal otoriterlik’ kavramları ortaya çıkarak demokrasi tartışmaya açılmıştır: Seçimler ne işe yarar? Demokrasi ve liberalizm bunun neresinde?

Emperyalist rekabet sertleşir, küresel ekonomik-güvenlik mimarisi dağılırken karanlık bir dalga yükselmektedir. Güvenlik politikaları, serbest ticaretin, küreselleşmenin stratejik bir tehlike olarak görülmesiyle yeniden şekillenmektedir. II. Dünya Savaşı sonrası düzenin bozulduğu göz önüne alınarak, sanayi ve savunma yapılanmasını güçlendirmek, ‘bir sanayi politikası’ düşünmek gerektiği dillendirilmeye başlanmıştır.

Risk hesaplarına dayanan ulusal güvenlik, önleyici güvenlik mantığı, 11 Eylül 2001 yılında belirsizliği ana iktidar stratejisi yapmıştır. Nereden ve kimin tarafından geleceği belli olmayan terör veya terörist

imgesi, devletin güvenlik aygıtını ya da idari kapasitesini olağanüstü arttırmış, belirsizliği manipüle ederek korku iklimi yaratmış ve bu sayede korku araçlarını kullanabilmesini mümkün kılmıştır. Bu dönem, iktidarlara toplumu yeniden şekillendirme alanı açılmış ve kolektif belirsizliğin artmasıyla otoriter iktidarlara güçlenmiş, kolektif korku ve belirsizlik küresel anlamda bir iktidar stratejisi olarak benimsenmiştir. Devletler, 11 Eylül sonrasında ‘önleyici güvenlik’ anlayışını uygulamaya koymuştur; tehditleri daha tehditler ortada yokken bulan ve ortadan kaldıran ama bunu yaparken de yakıp yıkmayı ve her tür hak ihlalinin mümkün ve hatta gerekli gören bir anlayışı yerleştirmişlerdir.

1980 Öncesi ve sonrasında yaşanan ekonomik krizlere küreselleşmenin ürettiği çözüm önerileri, şiddet, savaş, baskı, göç, işsizlik, yalnızlaşma, doğa ve çevre üzerindeki baskılar, borçlanmalarla yaratılan ekonomik şiddet, sınır ötesi işgal ve operasyonlar, ırkçılık, milliyetçilik, paramiliter güçlerin yükselişi... olmuştur. İnsanlığa çok büyük tahribatlar veren bu baskı dönemi, ileri teknoloji uygulamalı silah sanayi sayesinde küresel güçlerle diğer halklar arasındaki eşitsizliklerini arttırmıştır.

Ekonomik anlamda ise küreselleşmenin yavaşladığını, uluslararası sermaye hareketleri/GSMH’nin 2007 krizi öncesi %23’den 2018 yılında %5’e düştüğünü, küresel borç stoğu/GSMH’nin 2007 yılında %127’den 2018 yılında %179’ye yükseldiğini, yükselen piyasaların toplam borcunun aynı yıllarda 1.5 trilyon \$’dan 3.7 trilyon \$’a yükseldiğini görürüz.

2016 Yılı nominal verileriyle 73,993,835 milyon ABD \$ olan dünya gayri safi hasılatı içinde ülkelerin paylarına baktığımızda ABD’nin 18,558,130 milyon \$ ve %25 payla birinci, Avrupa Birliği’nin 16,477,211 milyon \$ ve %22 payla ikinci, Çin Halk Cumhuriyeti’nin 11,383,030 milyon \$ ve %15,4 payla üçüncü olduğunu görüyoruz. Bu üç ülke ve birliğin toplamının dünya gayri safi hasılatı içindeki payının % 43 olması ve dünyanın geri kalan ülkelerinin, Birleşmiş Milletlere üye 193 ülke olduğuna göre 164 ülkenin, dünya gayri safi hasılatı içindeki paylarının %57 olması, küreselleşmenin coğrafyasını anlamamızda yardımcı olacaktır.

Bugünün siyasi tablosuna baktığımızda ABD’nin, II. Dünya Savaşı sonrasında kurduğu uluslararası düzendeki en önemli müttefikleri, Almanya ve Japonya ile bağlarının zayıfladığını; AB ve NATO’nun

yaralar alarak Batı ittifakını dağılma noktasına getirdiğini; II. Dünya Savaşı öncesinin militarist güçleri Almanya ve Japonya'nın ittifakın koyduğu sınırlamalardan kurtulmaya başladığını; AB ve Japonya, ABD'nin korumacılık önlemlerine karşı serbest ticaret anlaşması imzaladıklarını görüyoruz.

Güvenlik mimarisiyle küreselleşmenin başladığı dönemde NATO, korku imparatorluğunun tasarımcısı konumunda yer alır. 1980'ler NATO stratejilerinde önemli gelişmelerin olduğu yıllardır. Bu yıllarda savunma harcamaları artırılmış, bunun sonucunda ABD-Avrupa arasında güçler ayrılığı başlamış, Avrupa'ya orta menzilli nükleer füzeleri yerleştirilmiş, NATO'nun 'Esnek Karşılık' stratejisinde değişiklikler yaparak, bir müdahale anında nükleer silahlara başvuru süresinin değiştirilmesi, geciktirilmesi istenmiştir. Oysa 1990'lar, Varşova Paktı'nın feshedilmesiyle NATO'nun varlığının sorgulandığı yıllar olacaktır. Sona ermesinin gerektiğini söyleyenlerin yanı sıra yeni dönemdeki güvenlik sorunlarına yanıt verecek biçimde yeniden yapılandırılması ve genişletilmesini isteyenler de olmuştur.

1990'lı yıllarda NATO, uluslararası alandaki gelişmeler sonucunda işlevlerini yeniden tanımlaması sonucunda üye ülkelerin toprakları dışında da bölgesel sorunlara müdahale edeceği yolunda kararlar alır. Soğuk Savaş sonrası değişen güvenlik ortamı, oluşturulan yeni stratejileri geliştirir. 1989- 1991 Yılları arasında yapılan Zirvelerde, ABD'nin Avrupa'dan asker çekmesi, Varşova Paktı üyelerinin artık düşman olmadığının kabulü, Stratejik anlamda 'İleri Savunma' stratejisinden uzaklaşılarak 'Esnek Karşılık' stratejisine geçmesi, NATO'nun kitle imha silahlarının yayılması, yaşamsal kaynakların (petrol vb. enerji kaynakları) akışının engellenmesi, terörizm ve sabotaj gibi yeni risklerle karşı karşıya olduğunun kabulü, tehdit kavramından risk kavramına doğru kayılması, NATO'nun AB, BAB (Batı Avrupa Birliği) ve AGİT'le işbirliği yapabileceği, BM misyonlarına katılabileceği ve bunların birbirlerini tamamlayıcı olacağı kabul edilir.

NATO'nun 1990'ların başında başlayan işlevlerinde ve yapısında değişim yapma süreci 1999 Washington zirvesi ile somutlaşır. Buna göre, uluslararası çevre belirsizliğini korumaktadır ve bu nedenle de İttifak işlevini yerine getirmeye devam edecektir. Bu belirsizlikler, Avrupa-Atlantik bölgesinde ve çevresindeki istikrarsızlıklar, etnik ve dinsel rahatsızlıklar, toprak anlaşmazlıkları, ciddi ekonomik, toplumsal ve

siyasal güçlükler, insan haklarının ihlali, devletlerin dağılması olarak, önemli bir dönüşümü ifade eder.

İttifakın asıl işlevi üye ülkelerin toprak bütünlüklerinin, siyasal bağımsızlıklarının ve güvenliklerinin korunması olduğuna, barış ve istikrarın korunmasının yeni stratejinin temel dayanaklarından biri olduğuna, güvenlik, danışma, caydırma ve savunma, kriz yönetimi gibi kavramlara ağırlık verilmesine, bu çerçevede, NATO Anlaşması'nın '5.Madde dışı krizlere müdahale operasyonları' (5.md.saldırıya uğrama durumunda ittifak üyesi ülkeye yardım etmeyi karara bağlamaktadır) kavramı ortaya atılarak, doğrudan NATO üyesine saldırı gerçekleşmediği durumlarda da krizlere müdahale edilebileceği kabul edilmesine, alan dışılık konusunun ortadan kalkmasına karar verilir.

Küreselleşmenin başlangıcı olarak kabul edilen 1990'larda küreselleşmeyle birlikte silahlanmanın da arttığını görürüz. İsveç Uluslararası Barış Araştırmaları Enstitüsü (SIPRI) verilerine göre;

- Dünya 2019 gayri safi hasılatı toplamı 86.600milyar \$, dünya askeri harcamaları 1.914 milyar \$, yani hasılatının %2,2 büyüklüğüne ulaşmış gözükmektedir. Bu rakam 1988 yılında 1.538 olduğuna göre 31 yılda askeri harcamalarda % 24'lük bir artış olduğu söylenebilir. 1980-2019 artış oranına 2018 sabit fiyatlarıyla bakarsak artışın % 67 olduğu görülmektedir.
- ABD 1988 yılında 310 milyar \$ olan harcamalarını 2019 yılında 731 milyar \$'a yükselterek 31 yılda askeri harcamalarını % 38 oranında arttırmış gözükmektedir. ABD 1980 ile 1988 yılları arasında harcamalarda %15 artış kaydetmiştir.
- Küreselleşmeyle birlikte silahlanma dünyada ve tek kutup olarak değerlendirilen ABD' artmış gözükmektedir.
- ABD askeri harcamalarının 2018 -2019 arasında artış oranı % 3,6 olmuştur. Bu büyüme 2010 yılından bu yana en yüksek büyüme oranıdır.
- 2019 Dünya askeri harcamalarında içinde ABD'nin payı %38' dir.
- ABD listede onu izleyen 11 ülkeden daha fazla askeri harcama yapmaktadır.
- 2019 verilerine göre dünya askeri harcamalarının %62'sini 5 ülke yapmaktadır: ABD-Çin-Hindistan-Rusya-Suudi Arabistan.

- Bu verilere göre ilk defa üç Asya ülkesi en fazla harcama yapan ülke listesinde yer almaktadır.

Artan askeri harcamalar ve bunların toplumlar tarafından kabulünün ekonomik bir dayanağı vardır: Askeri Keynesçilik. Bu anlayışa göre askeri harcamalar, ekonomik büyümeyi canlandıran bir politikadır. Devletler askeri mal ve hizmet talep ederek ekonomiyi canlandırırlar. Çarpan etkisi ile bu talep artışı ekonomideki diğer mallara olan talebi arttırır. Askeri araştırma ve geliştirme çalışmaları diğer sektörlerde de verim artışlarına yol açar. Teknolojik gelişmeyi destekler. İstihdamı arttırır.

Bu nedenle askeri harcamalar ve askeri sanayii yalnız savaş zamanında değil barış zamanlarında da ekonomik gelişme için desteklenmelidir. Oysa Askeri Keynesçilik politikaları, örnek gösterilen Almanya ve ABD üzerindeki etkileriyle tartışılmış, askeri harcamaların ekonomi üzerindeki çarpan etkisinin sosyal hizmetlere yapılacak harcamaların çarpan etkisinden daha düşük olduğunun ortaya çıkmasıyla dayanağını yitirmiştir.

Bu noktada söylenebilecek olan 1980 sonrası başlayan küreselleşme hareketinin, askeri harcama artışlarıyla desteklendiği ve bu güvenlik politikasının demokratik hakları baskı altına alırken eşitsizlikleri ve kutuplaşmaları keskinleştirmiş olduğudur.

Bugün, son kırk yıllık küreselleşme hareketinin, başlangıç tezlerinden çok farklı yere savrularak korumacılık ve bölgeselleşme hareketleri gibi karşı eğilimleri de doğurmuş olduğunu söyleyebiliriz. Sistemin egemen güçleri, korunma refleksiyle, milliyetçiliğe yönelmiş, ticaret savaşlarını tetiklemiş, kaygılar hızla siyasi ve hukuki hatta askeri boyutlara taşınmıştır.

Bugünün, tek ya da çok kutuplu olmayan dünyası için ‘güçler birlikteliği’ tanımı yapılmaktadır. Ekonomik ve askeri müttefikler arası bağlar ve ittifaklar zayıflamış, dağılmış, ittifakların koyduğu sınırlamalar delinmiş, farklı ticaret, ekonomik ve askeri anlaşmalar, yeni ortaklıklar ortaya çıkmıştır. BRICS, Şanghay İşbirliği Örgütü, Güney Asya Ülkeleri İşbirliği Örgütü, Avrasya Ekonomik Birliği, İskandinav Kurulu, Helsinki tipi süreçler bu değişime örnek olarak gösterilebileceği gibi, Avrupa Birliği’nin NATO’dan bağımsız militarizasyon çalışmaları, 2017 yılında

imzalanan Kalıcı Yapılandırılmış İşbirliği Savunma Anlaşması da bu düşünceyle geliştirilmiş çabalardır.

Diğer yandan P5+1 ülkeleri arasındaki ilişkilerin gerilmesi, bölgesel güçlerin BM Güvenlik Konseyi'nden ve barış güçlerinden daha çok çaba bekleme, bölgesel ittifaklar kurma fırsatını vermektedir.

Küreselleşme süreci teknoloji geliştirme ve kullanımıyla Kuzey ve Güney ülkelerinde ekonomik ve askeri eşitsizlikler yaratmış, bu eşitsizlikler baskıyı gerektirmiş, askeri harcamaları arttırmıştır.

Hegemonya rekabeti sertleşirken, küresel ekonomik-güvenlik mimarisi dağılırken, başka bir muhalif dalga yükselmiş, yeni ittifakları doğmuş, barış arayışları artmıştır. Neo-liberal sermaye, emeğin 19. yüzyıldan beri verdiği mücadelelerle kazandığı hakları teker teker tasfiye ederken, kadim 'toplumsal sorunu' yeniden gündeme gelmiş, hak ve özgürlükler, devletin amaç ve işlevleri, hukukun devlet oluşumdaki önemi ve yeri, düzenleme ve denetleme işlevleri yeniden tartışmaya açılmıştır. Etienne Balibar'ın dediği gibi, 'Neo-liberal otoriterlik' kavramının karşısına 'demokrasilerin demokratikleştirilmesi' fikri yükselmiştir.

'Otoriterleşme' köklü bir dönüşüme işaret etmektedir ki bu herkesin hayatını doğrudan etkileyecek bir süreç olarak gözükmektedir. Neo-liberal dönemde gitgide artan eşitsizlikler, 2008'de başlayıp tüm dünyayı etkisi altına alan finansal kriz, 2010'lardan itibaren dünyada giderek artan, yükselen isyanlar, bunların yarattığı tehditleri denetlemeye çalışan otoriter liderler, bunlara karşı etkili olmaya çalışan muhalif proje çalışmaları, barış hareketlerinin gücüyle uluslararası ilişkiler sözlüğüne giren 'peoples' diplomacy' sözcüğü dünyayı çatışmalı alanlara ayırmıştır.

Bütün bunlar olurken, küreselleşmenin yarattığı Covid 19 virüsü, küreselleşmenin bütün çatlaklarını, yanlışlarını ortaya çıkarmıştır. En çok yıkıma uğrayan kesimler, virüsün özelliğinden çok insan eliyle yaratılmış toplumsal eşitsizlikleri dışa vurmuştur. Virüse karşı AB ülkelerindeki içe kapanış küreselleşmeden geri dönüşü çağrıştırarak toplumsal hafızaları zorlamaktadır.

COVID 19 vakası, oldukça kısa sürede, son kırk yılın neo-liberal pargdigmalarını, küresel hegemonyanın dogmalarını altüst etmiştir. Kamu sağlığının piyasa ekonomisi aktörlerine bırakılamayacak kadar önemli olduğu anlaşılmış, yurttaşlık geliri uygulaması, hastaneler, sıhhi malzeme

ve ilaç üreten firmalar kamulaştırmaya başlanmış, bankaların, havayolu, demiryolu şirketlerinin kamulaştırılması tartışılmaya açılmıştır. Maastricht kriterlerinin askıya alınacağı konuşulurken, aşırı küreselleşen üretim zincirlerinin yeniden yerelleşmesi fikri artık bir güvenlik ihtiyacı olarak kendini dayatmıştır. Müştereklerin piyasa ekonomisi tahakkümü dışına çıkarılması, iktisadi küreselleşmeden üretimde yeniden yerelleşmeye dönülmesi, kamunun düzenleyici gücünün sadece yasayla sınırlı kalmayıp, üretim ve dağıtımda da yeniden aktif hale gelmesi gibi önlemlerin salgın sonrasında kalıcı olma ihtimali gözükmiştir.

Covid-19 krizi şimdiden ‘1930’dan bu yana sistemin en şiddetli krizi’ olarak tanımlanmıştır. Tedarik zincirlerindeki kopmanın yadsınamaz etkisine karşın, tüm bunların sebebi elbette tek başına Covid değil, 40 yıldır izlenen neo-liberal politikalaradır.

17 Eylül 2020 tarihli Dr Lucie Béraud-Sudreau’nun kaleme aldığı “COVID-19: A new wave of European arms industry consolidation?” başlıklı SIPRI raporuna göre, ABD ve Avrupa’da silah endüstrisi üretiminde ciddi bir düşme, firma kapatmaları ve konsolidasyon çalışmaları yaşanmaktadır. Virüs, silah endüstrisine de bulaşmış ve nefes almasını zorlaştırmıştır.

Küreselleşmenin sonu, neo-liberalizm ve onun sonuçlarından olan güvenlik kaygısıyla silahlanma, askeri güç artışının kesilmesi, dünya halklarının gereksinimlerine karşılık verecek, ihtiyaçları karşılayacak bir refah devleti gereksiniminin ortaya çıkmasıyla gelmiş olabilir. İnsan odaklı olmayan, tamamen piyasa hareketine dayalı, önüne çıkan her şeyi yakıp yıkan küreselleşme dönemi bitebilir. Küreselleşmeye yönelik itirazlar sınırsız bir piyasacılığa dayanan küreselleşme fikrinin geri gelmesini zorlaştırabilir.

Küreselleşme aktörlerinin ne olacağı, nasıl davranacaklarını bugünden öngörmek güçtür. Dünyanın artık eski dünya olmayacağını söylemek erkense de küreselleşmenin artık aynı olmayacağını görebiliriz. Dünya tarihi, tüm salgın hastalıkların, büyük felaketlerin kısa vadede yıkımlar yaşatsa da toplumu, içinde bulunduğu an öngöremediği biçimlerde dönüştürdüğünü göstermektedir.

BM Genel Sekreteri António Guterres “Virüsün şiddeti savaşın anlamsızlığını ortaya koyuyor. Bu nedenle bugün dünyanın dört bir yanında hemen küresel ateşkes ilan edilmesi çağrısı yapıyorum. Şimdi

silahlı çatışmaları durdurmamız ve hep birlikte hayatımızın gerçek savaşı üzerinde odaklanmamız gerekiyor” demesi bile öngörülemeyen değişimin ipuçları gibidir.

Kırk yıllık küreselleşme deneyimi neo-liberal ekonomi modeli ve onun kurumlaşmasıyla demokrasi arasında genetik bir ilişkinin olmadığını gösteriyor. Liberalizmin iddiasının aksine, piyasa güçlerinin serbestleştirilmesi demokratikleşmeyle eş anlamlı değil.

Modelin tezlerinin aksine küreselleşme bir dizi olumsuz sonucu yaratmıştır. Yaratığı istikrarsızlık bir bölgeden diğerine yayılmaktadır. Gelirler üzerinde eşitsizlikleri azaltma iddiasında bulunurken eşitsizlikleri derinleştirmiştir. Rekabet dinamiğinin, sosyal hakları kısıtlamak, ücretleri düşük seviyede tutarak gerçekleştirmiştir. Demokrasileri derinden sarsarak toplumsal dokuları tahrip etmiş, tepkileri arttırmış ve kutuplaşma yaratmıştır. Otoriter bir kapitalizme yol açmıştır. Bu sonuçların demokrasiyle, bir arada yaşama kültürüyle, insan olmamızın getirdiği doğal haklarla, insanın iyi yaşamasını sağlayacak ideal toplum anlayışıyla ilişkisi olmadığı anlaşılmıştır.

Neo-liberal küreselleşmenin yarattığı otoriter kapitalizm, güvensizleşme, düzensizleşme, kurumsuzlaştırma dalgasına karşı yükselen toplumsal tepkilerin, yeni bir modele dönüşmesinin ürünü ve yeni bir habercisi olabilir.

Çünkü bu otoriterlik, iyi yönetim adı verilen, siyaseti siyasetsizleştirme modelinin yönlendirdiği, liberal kurum ve politikaların iflası üzerine yükselmektedir ki bu da demokratik ve hukuki haklar üzerinde baskı anlamına gelmektedir. Otoriter kapitalizmin regülatör devleti olmadan neo-liberal politikaların uygulanamayacağı, devletin, iktisadi büyümenin önündeki çevre, sosyal hak gibi ‘engellerin’ çıkmamasını sağladığı, bunun sonucunda ortaya çıkan yolsuzlukların da medya destekli baskıyla örtüldüğü, kayırma ekonomilerinin bu regülasyonun bir parçası olduğunu unutulmamalıdır.

Küreselleşmenin finansal krizi aşılmadan gelen Covid-19 salgını bize tamamen insan yapımı olan iklim değişikliğini doğal sanmamamız gerektiğini, tamamen doğal olarak evrimleşip yayılan irüsünü insan yapımı olmadığını, gözle görülmeyecek kadar küçük bir virüsün küreselleşmenin sonunu hazırlamış olabileceğini, ‘Bir dakika durup düşünme zamanı’nın geldiğini, bu sistemin insan yapımı olduğunu ve

zaman içinde evrimleşerek büyük bir canavara dönüştüğünü, ebedi ve ezeli olamayacağını, yerel ve küresel kurumları stress altına alıp, felce uğratanın virüsün değil uluslararası neo-liberal düzenin ekonomi mantığı, toplumsal ilişki tasarımları olduğunu anlatıyor.

Yaşadığımız toplumla ve dünyayla bağımızın kopmaması hangi ilkenin yaşamasına bağlı olduğunu düşünme ve böyle bir ilkenin var olup olmadığını sorma zamanıdır. Varsa nedir bu ilke ya da ilkeler? ...barış içinde yaşamak, adalet, özgürlük, düşündüğünü söyleyebilmek, eşitlik, sevmek, saygı görmek, inanmak, dostluk, dayanışma, dürüstlük, umut etmek...

Şimdi bu ilkeler için kenetlenmenin tam zamanı olsa gerek.

iv. mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Küreselleşmenin Sonu?
15-16-17 ekim 2020/Ankara

Küreselleşme Bağlamında Arap Ayaklanmaları

Doç. Dr. Hilal Görgün

İstanbul Medeniyet Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi
Tarih Bölümü

2010 yılında Tunus'ta başlayıp kısa sürede bütün Ortadoğu'ya yayılan Arap halk ayaklanmalarının nedeni olarak genellikle bu ülkelerin diktatörlükle yönetilmeleri, demokrasi eksikliği, halk üzerindeki baskılar ve gelir dağılımındaki eşitsizlik olarak gösterilir. Gösterilere katılanların en azından demokratik bir toplum düzeni içinde yaşamayı amaçlamadıkları söylenebilir.

Ancak aradan fazla bir süre geçmeden, 2013 yılından itibaren ortaya çıkan yeni durum, bu hareketlere katılanların umutları ve amaçlarının tam aksi neticeler vermiş, şartlar eskisinden daha da kötüleşmiştir.

Bu hareketlerin nedenleri kadar amaçlarına ulaşmadaki başarısızlıklarının farklı şekillerde açıklamaları yapılmaya çalışılmıştır. Bu bildiride ayaklanmalar öncesi sorunlar kadar sonrasında ortaya çıkan durumun, sadece o topraklarda yaşayan insanların arzu, irade ve talepleri ile açıklanamayacağı; bu durumun ikinci dünya savaşı sonrasında ortaya çıkan devlet benzeri yapılardaki yapısal sorunlarla alakalı olduğu ve bunun da, 21. Yüzyılda etkisini daha da arttıran küreselleşme ile doğrudan irtibatlı olduğu tezi üzerinde durulacaktır.

Nitekim Anthony Giddens Modernliğin Sonuçları adlı eserinde “ulus-devlet” sistemini, “kapitalist dünya ekonomisi”, “askeri dünya düzeni” ve “uluslararası işbölümü” ile birlikte küreselleşmenin dört boyutundan birisi olarak ele alarak ulus-devletleri küresel siyasi düzenin başlıca aktörleri arasında sayar. Ancak yukarıda da söylediğimiz gibi Arap devletleri henüz daha “ulus-devlet” sürecini tamamlayamadan bunların çoğu Bertelsmann Transformation Index'te “failed states” (iflas eden devletler) kategorisinde ele alınmaya başlanmışlardır. Bağımsızlıklarını/yarı bağımsızlıklarını yenice kazanmış Arap toplumları

küreselleşme sürecine kendilerini savunacak güçlü bir yapıdan mahrum olarak maruz kalmış; altından tek başlarına kalkamadıkları problemler yumağı ile boğuşmaya başlamışlardır. Gelir dağılımındaki adaletsizliğe bağlı kitlesel fakirlik ve sefalet, sömürü, kişisel ve kamusal şiddet ve bunun neticesinde de kaçınılmaz olarak toplumsal çatışmalar ve iç savaş, o topraklarda ortaya çıksa da, o bölgelerde etkin olan küresel güçlerin çıkar ilişkilerinden bağımsız olarak ele alındığında, esaslı bir boyutu eksik kalacaktır.

Bu çalışmada bu toplumların kendilerini koruyacak modern bir devlet çatısını oluşturamamalarının, sorunların çözilemeyişinin esas nedeni olduğu ve bunun da küresel güçlerle doğrudan alakalı olduğu tezi üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, Arap Baharı, Ayaklanmalar, Arap Dünyasında Demokrasi, İç Savaş

Bildirinin Temel Sorunsalı: 2010 yılında Tunus'ta başlayıp domino etkisiyle kısa sürede bütün Arap coğrafyasına yayılan ve halk ayaklanmalarını küreselleşme bağlamında ele almak bu çalışmanın sorunsalını oluşturmaktadır.

Bildirinin Temel Argümanı: 21. Yüzyıl Arap Ayaklanmaları ortaya çıkışları ve geldikleri nokta itibarıyla sadece bu toplumların kendi iç dinamikleriyle açıklanamayacak boyutta olup, bunların küresel bir bağlamda ele alınmaları anlaşılmalı için daha doğru bir yaklaşım oluşturacaktır.

iv. mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Küreselleşmenin Sonu?
15-16-17 ekim 2020/Ankara

Küresel Terörizmle Mücadelede Türkiye’de Stratejik Güvenlik Yönetimi

Dr. Öğr. Üyesi Ersoy Kutluk

Bandırma Onyedİ Eylöl Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Faköltesi
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü

Global boyutta etkili olan iletişim ve ulaşım devrimleri insanları sınırları aşan, son derece hızlı bir etkileşim sürecinin içine sokmuştur. Bu etkileşim sosyal, kültürel, siyasal, ekonomik ve hukuksal alanlarda değişimi beraberinde getirmiştir. Yaşanan değişim ve zaman zaman ortaya çıkan olumsuz sonuçlarının kontrol altında tutulması her zaman mümkün olmamaktadır. Değişimin hızı, çeşitliliği ve tahmin edilemezliği ön alıcı tüm çabaları boşa çıkarabilmektedir. Birey, toplum ve tüm insanlık bu süreçte bazen hiç de beklenmedik küresel problemlerle karşılaşabilmektedir. Küreselleşme sürecinin belki de en soğuk gerçeği sorunları ‘dışsallaştırma’ imkanının kalmamasıdır. Yaşanan bu sorunlar insanların ürünü olan tüm yapıları, aktörleri, kurum ve işleyişleri etkisi altına alabilmektedir. Bu bağlamda diğer global sorunlarla birlikte terörizmin de küresel boyut ve içerik kazandığı gözlemlenmektedir.

Bugün dünyanın birçok yerinde ve özellikle küresel terörizmin sembolik seçimlerinden dolayı kritik noktalarda terör hadiseleri gerçekleşebilir. Uluslararası ilişkilerin yükselen geriliminden etkilenebilen bu sorun devletlerin reel politika çıkarları nedeniyle farklı bakış açılarıyla ele alınmaktadır. Terörizm ve terör konusunda ortak bir tanıma ulaşamadığı bilinmektedir. Güvenliksizleştirilen ve istikrarsızlaştırılan bölgelerde diğer farklı problemlerle birlikte hatta onları örten bir olgu olarak terörizm incelenmesi, değerlendirilmesi ve yorumlanması oldukça komplike sorunlardan birisidir.

Ulus-devlet düzeyinde bakıldığında ise küresel sorunların hiç de devletlerin isteğine bakmaksızın farklı mecralardan gelebildiği görölmektedir. Bu sorunlardan izolasyon ya hiç ya da ancak sınırlı ve

geçici olarak mümkün olabilmektedir. Günümüz dünyasında ulus-devlet duvarları eskisi kadar yüksek inşa edilememektedir. Devletlerin kendi sınırları içerisinde yalnız ya da düşük yoğunluklu bir etkileşimle, dış dünyanın etkilerinden uzak kalabilmeleri artık pek de mümkün gözükmemektedir. Bu çerçevede Türkiye'nin terörden kaynaklı güvenlik başta olmak üzere birçok küresel sorun ile yüz yüze geldiği görülmektedir. Bu süreçte Türkiye kendi milli güvenliğini stratejik düzeyde sağlamaya çalışırken küreselleşen dünya realitelerini de göz önünde bulundurmalıdır.

Toplumsal her sorun gibi güvenlik sorunları da doğru bir yapılanma ve yönetim süreci ile çözüme kavuşturulabilmektedir. Bu noktada kamu yönetiminin toplumsal sorunların çözümünde kritik bir rol üstlenmeyi sürdürdüğü bilinmektedir. Güvenlik sorunlarının, özellikle de küresel terörizmin kamu yönetimi ile etkileşimi mevcut yapı ve işleyişleri zorlamaktadır. Kamu yönetimi bağlamında bu sorun güvenlik yönetimini daha süratli yenilenmeye, uluslararasılaşmaya ve güvenlik kapsamında 'çevre'ye duyarlı olmaya itmektedir.

Kamu yönetimi karşılaştığı sorunlarla başa çıkabilmek ve çözüm üretebilmek için yapısal ve fonksiyonel olarak reel konjonktüre uyum sağlamaya çalışmaktadır. Küresel sorunların birikimsel etkilerinden kamu yönetiminin kendisini tecrit edebilmesi mümkün gözükmemektedir. Bilakis kamu yönetimi sürekli yeniden şekillenen ve farklı boyutlar kazanan sorunlara karşı insan kaynaklarını, bilgiyi ve tüm diğer faktörleri doğru organize ederek cevap verebilmelidir. Farklı meydan okumalara cevap veriş bir rekonstrüksiyon ve halihazırdaki işleyişin revizyonu ile mümkün olabilecektir. Aksi taktirde kamu güvenliğinde terör dahil olmak üzere yeterli esneklik olmadığı taktirde çevresel adaptasyon tam sağlanamayacak ve bunun sonunda etkililik, verimlilik ve başarı görülmeyecektir. Bu adaptasyonun, uyumun sağlanabilmesi için günümüzde ortaya konulan yaklaşım ise stratejik yönetimdir. Stratejik yönetim ile amaçlanan kazanım, değişen ve hatta öngörü sağlanması zor olan çevresel şartlara uyum sağlanabilmesidir. Bu yaklaşım dünyada yaşanan krizlerle şekillenmiş, gelecekteki farklı durumlara hazırlıklı bir yönetim süreci hayata geçirilmesi amaç edinilmiştir.

Bugün Türkiye'de kamu yönetiminde değişen çevreye uyum stratejik yönetim yaklaşımıyla sağlanmaya çalışılmaktadır. Stratejik yönetim yaklaşımının kamu yönetimine somut yansıması olarak stratejik planlar dikkat çekmektedir. Stratejik güvenlik planlaması ile kamu

yönetimi örgüt dışını da dikkate almakta, iç ve dış uyum gelişim hedefine matuf olarak gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır.

Güvenlik sorunları ve özellikle de küresel terörizmle mücadelede konunun farklı boyutlarıyla incelenmesi gerektiği anlaşılmaktadır. Terörizm psikolojik, sosyolojik, kültürel, politik ve ekonomik boyutlarıyla çok yönlü bir değerlendirmeye tabi tutulmalıdır. Bu değerlendirmelerin bütüncül bir yaklaşımla ele alınabilmesi ise ayrı bir önem arz etmektedir. Farklı boyutları birlikte ele alabilmek ve yönetebilmek stratejik bir bakış açısıyla mümkün olabilecektir. Stratejik güvenlik yönetimi ile sorun uzun dönemli bir perspektifle ele alınabilecektir. Güvenlik sorunları ‘dış/çevre’ tanımının geniş tutulması gereken bir alan olarak dikkat çekmektedir. Bu nedenle güvenlik yönetiminde ulusal ve uluslararası tüm çevrenin çok boyutlu olarak değerlendirmeye tabi tutması ihtiyacı doğmaktadır.

Konu çalışma kapsamında teorik olarak uluslararası belgeler, planlar, raporlar, internet kaynakları ve diğer dokümanlarla birlikte akademik çalışmalar üzerinden araştırılmıştır. Çalışmada öncelikle küresel sorunlar ve özellikle de küresel terörizm kavramsal ve kuramsal olarak incelenmektedir. Daha sonra bir sorunun anlaşılabilmesinin ve ona yönelik çözüm üretilebilmesinin yolunun bu sorunun analizinden geçtiği kabulüyle küresel terörizm farklı boyutlarıyla ele alınmaktadır. İlerleyen kısımda dünyada gerçekleştirilen bazı çalışmalara ve uygulamalara da odaklanılarak küresel terörizmle mücadelede mevcut yaklaşımlar ve durum ortaya konulmaya çalışılmaktadır. Ayrıca Türkiye’de güvenlik alanında stratejik yönetim süreci ele alınmakta, hayata geçirilen uygulamalar değerlendirilmektedir.

Küresel terörizmle mücadelede sorunun tek boyutunu aşan farklı stratejilerin geliştirilmesi, analitik düşünce ürünü planlama ve uygulamaların yapılması ve tüm bunların feedback’lerle (konuyu sürekli yeniden ele alışlarla) revize edilmesi makul gözükmemektedir. Küresel terörizmin analizi neticesinde ortaya konulan boyutlarıyla ilişkili olarak geliştirilen stratejilerin yeni bir yapı ve işleyişle birlikte stratejik yönetim yaklaşımıyla uygulanabileceği çalışma kapsamında dikkatlere sunulmaktadır. Küresel terörizmin farklı boyutlardaki sebeplerinin disiplinlerarası yaklaşımla, bütüncül bir şekilde ve uzun dönemli bir süreç olan stratejik yönetim yaklaşımıyla ele alınması bu soruna karşı üretilen çözümleri değerli ve etkili kılacaktır. Böylelikle bu çalışmada küresel

güvenlik bağlamında terörizmle mücadeleye Türkiye odaklı bir katkı sunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Küresel Sorunlar, Küresel Terörizm, Güvenlik, Stratejik Yönetim, Disiplinlerarası Yaklaşım

iv. mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Küreselleşmenin Sonu?
15-16-17 ekim 2020/Ankara

Teknolojik Değişimin Son Evresi: Küresel Dünyanın Sonu

Prof. Dr. Hüseyin Çelik

Niğantaşı Üniversitesi
Sanat ve Tasarım Fakültesi
İletişim Tasarım Bölümü

Prof. Dr. Uğur C. Özgöker

İstanbul Arel Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Uluslararası İlişkiler Bölümü

Özet

Teknolojik gelişmelerle hızlanan neoliberal politikalar sonucu müşteri olarak görülen halk tabakaları tehdit edilmektedir. Bu şekilde halkı bir meta olarak gören politikalar ile toplumlarda çözülmenin başladığı ve böylece toplumsal rahatsızlıkların giderek arttığı görülmektedir. Bunun sonucu olarak toplumlarda bir içe dönme ve kültürlerin ön plana çıkması ve bu şekilde küreselleşmenin zararlı etkilerinin azaltılması eğilimleri dikkat çekmektedir. Bu bildiride küreselleşmeye neden olan teknolojik ilerlemeler sonucu ortaya çıkan iletişim teknolojilerinin küreselleşmeyi arttırdığı ve buna tepki olarak ulus devletin yeniden önem kazandığı iddia edilmektedir. Özellikle günümüzde Laclau ve Mouffe, Wallerstein, Bauman ve Zizek'in çalışmalarında küreselleşme tehlikesine dikkat çekilmektedir. Bildiride bu dönüşüm interdisipliner bir perspektiften ele alınmıştır. 2000'li yıllara dek küreselleşme, Avrupa Birliği ve çeşitli blokların yüceltilmesi gündemdeyken günümüzde bütün uluslaşma, kültürelleşme gibi olgular tartışılmakta ve küreselleşme insanlığın geleceğine bir tehdit olarak görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, Uluslaşma, Ulus Devlet, Neoliberalizm, Teknoloji.

Abstract

As a result of neoliberal policies accelerated by technological developments, strata of the people who are seen as customers are threatened. In this way, it is seen that the dissolution in societies started with policies that see the people as a commodity and thus social disturbances gradually increase. As a result, the tendencies of an introversion in societies and the emergence of cultures and thus reducing the harmful effects of globalization draw attention. In this declaration, it is claimed that communication technologies that emerged as a result of technological advances that caused globalization increased globalization and the nation state gained importance again in response to this. Especially today, attention is drawn to the danger of globalization in the works of Laclau and Mouffe, Wallerstein, Bauman and Zizek. In the paper, this transformation is discussed from an interdisciplinary perspective. While globalization, the glorification of the European Union and various blocs were on the agenda until the 2000s, today all the phenomena such as nationalization and culturalization are discussed and globalization is seen as a threat to the future of humanity.

Keywords: Globalization, Nationization, Nation State, Neoliberalism, Technology.

Giriş

Teknolojik gelişmeler neoliberal politikaların uygulamasını kolaylaştırmış ve müşteri olarak görülen insanları tehdit etmeye başlamıştır. Bunun sonucu olarak toplum çözülmeye başlamakta ve insan giderek kendi içine dönmektedir. İnsanın toplum ile ilişkisi değişmeye başlamış ve mikro çözümler sunan kültürel oluşumlara sarılarak bu sorunları çözmeye çalıştığı görülmüştür. İnsanın tikelliği ön plana çıkmış ve evrensellik geri plana atılmıştır. Bunun sonucu insanların kendi kabuğuna çekilmesi ve evrensellikten uzaklaşarak kendi başını çaresine bakmasıdır.

Bu bildiride küresel bir köy olacağı düşünülen yeni dünya yaşamında teknolojinin etkisi ortaya konulmakta ve ulus devletlerin daşılarak cemaatleşmenin önem kazandığı iddia edilmektedir. Bir taraftan Avrupa Birliği, ABD, Rusya ve periferisi, Çin ve periferisi gibi oluşumlar eski önemini kaybetmeye başlamış, diğer taraftan ulus devletlerin parçalanma evresine girilmiştir. Böylece cemiyet yani toplum, cemaat yani topluluk oluşumlarının daha önemli olmaya başladığı görülmektedir. Yani çeşitli çalışmalarda iddia edildiği gibi teknoloji bir küresel köy oluşumuna yol açmamakta, aksine köylüleşmiş insanlar biçimine doğru gidildiği görülmektedir. Bu konularda Ernest Laclau ve Chantal Mouffe, Immanuel Wallerstein, Zygmunt Bauman ve Žižek gibi düşünürler bu oluşumunun ilk işaretlerini vermişlerdir. Bu iddialardan hareketle öncelikle tikellik ile evrenselleşme ilişkisi ele alınmalı ve evrenselleşmenin etkilerinin ortadan kalktığı günümüz dünyasında teknolojinin hegemonik sürecin sağlanması için elverişli bir araç olduğu üzerinde durulmalıdır. Sonuçta neoiberalizmin ülkeler ve insanlara dayatmasında bir enstrüman olarak kullanılan teknolojinin evrenselleşmeyi sağlayamadığı ve tikel bireyi çaresiz duruma soktuğu görülmektedir.

Tikellik ve Evrensellik

Günümüzde neoliberal süreç dahilinde hegemonyanın her yere yayılması ve egemen hale gelmesi öngörüsü ilk kez ayrıntılı olarak Laclau ile Mouffe tarafından düşünülmüştür. Çünkü bu düşünürler Şili’de Başkan Allende’nin devrilmesi ile diktatör Pinochet’in iktidara gelmesinin bu oluşum için ilk işaret olduğunu değerlendirmişlerdir. Neoliberal yapının

uygulanması için Milton Friedman gibi iktisatçılar bu ülkeyi bir laboratuvar veya ön hazırlık alanı olarak kullanmışlardır. Ardından neoliberal yapı tüm dünyada egemen olmaya başlamıştır.

Laclau ve Mouffe demokratik siyaseti kendi yokluklar içerisinde yoğrulmuş siyaset toplulukları üzerinde yoğunlaşmış dışlamalarını oluşturduğunu çünkü herhangi bir tikel özne oluşumunu henüz tamamlayamamış ve bir türlü oluşamamış olduğunu öne sürmektedir. Bu tamamlayamamışlık durumu öznenin tam da sınırına tekabül etmektedir. Bu nedenle özne kendini tamamlamak istediğinde bu sınıra toslamakta yani hegemonyanın kucağına düşmektedir (Laclau ve Mouffe, 2017) Arkasından ona boyun eğme ve razı olma davranışını göstermektedir.

Judith Butler’a göre hegemonyanın normatif ve iyimser uğradığı, liberalizmin temel koşullarında daha kapsayıcı, daha dinamik ve somut hale getirerek demokratik olanakları genişletme imkanlarını dayatmaktadır. Bu şekilde bir değişim olanağı, siyasal eklemlenme alanı üzerindeki yapısal sınırlamaların kuramsal bir üst belirlenimciğiyle olanaksız hale getirilirse, o zaman hegemonyanın siyasal projesini korumak için tarih ile yapı arasındaki ilişkiye göz atılmalıdır (Butler, 2009: 21-22).

Bu aşamada Gramsci’nin rıza gösterme, razı olma, kendiliğinden hegemonyaya uyum gösterme hali ortaya çıkmaktadır. İnsanlar ben’den öteye geçtiklerinde tikel öznenin ayrılarak evrenselliğe adım atmaktadırlar. Ben, özgür bir oluşumdur. “düşünüyorum, o halde varım” düşüncesi içerisinde gelişen bu durum özgür bir yapı olduğu kadar dışarıdan soyutlandığı için tek başına varlık göstermektedir. Özgürlüğün tam karşılığı da bu durumdur. Ben, dışa döndüğünde somut gerçeklerle karşılaşır. Platon’un mağara alegorisinde olduğu gibi, normatif olarak dış tarafa girmek için hazırlık yapmaya çalışsa da dış taraf hiç de öğrendiği ve çalıştığı gibi bir yer değildir. Dünya gerçekliği tikel öznenin aksi bir durumdur. Dünya kategorileri devamlı surette evrim geçirerek değişmeye ve şekillenmeye devam etmektedir. Verili bir dünyayı girmek, öznenin artık tikel bir özne olmadığını bize hatırlatır. Kültür bu dayatmanın en önemli figürü haline gelir. Kültür çevrimleri sınırlanmış kendilikler olmadığı için onlar değişim tarzı açısından kendi kimliklerini kurucusu durumundadırlar (Butler, 2009: 29). Hegel “Efendilik ve Kölelik” çalışmasında şunu vurgulamıştır: “Devlet terörü koşullarında hiçbir birey kendi imzasını taşıyan bir nesneyi dışsallaştıramaz. Bilinç, kendi

dolayısıyla dışa vurma kapasitesine kaybetmiştir ve hiçbir şeyin ipini koparıp gelmesine karşı duran özgür bir nesne oluşumuna izin vermez” (Butler, 2009:30).

Böylece birey kendi içine dönmüştür ve çevre ile eklemlenme korkusunu duymaktadır. Kendi mağarasının içerisine çekilir ve kendi iç dünyasına sürüklenmeye ve yok olmaya başlar. Artık hayatta kalanlar birey değildirler. Bu ortamda bunlar hayalet gibi yaşamaktadırlar. Hegemonyanın en fazla etkisinde kalanlar bunlardır.

Evrensellik bu anlamda tüm tikelliği kucaklamadığı, aksine tikelliği temel bir düşmanlık üzerine kurulu olduğu ölçüde, tam da kendisini kurana düşmanlık duymaya ve onu canlandırmaya devam eder (Butler, 2005:32). Çünkü gücünü devam ettirmesi için bu oluşumlara ihtiyacı bulunmaktadır. Bu durum tikelliği devamlı canlı tutar ve tikel her zaman sınıra hamle yapar ve süreç bu girişimlerle devamlı surette devam eder.

Zizek göstergenin yalnızca gösterdiği şeye özsel gibi görünmekle kalmayıp aynı zamanda o şeyi kendisine göre düzenlediği Lacan’ın Kapitone noktası olarak tanımladığı nokta arasında bir paralellik kurmaktadır (Butler, 2005: 35). Günümüzde Zizek’in deyimiyle kendi nesnesini dışarda bırakan teknolojiden bahsetmek gerekmektedir. Göstergelerin aşırılışması ile meydana gelen gösterge enflasyonu teknoloji sayesinde gerçekleşmiştir. Böylece bu simgeleştirme edimi gerçekleştirilmiş olur. Burada nesneye (gösterilen), kullandığı ad (gösteren) aracılığıyla geriye dönük olarak belli bir zorunluk vaz etme eylemi ortaya çıkar. Bu simgeleştirme edimi ürettiği birliği sürdüremeyeceğini anladığında, bastırıp birleştirmeye başladığı toplumsal güçle adın evcilleştirici kaplamasını yarıp ortaya çıktığında parçalanır. Örneğin bir muhalefet noktası bulduğumuzda bu mekanizmayı yarıp parçalanma sonucu oradan çıkan öteki oluşumunda bu durum böyledir. Oysa muhalefet egemenliğin dayanak noktasıdır, egemenlik muhalefetten istifade etmekte, buna karşılık bunu gizlemektedir (Butler, 2005: 37-38).

Zizek, iktidarın bizi kısıtladığı şeye rıza göstermeye bizi mecbur ettiğini ve özgürlük ile direnişin bile bir egemenlik anlayışına dönüştürdüğünü açıklamaktadır Hegemonya bizzat sayısal bir ilişki alanı tanımlamaktadır (Laclau, 2005: 56). Bu siyasal ilişkide iki durum söz konusudur. Birincisinde “toplumun zorla çözülmesinden” kaynaklanırken, ikincisi sivil toplumun kısmi bir kesiminin “genel

egemenliğe” ulaşmasının bir sonucu olarak meydana gelir. İlkinde tüm tikellik çözülürken, ikincisinde tikellikten bir geçiş, evrenselleştirici sonuçların ortaya çıkışının sonucudur. Birincisi durumun dayandığı sosyolojik- teleolojik hipotez söz konusudur: Kapitalist gelişmenin mantığı orta sınıfların ve köylülüğün proleterleşmesine yol açar; sonuçta oluşan homojen bir proleter kitle, burjuvazi ile nihai hesaplaşmasında, nüfusun büyük çoğunluğu haline gelecektir. Yani sonuçta devlet gereksiz hale gelecektir. İkinci durumda ise, aksine, bu türden verili, dolayumsuz bir evrensellik öne sürülemez: Tikel olmaktan çıkmayan bir şey, kendi tikel amaçlarını toplumun evrensel özgürleşme amaçlarıyla özdeşleştirme hakkını göstermek zorundadır. Böylece potansiyel evrenselleştirici sonuç baskıcı bir kesimin uzlaşmazca dışlanmasına bağlıdır. Demek ki, iktidar ve siyasal dolayım, herhangi bir evrensel özgürleşmeci kimliğin ayrılmaz bir parçasıdır. Aksi takdirde sınıflı bir toplumla bağdaşan kısmı ya da sahte evrenselliştir (Laclau, 2005: 57-58). Günümüzde tüm olanlar bitenler bu durumdan kaynaklanmaktadır.

Gramsci sivil toplumu egemenlik olarak tasavvur edilen devletin karşısına koymaktadır. Devlet ekonomik bir örgütlenmedir. Bunu kültür biçimlerini dayatarak ve razı ettirerek yapmaktadır. Günümüzde neoliberal süreçte artık devlete ihtiyaç kalmamaktadır. Çünkü çok uluslu şirketler ile oluşan neoliberal bir örgütlenme günümüzde sihirli sopasını bulmuştur. Teknoloji olarak adlandırılan bu baskı aygıtı hegemonyayı sağlamaktadır. Bu nedenle teknoloji ile hegemonya arasında bu ilişkinin üzerinde durulması gerekmektedir.

Teknoloji ve Hegemonya

Teknoloji yapısı itibari ile totaliter olma eğilimindedir. Bir normatif ve teknik örgütlenme biçimi olan teknoloji talimatlara göre çalıştığında işini başarıyla yapma olanağına kavuşmuş olmaktadır. Toptancı bir düşünceye sahiptir ve karşıtların oluşmasını istememektedir.

Teknolojiyi topluma getirdiğimizde bir kurallar manzumesi olarak tıkr tıkr çalışan bir saat gibi örgütlenme biçimleri ile karşılaşırız. Bu sistemi delmek çıkmak boşuna bir uğraşıdır. Çünkü sistem muhalif çıkışlara izin vermemektedir. İnsanlar bu toplumda kendilerine sunulan seçenekleri kullanabilmektedirler. Aslında seçeneklerin geniş olduğu ve insanların özgürce seçim yaptıkları iddia edilmekte ve insanları buna

inandırılmaktadır. Teknoloji arttıkça toplumsal denetim artmaktadır. Günümüzde bilgisayar ve cep telefonu teknolojilerinde bu durum rahatlıkla görülmekte ve yaşanmaktadır. Böylece makineleşme toplumsal denetimin önünü açmış durumdadır. İnsanları pasifleştirici, devamlı kurallara uygun ve toplumdan yalıtılmasını sağlayan bu süreç insanın yabancılaştırılmasını sağlamaktadır. Böylece ileri teknolojik toplumunun bilimsel ve teknik ilerlemenin bir tahakküm aracına dönüştürülmesine başlanmıştır (Marcuse 2007: 18). İleri teknoloji toplumunda özgürlük, barış ve insan hakları belli sınırlar dahilinde gerçekleştirilmektedir. Marx teknolojik gelişmelerin bir değişim yaratacağını görmüştür. Marx'a göre teknolojik buluşlar, ekonomik etkilerinden başka, insanları gerçeği algılayma biçimlerini etkilemekte, onların sosyal ve zihinsel hayatı anlamlandırma yollarını belirlemektedir (Postman, 2004:31). Bu şekilde gelişen teknoloji siyasal, ekonomik kültür ve sanatsal tahakküme yardımcı olmaktadır. Teknolojiyi bu şekilde kullanma tarzı aynen Alfred Nobel'in barutu insanlığın yararı için icat ettikten sonra bu icadın insanları yok eden bir tek araca dönüştürülmesi gibi teknoloji kötü amaçlar için kolaylıkla kullanılma potansiyelini içerisinde barındırmaktadır.

İleri teknolojik düzenin ussal olması ve bu şekilde içerisinde oluşan mantıksal düzen doğanın kurallarını bir kenara bırakarak kendi düzenini dikte ettirmektedir. İnsan da doğanın bir parçası olduğundan Marcuse'ın dediği gibi tek boyutlu insan ortaya çıkmaktadır. Fakat neoliberal düzende karşı çıkmak hemen hemen imkansızdır. Oluşturulan yetkeci şema tüm insani bilimsel ve teknik faaliyetlerin ruhuna işlemiştir (Çelik, 2018: 34). Teknoloji sayesinde devletler bu evreni medya ile inşa etmektedirler. Güç, sermaye, iktidar ve çıkar ilişkileri üzerine kurulan bu modelde medya başat bir rol oynamaktadır (Chomsky, 1993: 224-225).

Kapitalizm yaptığı sembolik üretimlerle medya sayesinde izleyicileri daha fazla kontrol etmek istemektedir. Meta üretimi, dağıtım ve tüketim pratikleri yeni medya teknolojileri ile üretilmekte ve böylece insanlar neoliberal sürece dahil olmaktadır. Giderek metalaşan, eşitsiz sembolik değişim tarzlarını yaymak için tüketicilerin yaşamlarını biçimlendirecek bir ideoloji dayatılmaktadır (Garnham, 2001: 128).

Medya aracılığıyla üretilen metalar ve sembollerin yaratılan ihtiyaçlarla, yönlendirmeler ve ikna mekanizmaları ve tüketilmesi sağlamaktadır (Çelik, 2018: 125). Medyanın neoliberal politikaların uygulamasındaki bu başat rolü ile kültürel materyalizm ortaya çıkmıştır.

Garnham, bu kavramı sembolik değişimin toplumsal sürecinin indirgenemez maddi belirleyiciliğine ve kapitalist üretim tarzının genel gelişimi içinde meta üretimi ve değişimi alanıyla birlikte gelen bu süreçlerin etkilerine, tarihsel olarak aldığı biçimler etrafında odaklanmayı gerektirdiğini söylemiştir (Garnham, 2001: 133).

Dev şirketler ve çıkarlar neoliberal yapıyı ortaya çıkarmaktadır. Mal ve hizmetlerin serbest dolaşımı olarak tanımlanan bu süreçte batı şirketleri tam hâkim konumundadırlar. Bu süreçte her ülkeye serbest olarak girmek istemektedirler. Liberal süreç ilk kez geçen yüzyılda imparatorlukların dağılmasını sağlamış ve iki Dünya Savaşı ile kaynakların paylaşılmasını tekrar tekrar düzenlemiştir. Bu savaş sonrası oluşan ulus devletler mekanizmasında dahi mal ve hizmetlerin serbest dağılımını sağlayamamış veya bu düzen yeterli olmamış ve soğuk savaş sonrasında neoliberal politikalar uygulanmaya başlamıştır. Bu uygulamalar dünyaya hâkim olan batı da yer alan, iki elin parmaklarını geçmeyen çok uluslu şirketler ile dayatılmaktadır. Gelecekte ulus devletlerin ortadan kalkması, gerekirse binlerce devletin ortaya çıkması ve cemaatleşme ile birlikte mal ve hizmetlerin daha kolay satılmasını mümkün kılan bir oluşumunun arzulandığı bir dünya öngörülmektedir. Bu devletçikler askeri ve ekonomik açıdan hiçbir şekilde güçlü olmayacak, gümrük duvarları ve güvenlik güçlerine sahip olamayacaklar ve böylece şirketlerin bu alanlara girmesi oldukça kolaylaşacaktır. Bu düzen tam da demokratik bir sistemi değil ekonomik bir sistemi öngörmektedir.

Sonuç

Neoliberal süreçte teknolojiden azami ölçüde faydalanılmaktadır. Teknolojinin totaliter bir doğaya sahip olma biçimi ve bu şekilde çalışması kapitalistler tarafından elverişli bir aygıt olarak kullanılmaya başlanmasına neden olmuştur. Birey devamlı surette sistemin dışına çıkmasına çabaladığı halde hegemonik yapının kucağına düşmekte ve sisteme boyun eğmek zorunda kalmaktadır. Bu boyun eğmede teknoloji yaptığı sembolik üretimle bireyin razı edilmesinde ve mücadele etmemesine katkıda bulunmaktadır. İnsanlar sistemin dışına çıkmaya çabaladıklarında bunun boşuna bir çaba olduğunu ve en güzel oluşumun sistem içinde kalınması gerektiği insanlara dayatılmaktadır. Özne bu nedenle evrenselliğe adım atmamakta ve sınıra toslanmaktadır. Bazen

sistem sınır dışına çıkmaya sembolik bir üretim yani teknoloji sayesinde izin vermektedir. Bu mış gibi yapılan izin verme davranışları insanların gazına almaktan öteye geçmemektedir.

Neoliberal taktikler ve oluşumlar mal ve hizmetlerin serbest dolaşımı için aynı tüketici bireylerine ihtiyaçları bulunmaktadır. İnsanlar aynı şekilde düşünmeli ve aynı tüketici davranışları sergilemelidirler. Bu sahte bir evrenselleşme ya da küreselleşme oluşumudur. Küresel dünyanın öngördüğü sınırların kalkması teknoloji sayesinde gerçekleşmiş gibi görünmesine rağmen mal ve hizmetlerin serbestçe akışından başka bir anlam ifade etmemektedir. Teknoloji sayesinde sınırların kalktığı düşüncesinin tam tersi bir oluşumun içerisine girildiği görülmektedir. Sınırlar artık hegemonik yapının belirlediği ve teknik olarak inşa edilen sınırlardır. Böylece sisteme karşı direnme ve muhalefet mümkün olmamakta ve sınırları içerisinde kalmaktadır. Teknolojinin ussal olması zaten totaliter olmasını sağlamaktadır. Totaliter bir yapıdan medet ummak ve teknolojinin insanı özgürleştirdiğini düşünmek hayalci bir yaklaşımdır. Bundan dolayı gelecekte çok uluslu şirketlerin teknolojinin bu totaliter yapısı nedeniyle daha fazla istifade edecekleri ve üstelik devlet yapılarını arzu etmedikleri ve kendine engel olarak gördükleri için bu mücadeleye girecekleri değerlendirilmektedir.

Kaynakça

- Butler, J. (2005) “Kimlik ve Hegemonya: Siyasal Mantıkların Oluşumunda Evrenselliğin Rolü”, Butler, Laclau ve Zizek, Olumsuzluk, Hegemonya ve Evrensellik, İstanbul: Hil.
- Çelik, Hüseyin (2018) *Dil ve Yeni Medya*, İstanbul: Doğu Kitabevi.
- Chomsky, Noam (1993) *Medya Gerçeği*, Çev.: A. Yılmaz, İstanbul: Tümsamanlar Yayıncılık.
- Garnham N. (2001) “Bir Kültürel Materyalizm Teorisine Doğru”, çev.: S. Çelenk, *Praxis* (4), 2001, s.: 126-143, İstanbul: Praxis.
- Gramsci, Antonio (1986) *Hapishane Defterleri: Seçmeler*, Çev.: Kenan Domer, İstanbul: Onur.
- Laclau, E. (2005) “Kimlik ve Hegemonya: Siyasal Mantıkların Oluşumunda Evrenselliğin Rolü”, Butler, Laclau ve Zizek, Olumsuzluk, Hegemonya ve Evrensellik, İstanbul: Hil.

- Laclau ve Mouffe (2017) *Hegemonya ve Sosyalist Strateji Radikal Demokratik Bir Politikaya Doğru*, İstanbul: İletişim.
- Marcuse, Herbert. (2010) *Tek Boyutlu İnsan: İleri İşleyim Toplumunun İdeolojisi Üzerine İncelemeler*, Çev.: Aziz Yardımlı, İstanbul: İdea.
- Postman, Neil (2004) *Teknopoli: Kültürün Teknolojiye Teslim Oluşu*, Çev.: Mustafa Emre Yılmaz, İstanbul: Sentez.
- Wallerstein, Immanuel. (2011) *Dünya Sistemleri Analizi*, İstanbul: BGST.

iv. mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Küreselleşmenin Sonu?
15-16-17 ekim 2020/Ankara

Cinsiyet Ayrımcılığının Küreselleşme Bağlamında Değerlendirilmesi

Melisa Çetin

Ondokuz Mayıs Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Kamu Yönetimi Bölümü

Küreselleşme süreciyle birlikte siyasal, sosyal, ekonomik ve kültürel alanda bir değişimin yaşandığını görmekteyiz. Bu süreç bir yandan kapitalizmin büyümesini ifade ederken bir yandan da eşitsizliği derinleştiren bir özellik göstermektedir. Kimi çevreler tarafından küreselleşmenin dünyadaki refah seviyesini artıracığı söylenirken kimi çevreler ise bu süreci eleştirmekte, sömürgeciliğin modern versiyonu olarak görmektedir. Bu süreçte küreselleşmenin yararları her ülkeye eşit şekilde dağılmamış toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin ve kadın yoksulluğunun artmasına, emeğin feminizasyonuna ve kayıt dışı sektörün genişlemesine sebep olmuştur.

Küreselleşme süreciyle birlikte mal ve hizmetlerin dolaşım hızı artmıştır. Ülke ekonomileri bu durumdan olumlu etkilense de gelirin toplumsal cinsiyete göre dağılımı eşit biçimde gerçekleşmemektedir. Çünkü ataerkil sisteme göre erkek “para kazanan ve evin reisi” olarak görülmektedir. Dolayısıyla iş hayatına katılımda erkek istihdamına daha fazla önem verilmektedir. Kadın ve erkeğin yapmış olduğu işin niteliği de aynı olmamaktadır.

Ekonominin küreselleşmesiyle birlikte kayıt dışı istihdamın da genişlediğini görmekteyiz. Yatırımların küreselleşmesi niteliksiz işçiler aleyhine, sermaye sahipleri lehine işlemektedir. Özellikle 1990’larda yaşanan ekonomik krizlerle birlikte kayıt dışı yani enformel istihdamın daha da arttığını görmekteyiz. Kayıt dışı istihdamda çalışanların büyük çoğunluğu kadınlar olup sosyal güvenceden yoksun kötü şartlar altında çalışmaktadırlar. Küreselleşme, bu yönüyle kadın emeğini adeta görünmez kılmaktadır.

Haberleşme, ulaşım ve teknoloji alanındaki gelişmelere bağlı olarak toplumsal cinsiyet düzeninin de küreselleştiğini, kendini yeniden ürettiğini söylemek mümkündür. Güçlü erkek, kırılgan kadın kalıpları küresel standart haline gelmektedir. İş hayatında kadına biçilen rol de genellikle onun “kırılganlık, sabır, duygusallık” gibi özelliklerine bağlı olarak gerçekleşmektedir. Erkekler ise tam tersine toplumun kendilerine atfettikleri güçlü ve otoriter olma özellikleriyle iş yaşamında yerini almaktadır.

Toplumun kendi değer yargılarına bağlı olarak kurgulamış olduğu “toplumsal cinsiyet” kavramı sahip olunan yeteneklerin de cinsiyete göre dağıtılmasına sebep olmaktadır. Kadınlar ve erkekler daha küçük yaştan itibaren toplumsal cinsiyetin kendilerine biçtikleri rollere göre, kendi cinsiyetlerine uygun iş ve becerileri öğrenmektedir. Kadın ve erkeklerde yaratılan bu algı cinsiyete dayalı iş bölümünün de temelidir. Bu anlayış ilerleyen zamanlarda kadın ve erkeğin iş hayatında eşit ücretlendirilmemesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Erkekler sistem içerisinde yüksek bir konuma gelip sermayeye, mal ve hizmetlere doğrudan el koyabilirken kadınlar ancak kendilerini geçindirebilecek kadar üretimde yer almaktadır.

Kadının istihdama katılımı yeni bir olgu gibi algılsa da kadın yüz yıllardır evin içinde veya dışında çalışma hayatının bir parçasıdır. Çalışma yaşamı derken anlatılmak istenen gelir getirici faaliyetlerdir ve bu alan erkeklerin egemen olduğu ev dışı alandır. Para ekonomisinin hakim olmadığı kapitalizm öncesi toplumlar incelenirken ekonomik anlamda gelir getirici iş yapma şartı aranmaz, buğday üretimi bile bir ekonomik faaliyettir. Fakat günümüz kapitalist toplumlarında yalnızca gelir getiren mal ve hizmet üretimi bir ekonomik faaliyet sayılmaktadır. Kadının ailesine, akrabalarına yönelik gönüllü olarak yaptığı kabul edilen ev işleri ekonomik faaliyet olarak görülmemektedir.

Küreselleşme süreci kadın istihdamını arttırmıştır. 1970’lerden itibaren yaşanan ekonomik krizler iş gücüne katılımı artırarak “emeğin feminizasyonu”nu sağlamıştır. Özellikle kapitalist küreselleşme perspektifinde en çok tartışılan kavramlardan biri de budur ve 1970’li yıllarda kapitalizmin içerisine girmiş olduğu kriz sonrası sosyal politikanın gündemine gelmiştir. Emeğin feminizasyonunun gelişim göstermesinde refah devletinin başarısızlıklarının da etkisi vardır. Fakat burada temel sorun artan kadın istihdamının niteliksiz olmasıdır. Kadınlar

sendikal haklardan mahrum, düşük ücretle, kötü şartlar altında çalıştırılmaktadır. Bu durum karşısında istihdama katılan kadın sayısının artması sadece niceliksel olarak bir anlam ifade etmektedir. Yani kadınların kriz dönemlerinde işgücüne katılımındaki artışının sebebi kapitalist sistemin sosyal güvenceden ve örgütlenmeden yoksun ucuz emek gücüne duyduğu ihtiyaçtır. Bu noktada sermayenin kendi devamlılığı uğruna toplumsal cinsiyeti bir kaynak olarak kullandığını söyleyebiliriz.

Bu süreçte bir de “yoksulluğun kadınlaşması” söz konusudur. Yoksulluğun kadınlaşması ataerkil sistemi analiz etmeden yeterince iyi anlaşılamaz. Buna göre kadın her şeyden önce bir anne ve ev kadını olarak varlığını sürdürebilir; ev içinde yaptığı işler zaten kadın yaşamının doğal bir parçasıdır. Bu durum harcanan emek miktarını görünmez kılar ve kadına ev içinde harcadığı emek için ücret ödenmez. Kadınların iş yaşamında maruz kaldıkları zorluklar, ev içindeki sorumlulukları sebebiyle çalışma hayatına katılmakta sorun yaşamaları, mülkiyet ve sermaye üzerinde kontrol sahibi olmak konusunda güçlük çekmeleri onları yoksulluğa karşı korunmasız hale getirmekte, dolayısıyla kadın ve erkeğin yoksulluğu deneyimleme şekilleri de farklı olmaktadır.

Bu çalışmanın konusu küreselleşme ve cinsiyet ayrımcılığı ilişkisidir. Çalışmada “Küreselleşme süreci cinsiyet ayrımcılığını arttırdı mı?” sorusuna cevap aranacaktır. Çalışmanın amacı küreselleşme sürecinde uygulanan kapitalist politikaların kadın emeği ve yoksulluğu üzerinden cinsiyet ayrımcılığına etkisini ortaya koymaktır. Bunun için literatür taraması yönteminden yararlanılacak, sonuç kısmında da küreselleşme süreciyle birlikte cinsiyet ayrımcılığının arttığına ulaşılabilecektir. Çalışma literatür taramasına dayalı olup, kongrenin “Toplumsal cinsiyet ve küreselleşme” alt başlığıyla ilgilidir.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, Kapitalizm, Cinsiyet Ayrımcılığı, Kadın Emeği, Toplumsal Cinsiyet, Yoksulluk, Kadın Yoksulluğu